

METODINĖ MEDŽIAGA

PS.smile Socialinių ir emocinių
gebėjimų vystymas pradiniam
ugdyme

Erasmus+
Enriching lives, opening minds.

Bendrai finansuojama pagal
Europos Sąjungos programą
„Erasmus+“

METODINĖ MEDŽIAGA

PS.SMILE SOCIALINIŲ IR EMOCINIŲ GEBĖJIMŲ VYSTYMAS PRADINIAME UGDYME

Europos Komisijos parama šio leidinio leidybai nereiškia, kad pritariama jo turiniui, kuris atspindi tik autorių požiūrį, ir Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokį jame pateiktos informacijos panaudojimą.

INFORMACIJA APIE PROJEKTĄ

Erasmus+ KA2 Strateginės partnerystės Bendrojo ugdymo sektoriuje

„Socialinių emocinių gebėjimų lavinimas pradinio ugdymo klasėse“ (angl., Socio-emotional Capacity Building in Primary Education) (PS.smile)

2019-1-LT01-KA201-060710

2019/09/01 – 2022/08/31

 pssmile.emundus.eu

 pssmilecommunity

PROJEKTO PARTNERIAI

1. VšĮ „eMundus“, Lietuva
2. Viešojo įstaiga Mano šeimos akademija (En., Public institution My Family Academy), Lietuva
3. Фондация за развитие на културния ВРОС (Фондация CUBU) (En., Foundation for development of the cultural ВРОС (CUBU Foundation)), Bulgarija
4. Università di Padova (En., University of Padua), Italija
5. Associação para a recuperação de cidadãos inadaptados da Lousã (A.R.C.I.L) (En., Association for the Recovery of Unadapted Citizens of Lousã (A.R.C.I.L)), Portugalija
6. Astiki mi Kerdoskopiki Etaireia FOUR ELEMENTS (En., Civil Non-Profit Company FOUR ELEMENTS), Graikija

PROJEKTĄ KOORDINUOJANČIOS INSTITUCIJOS KONTAKTINĖ INFORMACIJA

VšĮ "eMundus"

Kaunas, Lithuania

emundus.lt

AUTORIAI

João Canossa Dias⁵, Vida Drąsutė¹, Lea Ferrari⁴, João Gonçalves⁵, Asta Jakonienė², Ester Maria Kalogeroudi⁶, Marta Melo⁵, Vilma Milašiūnaitė², Miglena Molhova³, Antonia Nikou⁶, Carla Sérgio⁵, Teresa Maria Sgaramella⁴, Sara Soares⁵, Eleni Tsaggadoura⁶, Ivana Tsvetkova³

BENDRADARBIAUJANTYS ASMENYS

Stefano Corradi, Zita Norkūnienė, Vaiva Šarauskytė

PROJEKTO VADOVĖ

Vida Drąsutė

info@emundus.lt

DIZAINERĖ

Jurgita Nidrytė

Ši licencija leidžia jums (arba kitai šaliai) dalytis šia medžiaga nekomerciniais tikslais, jei nurodysite PS.smile projekto partnerius. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

TURINYS

PIRMA DALIS | Teorinės žinios

Įvadas	7
1.1 Pozityvios jaunimo raidos modelis: augimo ir kompetencijų didinimas	10
• Kilmė	
• Pavyzdinis modelis	
• Moksliniai tyrimai ir veiksmai	
• PS.smile projekto partnerių įžvalgos	
• Šaltiniai	
1.2 Nuo emocijų ir jausmų iki socialinių ir emocinių įgūdžių	15
• Šaknys	
• Emocijų ir jausmų modelis	
• Nuo emocinio intelekto iki socialinių emocinių įgūdžių ir socialinės emocinės kompetencijos	
• PS.smile projekto partnerių įžvalgos	
• Šaltiniai	
1.3 Socialinis ir emocinis ugdymas: pagrindiniai pasirinkimai	19
• Pagrindai	
• Pavyzdinis modelis	
• PS.smile projekto partnerių įžvalgos	
• Šaltiniai	
1.4 Pozityvios švietimo bendruomenės kūrimas	23
• Šaknys	
• Pavyzdinis modelis	
• Dabartinės ir būsimos kryptys	
• PS.smile projekto partnerių įžvalgos	
• Šaltiniai	

ANTRA DALIS | Metodologinis pagrindas

2.1 Efektyvių veiksmų varomosios jėgos: standartai, mokymosi principai ir strategijos	27
Pirma varomoji jėga: SEU standartai ir vykdymas ateityje	
Antra varomoji jėga: mokymosi aplinkos įvairovė	
Trečia varomoji jėga: efektyvaus mokymosi strategijos	
• Veikimo principai	
• PS.smile projekto partnerių įžvalgos	
• Šaltiniai	

2.2 Inovacijų ir technologijų taikymas socialinio ir emocinio ugdymo programoje	35
Kilmė, moksliniai tyrimai ir veiksmai	
„PS Smile“ mobilioji programėlė	
<ul style="list-style-type: none"> • PS.smile projekto partnerių įžvalgos • Šaltiniai 	

TREČIA DALIS | Mokymosi programa

3.1 Mokymosi programos modelis	38
Veiklos sričių apibrėžimas remiantis mūsų įžvalgomis	
Dėmesys inovacijoms	
Tikslų užsibrėžimas	
Įgyvendinimo principai	
3.2 Praktinis mokymo programos taikymas	43
1 veiklos sritis „Šypsokis sau“	
2 veiklos sritis „Šypsokis dabarčiai ir ateičiai“	
3 veiklos sritis „Šypsokis visuomenei 0.4“	
4 veiklos sritis „Šypsokis kitiems“	
3.3 Mokymo programos vykdymas ir mokymosi proceso stebėjimas	47
Mokymosi sistema	
Vertinimo priemonės ir varomosios jėgos	
3.4 Kokybės užtikrinimas	50
„PS.Smile“ kokybės užtikrinimas	
3.5 „PS.Smile“ mobilioji programėlė: suaugusiųjų mokymosi vieta	52

Santrumpų sąrašas

CASEL	Bendradarbiavimas akademinio, socialinio ir emocinio ugdymo srityse
KBTMP	Kultūrinis bendraamžių tarpusavio mokymosi projektas
EVP_SEU	Europinis vaikų socialinio ir emocinio ugdymo įvertinimo protokolas
ĮPŠ-ESMĮM	Įrodymais pagrįstas švietimas: Europinis strateginis mokyklų įtraukimo modelis
ES	Europos Sąjunga
GPS	Globali padėties nustatymo sistema
KŽJ	Kaip žmogus jaučiasi
IKT	Informacijos ir komunikacijos technologijos
EBPO	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
TJUP	Teigiamos jaunimo ugdymo programos
PAUP	Psichologinio atsparumo ugdymo programa
SEK	Socialinės ir emocinės kompetencijos
SEU	Socialinis ir emocinis ugdymas
UDL	Universalus mokymosi ir veiklos dizainas
PEF	Pasaulio Ekonomikos Forumas
PSO	Pasaulio Sveikatos Organizacija
ITMA	Internetinė tyrimų mokslo aplinka

Ivadas

Metodinė medžiaga parengta įgyvendinant tarptautinį Erasmus+ projektą „Socialinių ir emocinių gebėjimų lavinimas pradinio ugdymo klasėse“ (PS.smile) (orig. Socio-Emotional Capacity Building in Primary Education) bendradarbiaujant su penkių Europos šalių (Lietuva, Bulgarija, Italija, Graikija, Portugalija) šešioms institucijoms¹.

Bendras projekto tikslas – užtikrinti pradinių klasių mokinių socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymą siekiant sustiprinti jų emocinį stabilumą. Projektu siekiama tobulinti mokytojų bei tėvų, t.y. suaugusiųjų, kurie arčiausiai vaikų ir kurių pavyzdys vaikui ypatingai svarbus, kompetencijas. Siūloma socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymą įtraukti į mokyklų programas ir suteikti žinių apie socialinio bei emocinio mokymo sampratą ir praktikas.

Projekto metu parengta socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymo programa yra pagrįsta teorija, praktinėmis veiklomis ir metodais, skirtais mokyti pradinių klasių mokinius, teoriją ir praktinę veiklą taikant ir priešmokykliniame ugdyme. PS.smile programa siekiama pagerinti socialinius ir emocinius įgūdžius 4 srityse: savęs pažinimo, savęs valdymo, socialinio sąmoningumo bei socialinio valdymo. Šias sritis apibrėžia akademinio, socialinio ir emocinio ugdymo modelis „CASEL“ (angl. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning).

Pagrindiniai PS.smile rezultatai:

1. Socialiniams ir emociniams įgūdžiams ugdyti skirta metodinė medžiaga.
2. Socialinius ir emocinius įgūdžius vaikams ugdyti padėsianti metodika (projekto įgyvendinimo laikotarpiu praktiškai ištestuota mokyklose, kurios prisijungė prie projekto kaip asocijuoti partneriai, kiekvienoje partnerinėje šalyje).
3. Suaugusiesiems (tėvams/globėjams ir mokytojams) skirta mobilioji aplikacija su praktinėmis užduotimis, pasiūlytos veiklos siekiant užtikrinti geresnį emocinės dinamikos vystymą, socialinę ir emocinę sveikatą.
4. Sukurtos metodikos įvertinimas ir atnaujinimas remiantis testavimo metu ir po jo gautais grįžtamojo ryšio rezultatais bei savarankiškam socialiniam emociniam mokymuisi skirtos e. mokymosi platformos sukūrimas.

Projekto patirtys ir rezultatai pasiekiami tinklapyje: pssmile.emundus.eu

Taip pat nemažai informacijos socialinio emocinio ugdymo tema galima rasti ir projekto socialiniame tinkle: facebook.com/pssmilecommunity/

Svarba:

Projektu siekiama suderinti naujai įgyjamas žinias ir ugdymą su šiuo metu įgyvendinamomis ugdymo programomis. Švietimas visoje Europoje yra labiau orientuotas į žinių perdavimą, o ne į pagalbą vaikams ugdant įgūdžius, reikalingus geresnei ir sklandesnei integracijai į visuomenę ir sėkmę ateityje bet kurioje gyvenimo srityje, t.y. socialinius emocinius įgūdžius. Žinios, kurias suteikia projektas, yra aktualios ir atitinka Europos Sąjungos tikslą „suformuoti vieningą Europos frontą įveikiant iššūkius ir iškilusias problemas visuomenėje, skatinti taiką, vertybių puoselėjimą ir piliečių gerovę, įskaitant ir dažnai pamirštamą emocinę sveikatą“ bei partnerinių šalių nacionalinius prioritetus.

Projektas padeda mokykloms įveikti įvairius iššūkius, susijusius su vaikų bendravimu, bendradarbiavimu, taip pat ir mokymosi sunkumais. Būtinybę skirti daugiau dėmesio socialiniam emociniam ugdymui pabrėžia projekte dalyvaujančių šalių nacionalinės strategijos, siekiai integruoti socialinio emocinio ugdymo pamokas į mokymo programas. Vaikų nukreipimas į socialinį ir emocinį mokymąsi padės jiems geriau pasiruošti ir karjeros ugdymui, nes iš darbuotojų vis labiau tikimasi komandinio darbo įgūdžių. Todėl emocijų atpažinimas gali padėti žmonėms dirbti sveikesnėje darbo aplinkoje.

Metodinę medžiagą sudaro trys pagrindinės dalys.

Pirmoje dalyje pateikiami teoriniai pagrindai iš pozityviosios psichologijos, iš socialinio emocinio intelekto ir paauglio vystymosi sričių. Paaiškinamas įtraukus ugdymas, grindžiamas bendruomeniniu ugdymu ir vadovaujamas Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 2015 m. rugsėjo 25 d., dalyvaujant pasaulio valstybių vadovams, priimta rezoliucija „Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkėje iki 2030 metų“ bei joje iškeltais tikslais.

Antroje dalyje socialinį emocinį ugdymą užtikrinantys veiksniai (angl. drivers) apibūdinami ne tik kaip standartai ir strategijos, padedančios ugdyti socialinių ir emocinių kompetencijų pasirinkimą, bet ir kaip mokymo ir mokymosi strategijos. Be to, šios dalies skyriuose pateikiami veiksmingų praktikų pasiūlymai. Visose aptariamose temose yra

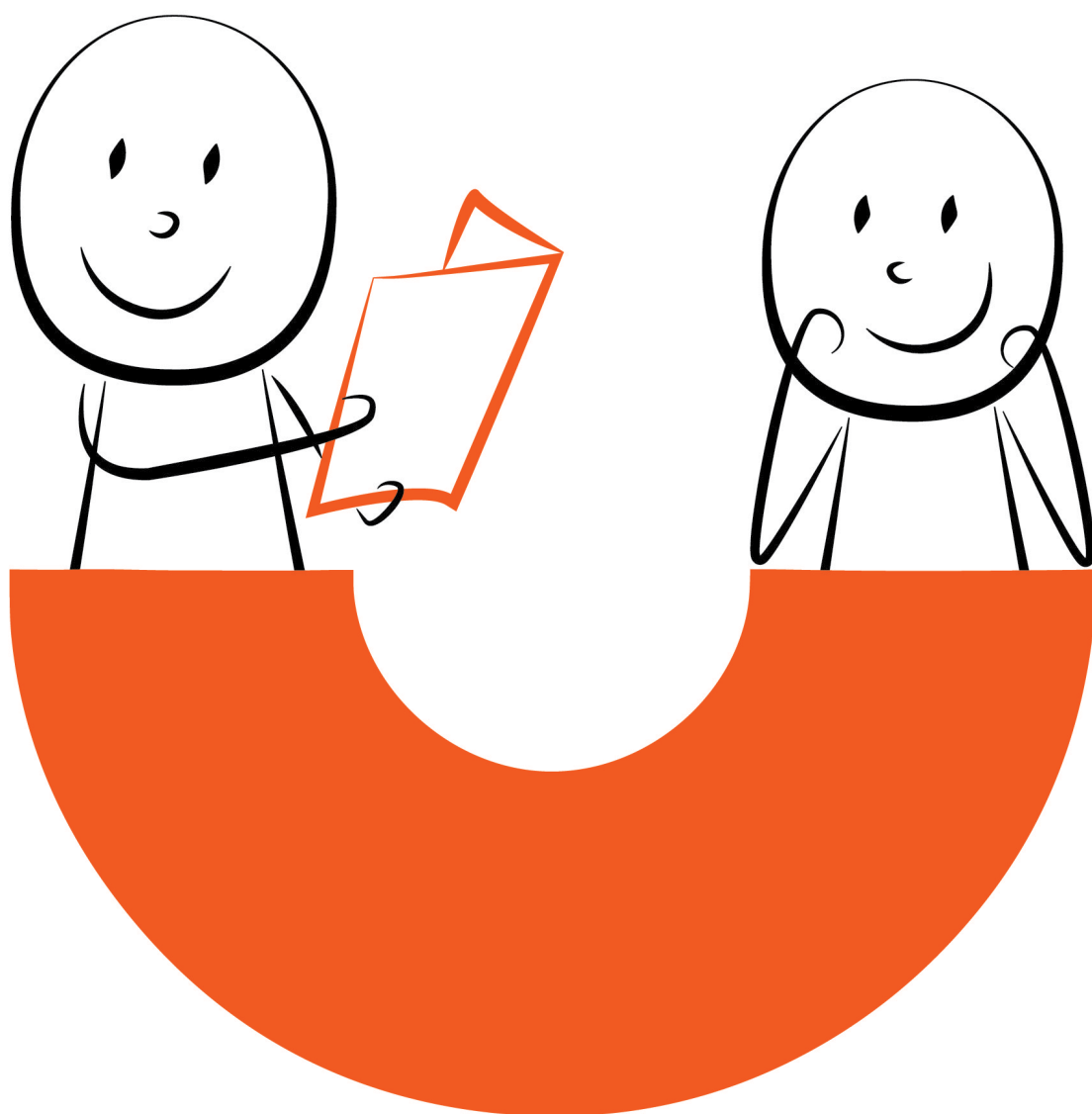
¹VšĮ „eMundus“, Foundation for development of the cultural and business potential of civil society, Università degli studi di Padova, Astiki mi kerdoskopiki etaireia Four elements, Associação para a recuperação de cidadãos inadaptados da Lousã A.R.C.I.L, VšĮ Mano šeimos akademija.

nuorodos į pasiūlymus, veiklas, grindžiamas projekto principais, rekomendacijomis ir nuorodos į vertingus šaltinius. Tai buvo padaryta atsižvelgiant į pagrindinę PS.smile projekto tikslinę auditoriją – pedagogus ir neformalaus ugdymo mokytojus.

Trečioje knygos dalyje aprašoma, kaip pirmoje ir antroje dalyse aprašytos žinios ir principai padeda formuoti ugdymo turinio struktūrą, veiklos tikslus, priemones, skirtas padėti mokytojams, ir mokymosi vertinimus. Siekiant paskatinti mokytojus suprasti mūsų pasiūlytas veiklas ir įgyvendinti jas mokymo programoje, siūlomos veiklos keturiose srityse (savivokoje, savitvardoje, socialiniame sąmoningume bei socialiniame valdyme) ir pateikiami išsamūs veiklos pavyzdžiai. Pabaigoje pateikiami PS.smile projekto mokymų ir veiklų testavimo mokyklose metu pasiūlyti ir įgyvendinami patarimai.

I DALIS

TEORINĖS ŽINIOS

1.1

POZITYVIOS JAUNIMO RAIDOS MODELIS: augimo ir kompetencijų didinimas

Tradicioniai jaunimo raidos metodai, tradicinis požiūris į vystymąsi ilgą laiką buvo orientuoti į problemas, su kuriomis vaikai ir jaunimas gali susidurti augdami, pavyzdžiui: mokymosi sunkumai, asocialus elgesys, emociniai sutrikimai. Mokslininkų, nagrinėjančių paauglių raidą iki XX a. pabaigos, pvz. Lerner, Steinberg, Hilliard, Hall, Erikson ir kt., tyrimuose dominavo keliama klausimai ko paaugliams, palyginus su suaugusiais, trūksta ir toks požiūris lėmė, kad daugelį dešimtmečių į paauglystę buvo žiūrima kaip į „audrų ir išgyvenimų“ laikotarpį, kai vyksta emociniai neramumai, pasireiškiantys paaugliui bendraujant su šeimos nariais, mokytojais ir bendraamžiais, o emocinis sąmyšis yra natūralus ir netgi būtinas, kad paauglys subręstų ir tai jam padeda atrasti savąjį „Aš“.

Susidomėjimas teigiamais paauglio resursais ir stiprybėmis atsirado visai neseniai po tyrimų, atliktų XX amžiaus antrojoje pusėje. Rezultatai rodė, kad dauguma jaunų žmonių neturi problemų, kurios priskiriamos paauglystės laikotarpiui (Hilliard ir kt., 2014).

Pradedant 1990 m., psichologijos moksle pradėtas plėtoti naujas požiūris į paauglius – pozityvios jaunimo raidos (Lerner, von Eye, Lerner, Lewin-Bizan, 2009), pagal kurį paaugliams būdingos ne problemos, kurias reikia spręsti, bet galimybės, kurias reikia plėtoti (Lerner, Alberts, Bobek, 2007; Lerner ir kt., 2013). Tai tapo įmanoma iš dalies dėl to, kad raidos psichologijos perspektyvą, kaip būdą nagrinėti žmogaus raidą, pakeitė raidos mokslas, kuris šiuo metu yra pažangiausia mąstymo ir tyrimų perspektyva nagrinėjant žmogaus raidą (Lerner, 2006; Bornstein, Lamb, 2005).

Pozityvios jaunimo raidos (PJR) perspektyva pristato palankesnę ir priimtinesnę jaunų žmonių viziją (Damon, 2004) ir jos raidą, akcentuoja ne iššūkius, bet siekia išryškinti ir skatinti jaunų žmonių augimo galimybes. Terminas „PJR“ vartojamas įvairiai ir skirtinguose kontekstuose, tačiau keli modeliai turi tam tikrų panašumų. Nors pripažįstama, kad esama nepalankių sąlygų ir vystymosi iššūkių, galinčių įvairiais būdais paveikti paauglio vystymąsi, tačiau pozityvios jaunimo raidos metodas priešinas tam, kad raidos procesas iš esmės būtų suvokiamas kaip pastangos įveikti trūkumus ir išvengti rizikos. Naujas požiūris akcentuoja diaugiadiscipliniškumo (ir tarpdiscipliniškumo) požiūrį į žmogaus raidos tyrinėjimą, o kartu pateikia ir visuminę (holistinę) bei sisteminę žmogaus raidos konceptualizaciją.

Pozityvios jaunimo raidos (PJR) modelis kuria viziją apie vaiką, jaunuolį, trokštantį tyrinėti pasaulį, įgyti kompetencijų, gebėjimų ir reikšmingai prisidėti prie teigiamų pokyčių pasaulyje. Pozityvios jaunimo raidos modelis pristato pozityvesnę ir malonesnę jaunimo bei jo raidos viziją (Damon, 2004). Teigiamos jaunimo ugdymo programos vizija sutampa ir su Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) tikslu įtraukti jaunimą į įvairias veiklas siekiant sustiprinti sveikatą.

PJR yra stiprybėmis pagrįstas metodas, kurio dėka jaunimas tobulėtų atpažindamas ir tobulindamas įgūdžius, kompetencijas ir interesus, kurie padėtų jam išnaudoti visas savo galimybes. PJR pabrėžia, kad pats jaunimas vaidina aktyvų vaidmenį visuomenėje. Žvelgiant iš PJR perspektyvos, sveikatos standartas nėra tik „be problemų“ ar ne tik kompetentingas, bet ir parodo, kaip optimaliai jaunas žmogus vystosi.

Mokslininko Lerner sukurti keli PJR modeliai ir metodai. Šiame skyriuje pateikiama informacija apie Lerner „5C“ ir „6C“ modelius.

KILMĖ

Mokslinėje literatūroje pozityvios jaunimo raidos (PJR) modelis apibrėžiamas kaip XXI a. pradžioje atsiradusi ir tampanti vis aktualesnė raidos mokslo perspektyva, apimanti paauglių raidos koncepcinį modelį, klestėjimo sampratą ir naują raidos mokslo viziją bei žodyną (Lerner, Almerigi, Theokas, & Lerner, 2005). PJR modelis (Lerner, Lerner et al., 2005), aptartas platesnės raidos sistemų sąveikų teorijos (Lerner, Fisher & Winberg, 2000), yra grįstas stiprybėmis ir atsirado kaip alternatyva tradiciniam raidos modeliui, pagrindinį dėmesį skiriančiam paauglių raidos trikdžiams, iššūkiams ir patologijai (Lerner, Lerner, Bowers, & Geldhof, 2015). Pozityvios jaunimo raidos koncepcija susiformavo iš raidos mokslo, kuris siekia įvertinti, paaiškinti ir pagerinti vidinius individų pokyčius bei tarpasmeninius vidinius individų pokyčių skirtumus (Baltes, Reese, Nesselroade, 1977, Geldhof ir kt., 2014).

Modelio pagrindas grindžiamas trimis esminiais pokyčiais:

1. vaiko prigimtimi,
2. vaiko ir bendruomenės sąveika,
3. moraliniu augimu (Damon, 2004).

Vaiko prigimtis

Kiekvienas vaikas turi talentų, stiprybių ir interesų, kurie jam suteikia galimybių šviesiai ateičiai.

Pozityvioje raidos perspektyvoje pripažįstama, kad visi vaikai turi stiprybių, ir kai šios stiprybės bus suderintos su sveika raida, vaikai vystysis teigiamai. Joje pabrėžiamas akivaizdus jaunų žmonių (įskaitant pažeidžiamus, nepalankioje terpėje esančius, sunkią praeitį patyrusius jaunuolius) potencialas. Tikslas – suprasti, šviesti ir įtraukti vaikus į produktyvią veiklą, o ne taisyti ar gydyti juos nuo negebėjimo prisitaikyti ar taip vadinamosios negalios.

Sąveika su bendruomene

Vaikas yra visavertis bendruomenės dalyvis ir narys, turintis visas teises ir pareigas.

Teigiamas požiūris į jaunimą yra sąmoningas visa apimantis požiūris, numatantis visos bendruomenės natūralų santykį su vaiku neišaukštinant bendravimo ar gebėjimų. Kad visi vaikai prisidėtų prie akademinio uždavinio įgyti intelektualinių gebėjimų, jie turėtų sulaukti padrąsinimo iš tėvų, kitų suaugusiųjų, bendraamžių, iš visų jų gyvenime svarbių žmonių. Optimaliai mokymosi aplinkai reikalingos įvairios teigiamos socialinės įtakos.

Moralinis augimas

Teigiamas požiūris į jaunimą rodo, kad vaikas yra visas teises ir pareigas turintis visavertis bendruomenės narys.

Vaizduojama vaiko, gebančio tyrinėti pasaulį, įgyti kompetencijų ir svariai prisidėti prie pasaulio kūrimo, vizija. Pozityvios ir atsakingos tapatybės įgijimas laikomas esmine vaikų, kaip būsimų piliečių, teigiamo vystymosi dalimi.

Apibendrinant galima teigti, kad teigiamu jaunimo ugdymu siekiama atkreipti dėmesį į tai, kas svarbu norint tikslingai išnaudoti visą jaunų žmonių potencialą mokytis ir klestėti, kad ir kur jie bebūtų.

MODELIS, KURIUO VADOVAUJAMASI POZITYVIOS JAUNIMO RAIDOS (PJR) VYSTYME

Remdamiesi „ekologine“ perspektyva, mokslininkas Lerner ir jo kolegos von Eye, Bower, Lewin-Bizan pasiūlė „5C“ modelį (angl. competence, confidence, connection, character and caring/compassion), kuriame akcentuojamos vidinės jaunuolių charakteristikos, padedančios jiems tapti sveikais, klestinčiais (angl. thriving) suaugusiais ir prisidedančiais prie visuomenės nariais. Pagal šį modelį pozityvi jaunimo raida konceptualizuojama kaip susidedanti iš „5C“ savybių: kompetencijos (angl., competence), pasitikėjimo (angl., confidence), ryšio (angl., connection), charakterio (angl., character) ir rūpestingumo/ užuojautos (angl., atjautos) (angl., caring/compassion):

1. *Kompetencija* – teigiamas požiūris į savo įgūdžius ir gebėjimas veiksmingai jais naudotis konkrečiose srityse, įskaitant socialines, akademines, pažintines ir profesines;
2. *Pasitikėjimas* – vidinis bendros teigiamos savivertės ir pasitikėjimo savimi jausmas, bendra teigiama savivertė, tapatybė ir mąstymas apie ateitį;
3. *Ryšys/susietumas* – teigiami ryšiai su žmonėmis ir institucijomis, kurie atspindi dvišaliuose ir abipusiuose individo ir bendraamžių mainuose, šeimoje, mokykloje ir bendruomenėje; priklausymo jausmas;
4. *Charakterio tvirtumas* – visuomenės ir kultūros normų pripažinimas ir pagarba, tinkamas elgesys, gebėjimas atskirti, kas teisinga ir kas neteisinga (moralė), atsakomybė už savo veiksmus, asmeninės vertybės ir principai, dvasingumas ir vientisumas;
5. *Atjauta* – užuojautos ir gailėsčio jausmas, tolerancija bei pripažinimas. Atjauta atspindi bendrą socialinį ir emocinį veikimą (Geldhof ir kt., 2014).

Šių penkių charakteristikų pavadinimai yra vartojami praktikoje, jaunimo raidos programose dalyvaujančių jaunuolių ir jų tėvų kalboje kaip „klestinčius jaunuolius“ apibūdinantys žodžiai (King ir kt., 2005). Kai jaunimas pasiekia aukštą pozityvios raidos lygmenį, susiformuoja „6C“ – prisidėjimas prie savo, šeimos, bendruomenės ir visuomenės gerovės (Lerner, 2004). Taigi, pasak Lerner ir jo kolegų, būtent šios penkios „C“ padėtų suformuoti šeštąjį „C“ – „indėlį“ – aktyvų dalyvavimą (angl., contribution), lyderystės įgūdžių ugdymą ir naudojimą. Indėlis pasiekiamas, kai asmuo visiškai įgyvendina „5C“ modelį ir nurodo aktyvų dalyvavimą šeimos, mokyklos ir bendruomenės veikloje bei supranta, ugdo ir naudoja lyderystės įgūdžius.

1 paveikslėlis. Lerner modelio komponentai (angl. Components of Lerner's model) (Lerner, 2007)

Pagrindinių PJR konstrukcijų apibrėžtys skiriasi (Lerner ir kt., 2009). Tačiau bendras dėmesys skiriamas teigiamų jaunų žmonių asmeninių gebėjimų, socialinių įgūdžių ir požiūrių (vertybių plėtros) ugdymui, stiprinami teigiami santykiai, suteikiama socialinė parama ir galimybės, kurios stiprina vertybes ir padeda jaunimui klestėti savoje aplinkoje.

Formuojant teigiamą jaunimo raidos perspektyvą, derinant individualias stipriąsias ir ekologines vertybes, skatinančias sveiką vystymąsi, „5C“ išsivysto individo vystymosi procese. Be to, kai „5C“ išreiškiama sinergija, asmenys labiau linksta prisidėti prie šeimos, bendruomenės ir pilietinės visuomenės augimo.

Pozityvaus gyvenimo tikslai yra asmens tarpusavio santykių ir aplinkybių, remiančių ir skatinančių augimą, rezultatas, o visa tai apima naudą ir asmeniui, ir socialinei sistemai.

MOKSLINIAI TYRIMAI IR VEIKSMAI

Iš daugelio atliktų tyrimų, mokslinių straipsnių gaunama apie PJR modelio veikimą, matoma, kad teigiamą jaunimo raidą lemia asmeninės savybės ir unikalios galimybės, o jos prevencinė reikšmė skatina įtraukti ir jaunesnius vaikus.

Teigiama jaunimo raida orientuota į jaunimo stiprybių ugdymą, įtraukiančios ir palaikančios aplinkos kūrimą ir dvikrypčių, konstruktyvių asmens bei aplinkos sąveikų galimybių sudarymą (Larson, 2000; Lerner, Phelps, Forman ir Bowers, 2009; Snyder ir Flay, 2012). Dėl šių priežasčių intervencija, pagrįsta teigiamos jaunimo raidos sistema, turi būti nukreipta ne tik į problemą, bet ir į šeimos, bendruomenės, mokyklos ir bendruomenės aplinkos apsaugos ir rizikos veiksnius, turinčius įtakos sėkmingam jaunimo vystymosi skirtoms užduotims atlikti (Catalano, Berglund, Ryan, Lonczak ir Hawkins, 2002).

Sisteminę 25-ųjų teigiamo jaunimo ugdymo programų (TJUP) vertinimų apžvalga parodė, kad TJUP intervencijos, vykdomos šeimose, mokyklose ir bendruomenėse, iš tiesų yra veiksmingos ir skatina teigiamą vystymąsi įvairiose srityse (Catalano ir kt., 2002). Pavyzdžiui, autoriai nustatė, kad TJUP (Teigiamos jaunimo ugdymo programos) intervencijos buvo sėkmingos gerinant jaunimo savikontrolę, tarpasmeninius įgūdžius, problemų sprendimą, tarpusavio ir suaugusiųjų santykių kokybę, įsipareigojimą mokytis ir akademinius pasiekimus.

Nors šie vertybių pokyčių pavyzdžiai yra pagrindiniai TJUP siekiami rezultatai, kai kurios intervencijos taip pat sumažino priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimą, taisyklių nepaisymą ir nusikalstamą elgesį. Taigi, TJUP intervencijos skatina teigiamus rezultatus ir gali padėti apsisaugoti nuo neigiamų.

Įvairios konkrečios intervencinės strategijos yra suderinamos su plačiąja TJUP vertybių plėtra ir aplinkos gerinimo orientacija: pavyzdžiui, paslaugų mokymas, psichinės sveikatos stiprinimas ir socialinis bei emocinis mokymasis (SEL; Catalano ir kt., 2002; Tolan, Ross, Arkin, Godine ir Clark, 2016).

TJUP (Teigiamos jaunimo ugdymo programos) – tai mokykloje vykdomas socialinio ir emocinio ugdymo, kurio metu įgyvendinamos praktikos ir politikos, padedančios studentams ir suaugusiems įgyti ir taikyti žinias, įgūdžius ir požiūrius, stiprinančius asmeninį tobulėjimą, socialinius santykius, etišką elgesį ir efektyvų, produktyvų darbą, sistema (Elias ir kt., 2015; Greenberg ir kt., 2003; Weissberg ir O'Brien, 2004).

Remiantis naujausiomis metaanalizėmis, TJUP indėlis viršija naujos tyrimo srities formavimąsi ir subalansuoto požiūrio formulavimą teigiamiems ir neigiamiems vystymosi aspektams suprasti. TJUP moksliniai tyrimai taip pat paskatino diegti naujus matavimo, vertinimo ir tyrimų metodus, padidino jautrumą individams ir reikšmingą, subtilią tyrimo dalyvių asmeninių perspektyvų ir parodymų analizę. Kokybiniai metodai dažnai atliekami kartu su kiekybiniais ar eksperimentiniais metodais. Šis mišrus metodas praturtina sritį ir leidžia tiksliau propaguoti teigiamus pokyčius.

PS.SMILE PROJEKTO PARTNERIŲ OBJEKTAS – PROGRESAS KURIANT POZITYVIĄ ATEITĮ

Teigiamų jaunimo ugdymo programų tyrimai papildė mūsų supratimą apie procesus, pokyčių mastą ir vystymosi naudą, kurią intervenciniai tyrimai gali suteikti jauniems žmonėms (Darling-Hammond, Flook, Cook-Harvey, Barron ir Osher, 2020; Wium ir Dimitrova, 2019). Išryškėja keletas svarbių dalykų mūsų projektui:

Reikia susitelkti į jaunesnio amžiaus vaikus. Ankstesniame darbe daugiausia dėmesio buvo skiriama teigiamiems paauglystės pokyčiams, tačiau TJUP metodai rodo naudą jaunesniems, t. y. pradinių klasių vaikams (Leman, Smith, Petersen ir kt., 2017; Lerner, 2017);

Integracinio požiūrio aktualumas. Naujausi tyrimai apima ne tik vaikų ir jaunimo reakcijas, bet ir jų identitetą bei kultūrą, nes jie gyvena įvairiuose kultūriniuose kontekstuose (Wium ir Dimitrova, 2019). Taigi, atsižvelgiant į šią platesnę perspektyvą, mūsų uždavinys – suvienyti ir integruoti metodus, kurie skatintų augimą įvairiose srityse;

Dėmesys ateičiai. Tikimasi, kad ateityje suaugusieji vis labiau pasikliaus savo vidiniais ištekliais ir socialiniais tinklais, kad patektų į didesnes visuomenės sistemas, įskaitant darbo aplinką. Būtina imtis veiksmų, kad būtų palaikomas atitinkamų požiūrių ir gebėjimų ugdymas vaikystėje, ypač pradiniam ugdyme (Darling-Hammond ir kt., 2020).

LITERATŪROS ŠALTINIAI

- Baltes, P. B., Lindenberger, U., & Staudinger, U. M. (1998). of Book: Theoretical models of human development. Wiley.
- Bronfenbrenner, U. (2005). Interacting Systems in Human Development. Research Paradigms: Present and Future (1988).
- Cantor, P., Osher, D., Berg, J., Steyer, L., & Rose, T. (2019). Malleability, plasticity, and individuality: How children learn and develop in context¹. *Applied Developmental Science*, 23(4), 307-337.
- Catalano, R. F., Berglund, M. L., Ryan, J. A., Lonczak, H. S., & Hawkins, J. D. (2002). Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs. *Prevention & Treatment*, 5(1), 15a.
- Damon, W. (2004). What is positive youth development?. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591(1), 13-24.
- Darling-Hammond, L., Flook, L., Cook-Harvey, C., Barron, B., & Osher, D. (2020). Implications for educational practice of the science of learning and development. *Applied Developmental Science*, 24(2), 97-140.
- Elias, M. J., Leverett, L., Duffell, J. C., Humphrey, N., Stepney, C., & Ferrito, J. (2015). Integrating SEL with related prevention and youth development approaches. In J. A. Durlak, C. E. Domitrovich, R. P. Weissberg, & T. P. Gullotta (Eds.), *Handbook of social and emotional learning, research, and practice* (pp. 33–49). The Guilford Press.
- Elder Jr, G. H. (1998). The life course as developmental theory. *Child development*, 69(1), 1-12.
- Geldhof, G. J., Bowers, E. P., Boyd, M. J., Mueller, M. K., Napolitano, C. M., Schmid, K. L., ... & Lerner, R. M. (2014). Creation of short and very short measures of the five Cs of positive youth development. *Journal of Research on Adolescence*, 24(1), 163-176.
- Gottlieb, G. (2002). Developmental-behavioral initiation of evolutionary change. *Psychological Review*, 109, 211-218.
- Greenberg, M. T., Weissberg, R. P., O'Brien, M. U., Zins, J. E., Fredericks, L., Resnik, H., & Elias, M. J. (2003). Enhancing school-based prevention and youth development through coordinated social, emotional, and academic learning. *American Psychologist*, 58(6-7), 466.
- Heck, K., & Subramaniam, A. (2009). PYD: Youth development frameworks. 4-H Center for Youth Development. Davis, CA: University of California, Davis.

- Larson, R. W. (2000). Toward a psychology of positive youth development. *American psychologist*, 55(1), 170.
- Leman, P. J., Smith, E. P., Petersen, A. C., SRCD Ethnic–Racial Issues and International Committees, Seaton, E., Cabrera, N., ... & Zhou, N. (2017). Introduction to the special section of *Child Development* on positive youth development in diverse and global contexts. *Child development*, 88(4), 1039-1044.
- Lerner, J. V., Phelps, E., Forman, Y., & Bowers, E. P. (2009). *Positive youth development*. John Wiley & Sons Inc.
- Lerner, R. M. (2017). Commentary: Studying and testing the positive youth development model: A tale of two approaches. *Child development*, 88(4), 1183-1185.
- Lerner, R. M., Lerner, J. V., P. Bowers, E., & John Geldhof, G. (2015). Positive youth development and relational-developmental-systems. *Handbook of child psychology and developmental science*, 1-45.
- Lerner, R. M., Lerner, J. V., Lewin-Bizan, S., Bowers, E. P., Boyd, M. J., Mueller, M. K., ... & Napolitano, C. M. (2011). Positive youth development: Processes, programs, and problematics. *Journal of Youth Development*, 6(3), 38-62.
- Lerner, J. V., Phelps, E., Forman, Y., & Bowers, E. P. (2009). *Positive youth development*. John Wiley & Sons Inc.
- Snyder, F. J., Vuchinich, S., Acock, A., Washburn, I. J., & Flay, B. R. (2012). Improving elementary school quality through the use of a social-emotional and character development program: A matched-pair, cluster-randomized, controlled trial in Hawai'i. *Journal of School Health*, 82(1), 11-20.
- Tolan, P., Ross, K., Arkin, N., Godine, N., & Clark, E. (2016). Toward an integrated approach to positive development: Implications for intervention. *Applied Developmental Science*, 20(3), 214-236.
- Trickett, E. J. (1996). A future for community psychology: The contexts of diversity and the diversity of contexts. *American Journal of Community Psychology*, 24(2), 209-234.
- Weissberg, R. P., & O'Brien, M. U. (2004). What works in school-based social and emotional learning programs for positive youth development. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591(1), 86-97.
- Wiium, N., & Dimitrova, R. (2019). Positive youth development across cultures: introduction to the special issue. In *Child & Youth Care Forum* (Vol. 48, No. 2, pp. 147-153). Springer US.

1.2 | NUO EMOCIJŲ IR JAUSMŲ IKI SOCIALINIŲ IR EMOCINIŲ ĮGŪDŽIŲ

Emocijos vystymesi vaidina pagrindinį vaidmenį: jos padeda apsaugoti mus, atpažinti pavojus ir nuo jų apsiginti. Svarbu yra tai, kad mokytojas ir tėvas pirmiausia įgytų pagrindinių ir svarbiausių žinių apie emocijas ir jausmus. Žinios yra būtinos norint geriau suprasti ir bendrauti su vaikais, suvokti, kas sukelia jų atsaką į išorinius ir vidinius dirgiklius, remti juos bei kartu su jų pačių reakcijomis ir socialine sąveika su kitais aplinkiniais žmonėmis nukreipti juos supratimo ir valdymo proceso link.

ŠAKNYS

Emocijas galime vadinti daugiakomponentiniu terminu, įskaitant subjektyvius jausmus, vertinimus ir reakcijas rengiant veiksmus, išraiškas, veiksmų tendencijas ir valdymą (Schereris, 2005; Frijda, 2007). Pavyzdžiui, nesąžiningumo vertinimas sukels pyktį, o rezultatų neapibrėžtumo ir rezultatų motyvų nenuoseklumo vertinimas sukels baimės jausmą (Elfenbeinas ir MacCannas, 2017).

Nors emocijos ir jausmai – ne tas pats, šie terminai dažniausiai vartojami pakaitomis, siekiant paaiškinti, kaip kas nors mus priverčia jaustis. Vis dėlto geriau galvoti apie emocijas ir jausmus kaip apie glaudžiai susijusius, tačiau skirtingus atvejus – iš esmės tai dvi tos pačios monetos pusės.

Kalbėdami apie emocijas mes taip pat turime atsižvelgti ir į jų fiziologinę pusę: žemesnio lygio reakcijas, atsirandančias smegenų subkortiniuose regionuose (pavyzdžiui, amygdaloje (migdoliniame smegenų kūne, kuris yra limbinės sistemos dalis) (LaBaras ir Cabeza, 2006) ir neokortekse, entromedialinėse prefrontalinėse žievėse, kurios susijusios su sąmoningomis mintimis, samprotavimais ir sprendimų priėmimu). (Bechara ir Damasio, 2000; Donoso, Collinsas ir Koechlin, 2014). Šie atsakymai organizme sukuria biochemines ir elektrines reakcijas, kurios keičia organizmo fizinę būseną. Emocijos yra fizinės ir instinktyvios, akimirksniu sukeliančios kūno reakcijas į grėsmę, ir visa, kas eina kartu su ja. Kūno reakcijas galima objektyviai išmatuoti fiziologinio matavimo ir neurovizavimo technologijomis. Dažniausiai reakcijos pasireiškia vyzdžių išsiplėtimu, odos laidumu ir temperatūra, kraujospūdžiu, vazodilatatoriais, smegenų aktyvumu, širdies susitraukimų dažniu ir veido išraiška.

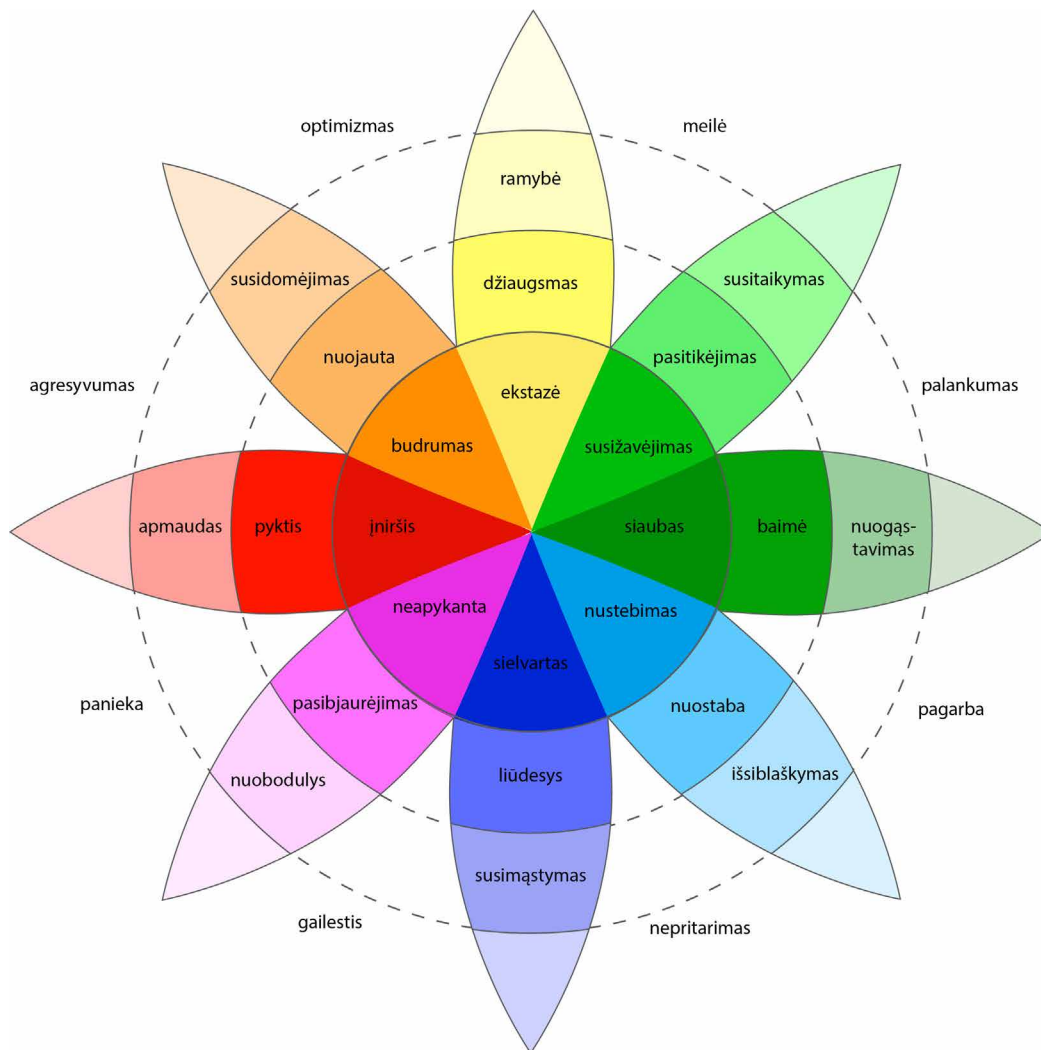
Nors emocijos yra susijusios su kūno reakcijomis, kurios aktyvuojasi per neurotransmiterius ir hormonus, jausmai sąmoningai atsiranda per emocines reakcijas. Neokortikiniuose smegenų regionuose kilę jausmai atsiranda dėl emocijų, kurias formuoja asmeninė patirtis, įsitikinimai, prisiminimai ir mintys, kurie yra susiję su ta emocija. Vadinas, jausmas yra šalutinis smegenų produktas, suvokiantis emociją ir turintis tam tikrą prasmę (Ledu, 2012).

EMOCIJŲ IR JAUSMŲ MODELIS

Vienas pirmųjų ir žymiausių tyrinėtojų yra Paulas Ekmanas (2011), kurio nuomone, emocijos yra diskrečios, išmatuojamos ir fiziologiškai skirtingos.

Daugelį metų Ekmanas, atlikdamas veido išraiškos tyrimus, nagrinėjo šešias emocijas, kurios, jo teigimu, buvo visuotinai pripažintos: tai pyktis, pasibjaurėjimas, baimė, laimė, liūdesys ir netikėtumas (Shiota & Mišelė, 2016). Jo naujausi tyrimai ir naujausi tarpkultūriniai tyrimai išplėtė universaliųjų emocijų spektrą ir pateikė dar 22 emocijas: linksmumas, susižavėjimas, pasitenkinimas, troškimas, gėda, skausmas, palengvėjimas ir užuojauta veido ir balso išraiškose, nuobodulys, sumišimas, susidomėjimas, pasididžiavimas ir gėda veido išraiškoje, taip pat panieka, susidomėjimas, palengvėjimas ir laimėjimo emocijos vokaliniuose išraiškose (Cordaro, Sun, Keltneris, Kamble, Huddaras ir McNeilas, 2018).

Robertas Plutchikas, remdamasis Ekmano teorija, sukūrė „emocijų ratą“ (1 pav.). Jis siūlo aštuonias pagrindines teigiamas arba neigiamas emocijas: džiaugsmas prieš liūdesį; pyktis prieš baimę; pasitikėjimas prieš pasibjaurėjimą; nuostaba prieš nujautimą (2000). Anot autoriaus, paprasčiausios emocijos gali pasikeisti į tokias emocijas, kurias įtakoja kultūrinės sąlygos ar jungtinės asociacijos. Pirminės emocijos galėtų suformuoti visą žmogaus emocinės patirties spektrą panašiai kaip derinant ir spalvų spektrą. Pavyzdžiui, laukimas ir džiaugsmas gali susijungti į optimizmą, džiaugsmas ir pasitikėjimas – į meilę, pyktis ir pasibjaurėjimas – į panieką. (Plutchikas, 2002).

1 paveikslėlis. Emocijų ratas, Plutchikas (2002)

... NUO EMOCINIŲ INTELEKTO iki SOCIALINIŲ ir EMOCINIŲ ĮGŪDŽIŲ

Visos emocijos įeina į emocinio intelekto sąvoką. (EI)

EI buvo pateikta kaip sudėtinga integruojanti sąvoka ir siejama su asmenybės bruožais, kurie padeda apibrėžti patį emocinį intelektą. Furnamo ir Petrideso modelis siūlo 15 specifinių asmenybės bruožių. Šią sąvoką kai kurie autoriai apibūdina kaip platų gebėjimą, lygiavertį verbaliniams ar matematiniams gebėjimams, išskyrus tai, kad turinio sritis yra emocijos, o ne žodžiai ar skaičiai (Mayeris, Caruso ir Salovėjus, 2016).

Jau devintajame dešimtmetyje Salovėjus ir Mayeris (1990) išplėtė EI sąvoką, į ją įtraukdami motyvaciją ir socialinį komponentą. Jie pasiūlė EI konceptualizuoti kaip "gebėjimą stebėti savo ir kitų žmonių jausmus ir emocijas, atskirti juos ir naudoti šią informaciją mąstymui ir veiksams".

Vėlesniuose tyrimuose buvo pateiktas skėtinis EI apibūdinimas (Elfenbeinas, MacCannas, 2017; Mayeris ir kt., 2016), kuris apima:

- *Suvokiamas emocijas: gebėjimą spręsti apie kito asmens emocinę būseną pagal žodines ir nežodines išraiškas (pvz., balso toną, veido išraišką ir laikyseną);*
- *Emocijų raišką: gebėjimą tiksliai perteikti ar išreikšti emocinę būseną, kurią lengva atpažinti;*
- *Emocijų supratimą: žinias apie tai, kaip emocijos vystosi laikui bėgant, kaip jos siejasi su situaciniais veiksniais ir kaip dera tarpusavyje;*
- *Savų emocijų valdymą: gebėjimą reguliuoti savo emocijas, didinti teigiamas emocijas ir mažinti neigiamas (kartais atvirkščiai);*

- *Kitų žmonių emocijų valdymas: gebėjimą reguliuoti kitų žmonių emocijas, didinti teigiamas emocijas ir mažinti neigiamas emocijas (kartais atvirkščiai);*
- *Emocijų dėmesio reguliavimą: gebėjimą reguliuoti savo dėmesį emocinės informacijos atžvilgiu arba toliau nuo jos.*

Realiaame gyvenime į praktiką orientuotoje ir išsamioje sistemoje, kuri pagrįsta mokslinė literatūra (Jonesas ir Bailis, 2016; Jonesas ir Boufardas, 2012), socialiniai ir emociniai įgūdžiai skirstomi į tris konceptualias kategorijas:

- *Emociniai procesai apima emocinį pažinimą ir išraišką, emocijų ir elgesio reguliavimą bei empatiją;*
- *Socialiniai/tarpasmeniniai įgūdžiai apima supratimą apie socialinius ženklus, kitų elgesio ir perspektyvų interpretavimą, orientavimąsi socialinėse situacijose, pozityvų bendravimą su bendraamžiais ir suaugusiais bei prosocialų elgesį;*
- *Kognityvinis reguliavimas apima pagrindines vykdomąsias funkcijas: dėmesio kontrolė, reakcijos slopinimas, darbinė atmintis, kognityvinis lankstumas arba nustatymų keitimas.*

Autoriai į šią temą žvelgia per raidos prizmę ir teigia, kad įgūdžiai yra svarbūs skirtingais raidos etapais, o ankstyvieji įgūdžiai sudaro pagrindą vėliau ateinantiems įgūdžiams. Šie pokyčiai pabrėžia elgesio ir tarpasmeninio komponento vaidmenį kultūros, kaimynystės ir tarpasmeninės situacijos, kurioje vyksta sąveika, kontekste (Elfenbeinas ir MacCannas, 2017), stiprinant ryšį tarp emocinio ir socialinio žmogaus funkcionavimo ir jo vystymosi, tuo pačiu metu nukreipiant dėmesį į „įgūdžius“. Plačioje socialinių ir emocinių įgūdžių apibrėžtyje jie apibūdinami kaip „įgūdžiai, padedantys siekti tikslų, dirbti su kitais ir valdyti emocijas“ (Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, 2015).

... ir socialinė emocinė kompetencija

Socialinė emocinė kompetencija – tai gebėjimas panaudoti socialinius ir emocinius įgūdžius bei žinias išradingumui, mokėti prisitaikyti, gerbti kitus ir dirbti komandose bei priimti asmeninę ir kolektyvinę atsakomybę. Be to, socialinė ir emocinė kompetencija apima individo gebėjimą išreikšti, priimti ir valdyti emocijas, veiksmų visumą formuojant bei palaikant santykius ir bendraujant.

Denhamas (2019) emocinę kompetenciją apibūdina šiais pagrindiniais aspektais:

- **Emocinis išraiškingumas:** reiškia konkrečias emocijas, kurias skirtingai rodo vaikai (pvz. laimę, liūdesį, pyktį, baimę ir empatiją / meilę) ir bendrą tokio išraiškingumo emocijų dažnį; Pvz., teigiamas poveikis yra svarbus inicijuojant ir reguliuojant socialinius mainus; dalijimasis teigiamu poveikiu gali palengvinti draugystės formavimąsi ir daryti žmogų patrauklesnį;
- **Emocijų supratimas:** tai vaikų žinios apie savo ir kitų emocijas, įskaitant pagrindinių emocijų, jų išraiškų, situacijų, priežasčių ir pasekmių supratimą, taisyklių naudojimą, mišrių emocijų ir sudėtingesnių emocijų (pvz., kaltės ir gėdos) atpažinimą; Pvz., jei ikimokyklinukas mato, kad vienas bendraamžis kivirčijasi su kitu ir nusprendžia, kad tas bendraamžis kivirčo metu arba po jo pasijus liūdnas ar išsigandęs, o ne piktas, jis gali paguosti draugą, o ne atsitraukti ar įsitraukti į konfliktą.
- **Emocijų ir elgesio valdymas:** kai vaikų išgyvenimai yra per dideli arba per maži, kai jų išraiška yra per didelė arba per maža, kad atitiktų kitų lūkesčius, naudojant fizines, kognityvines ir (arba) elgesio strategijas, galima susilpninti arba sustiprinti vidinius emocinius išgyvenimus ir (arba) išorinę emocinę išraišką; Pvz., žaidimas su bendraamžiais yra pilnas konfliktų, todėl ši raidos kryptis reikalauja valdyti emocijas; ikimokyklinio amžiaus vaikams reikia inicijuoti, skatinti arba slopinti emocijas ir derėtis dėl žaidimo bei užsitarnauti pripažinimą.

Kadangi būtent nuolatinėje individo ir konteksto sąveikoje vaikas išmoksta geriau reguliuoti savo emocijas ir kompetentingai bendrauti (Denhamas, 2006), minėti emociniai įgūdžiai prisideda prie socialinės kompetencijos (Denhamas, 1998; Saarni, 1999). Daugybė mokslinių tyrimų rodo, kad santykiai su rūpestingu suaugusiuoju, kuris aktyviai skatina šių savybių vystymąsi, yra labai svarbūs mažų vaikų sveikiems socialiniams ir emociniams rezultatams. Apskritai teigiamos emocijos šeimoje yra susijusios su pačių vaikų teigiamomis emocijomis, jeigu emocijų trūksta – emocijos nebebus teigiamos. (Denhamas, 2019). Pavyzdžiui, pozityvi šeimos raida taip pat skatina emocijų pažinimą galbūt todėl, kad pozityvūs jausmai daro vaikus atviresnius mokymuisi ir problemų sprendimui (Denhamas, 2019).

Socialiniai ir emociniai įgūdžiai turi įtakos ne tik daugeliui svarbiems gyvenimo rezultatams, bet ir kognityvinių įgūdžių ugdymui ir naudojimui.

Socialinė parama yra labai svarbi siekiant palengvinti socialinių ir emocinių įgūdžių, motyvacijos ir elgesio vystymąsi. Socialinė ir emocinė kompetencija nepriklauso vaikui, ji grindžiama individo gebėjimu patenkinti savo poreikius per pozityvius santykius (Krasnoras & Denhamas, 2009).

PS.SMILE PROJEKTO PARTNERIŲ ĮŽVALGOS:

Socialinės ir emocinės kompetencijos komponentai natūraliai nesivysto. Socialinės ir emocinės kompetencijos, ar jos būtų teigiamos ar neigiamos, priklauso nuo santykių, kuriuos vaikas turi galimybę patirti, kokybės.

Aktyviai skatinant socialinę ir emocinę kompetenciją reikia užsiimti tokia veikla, kuri:

Atsižvelgia į socialinę ir emocinę perspektyvą. Nuolatinėje individo ir konteksto sąveikoje būtina skatinti ir stiprinti socialinius įgūdžius: pavyzdžiui, sveikintis su kitais, bendradarbiauti ir spręsti konfliktus. Taip pat skirti tam tikrą erdvę emocijoms ir elgesiui, žinių ir veiksmų lygiui, sąmoningumui ir valdymo įgūdžiams, leisti sukurti pagrindus, kad šie lygiai sąveikautų tarpusavyje ir leistų vaikams geriau jaustis ir palaikyti pozityvius santykius su kitais.

Suaugusiųjų (tėvų ir mokytojų) rūpinimasis savo socialine ir emocine gerove. Norint, kad mažų vaikų socialinė ir emocinė gerovė būtų teigiama ir sveika, būtina sukurti aplinką, kurioje suaugusieji rūpintųsi ir savo socialine ir emocine gerove. Tokioje aplinkoje vaikai, padedant mokytojams ir šeimai, jaustųsi saugūs išreikšti savo emocijas.

LITERATŪROS ŠALTINIAI

Bechara, A., Damasio, H., & Damasio, A. R. (2000). Emotion, decision making and the orbitofrontal cortex. *Cerebral cortex*, 10(3), 295-307.

Cordaro, D. T., Sun, R., Keltner, D., Kamble, S., Huddar, N., & McNeil, G. (2018). Universals and cultural variations in 22 emotional expressions across five cultures. *Emotion*, 18(1), 75.

Denham, S. A. (1998). *Emotional development in young children*. Guilford Press.

Denham, S. A. (2003). Social and emotional learning, early childhood. In *Encyclopedia of primary prevention and health promotion* (pp. 1009-1018). Springer, Boston, MA.

Denham, S. A. (2006). Social-emotional competence as support for school readiness: What is it and how do we assess it?. *Early education and development*, 17(1), 57-89.

Denham, S. A. (2019). Emotional competence during childhood and adolescence. In *Handbook of emotional development* (pp. 493-541). Springer, Cham.

Donoso, M., Collins, A. G., & Koechlin, E. (2014). Foundations of human reasoning in the prefrontal cortex. *Science*, 344(6191), 1481-1486.

Ekman, P., & Cordaro, D. (2011). What is meant by calling emotions basic. *Emotion review*, 3(4), 364-370.

Elfenbein, H. A., & MacCann, C. (2017). A closer look at ability emotional intelligence (EI): What are its component parts, and how do they relate to each other?. *Social and Personality Psychology Compass*, 11(7), e12324.

Frijda, N. H. (2007). What might emotions be? Comments on the Comments. *Social Science Information*, 46(3), 433-443.

Jones, S. M., & Bouffard, S. M. (2012). Social and emotional learning in schools: From programs to strategies and commentaries. *Social policy report*, 26(4), 1-33.

LaBar, K. S., & Cabeza, R. (2006). Cognitive neuroscience of emotional memory. *Nature Reviews Neuroscience*, 7(1), 54-64.

LeDoux, J. (2012). Rethinking the emotional brain. *Neuron*, 73(4), 653-676.

Mayer, J. D., Caruso, D. R., & Salovey, P. (2016). The ability model of emotional intelligence: Principles and updates. *Emotion review*, 8(4), 290-300.

Plutchik, R. (2000). Emotions in the practice of psychotherapy-clinical implications of affect theories.

Plutchik, R. (2001). The nature of emotions: Human emotions have deep evolutionary roots, a fact that may explain their complexity and provide tools for clinical practice. *American scientist*, 89(4), 344-350.

Rose-Krasnor, L., & Denham, S. (2009). Social-emotional competence in early childhood. *Handbook of peer interactions, relationships, and groups*, 162-179.

Saarni, C. (1999). *A Skill-Based Model of Emotional Competence: A Developmental Perspective*.

Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, cognition and personality*, 9(3), 185-211.

Scherer, K. R. (2005). What are emotions? And how can they be measured?. *Social science information*, 44(4), 695-729.

Shiota, Michelle N. (2016). "Ekman's theory of basic emotions". In Miller Jr, H. L. (Ed.). (2016). *The Sage encyclopedia of theory in psychology*. SAGE Publications.

1.3 | SOCIALINIS IR EMOCINIS UGDYMAS: PAGRINDINIAI PASIRINKIMAI

Socialinis ir emocinis ugdymas yra procesas, kurio metu mes mokomės atpažinti ir valdyti emocijas, rūpintis kitais, priimti gerus sprendimus, elgtis etiškai ir atsakingai, kurti teigiamus santykius ir vengti neigiamų elgesio (Donoso, Collins ir Koechlin, 2014). Būtent ugdymas sujungia visas žmogaus gyvenimo sritis: socialinę, emocinę, akademinę, fizinę ir kt. Jis prasideda pirmaisiais gyvenimo metais ir trunka visą gyvenimą. Ugdymo įstaiga turi esminę reikšmę SEU vystymui.

PAGRINDAI

Mokytojų bendruomenėse vyrauja nuomonė, kad socialinis ir emocinis ugdymas yra savarankiškas, natūralus procesas, kuris labiau pasireiškia pertraukų, o ne pamokų metu. Daug mokytojų vadovaujasi mintimi, kad mokiniai turi mokytis socialinių ir emocinių kompetencijų namuose, neformaliojo ugdymo ar bendruomenės veikloje, nes mokykla sukurta tik išmokyti akademinį žinių ir kompetencijų. Tai ilgą laiką buvo tiesa, tačiau situacija per pastaruosius dešimtmečius kardinaliai pasikeitė, ir mokykla turi būti ta vieta, kuri perduoda socialiai priimtino elgesio standartus.

Dešimtojo dešimtmečio pradžioje spartėjanti globalizacija išprovokavo socialinius, ekonominius, politinius ir technologinius pokyčius, turinčius įtakos kiekvieno žmogaus gyvenimui. Ši įtaka tapo nuolatiniu reikalavimu būti geresniam, efektyvesniam ir pranašesniam nesibaigiančiose konkurencinėse kovose. Socialiniame gyvenime vykstantys pokyčiai kelia didžiulį stresą. Nuolatinis neapibrėžtumas, nesaugumas ir finansinės gerovės pažeidžiamumas veikia ne tik suaugusiuosius, bet ir vaikus. Vaikai ir paaugliai dažnai patys natūraliai neturi galimybių įveikti stresą, todėl yra ypač pažeidžiami. Vaikai auga pasaulyje, kuriame jie dažnai mato, kaip suaugusieji nevykdo pažadų, elgiasi neatsakingai, būna pikti ar agresyvūs ir demonstruoja žalingus įpročius. Vaikai auga aukštųjų technologijų pasaulyje, patiria begalę stimuliacijų ir turi nuolatinę galimybę pabėgti į kitą, virtualią realybę. Vaikai augdami nuolat gauna labai dviprasmiškas žinutes apie moralinius ir etinius gyvenimo aspektus, todėl jie turi pasidaryti išvadas. Augdami tokia pasaulyje, jie turi subręsti akademiškai sėkmingi, išmokti bendrauti ir bendradarbiauti, pasirinkti socialiai atsakingą elgesį ir sveiką gyvenimo būdą, kritiškai vertinti žiniasklaidą ir technologijas, prisidėti prie šeimos, bendruomenės ir geresnės visuomenės kūrimo. O mokytojai turi žinoti vaikų padėtį, suprasti, kokia ji sudėtinga, ir tapti apsauginiu veiksnium, nusveriančiu visas šias rizikas.

PAVYZDINIS MODELIS

Per amžius socialinis ir emocinis ugdymas vyko mažose grupėse. Šeima, kaimynystė, klasė – tai mažos grupės, kuriose vaikai įgydavo socialinių ir emocinių žinių, visuomenės normų, vertybių, prosocialaus elgesio įgūdžių ir įpročių. Tačiau bendruomenės svetimėja, kaimynai nepažįsta kaimynų. Giminės dažnai yra nutolusios fiziškai ir emociškai. Augdami šeimose vaikai jaučiasi mažiau svarbūs, o tėvams labiau rūpi darbo reikalai, materialinė gerovė ir suaugusiųjų poreikiai. Šioje aplinkoje prarandamas esminis raktas į vaikų socialinio ir emocinio ugdymo skatinimą – rūpestį. Jausdamiesi nemylimi vaikai santykiuose su kitais nemato prasmės, palaikymo, paskatinimo ar produktyvumo. Jie tampa pažeidžiami ir nekritiškai, apima jausmas, kad jie neturi ko prarasti. Šiame kontekste pasireiškia daugelis šių dienų psichinės sveikatos problemų: nerimas, depresija, polinkis vartoti priklausomybę sukeliančias medžiagas, taisyklių nepaisymas ar nusikalstamas elgesys. Socialinės ir emocinės nekompetencijos pasekmės griauja jaunų žmonių gyvenimą, tačiau tuo pačiu metu neigiamai veikia kiekvieną visuomenės narį šalyje. Suaugusieji turi įsąmoninti socialinio ir emocinio ugdymo svarbą ir sukurti aplinką, kurioje vaikai ir paaugliai patirtų rūpestį ir įgytų socialinių bei emocinių kompetencijų.

Nuo 1990-ųjų mokyklų, akademinų kompetencijų formavimo institucijų, samprata pradėjo stipriai keistis. 1995 m. išleista Danielio Golemano knyga „Emocinis intelektas“ sukėlė diskusijas apie akademinės sėkmės prielaidas. Idėja apie emocinio intelekto svarbą iškėlė klausimų apie tai, kokie įgūdžiai lemia žmonių sėkmę mokykloje, bendruomenėje ir darbo rinkoje. Šiose diskusijose gimė suvokimas, kad emocinis intelektas yra trūkstama grandis, sujungianti žmogaus gyvenimą į visumą, leidžianti pasiekti asmeninę bei socialinę gerovę ir išvengti fragmentiškumo jausmo. Iki 1995 metų buvo įgyvendinta nemažai vaikų ir paauglių psichinei sveikatai stiprinti skirtų projektų ir iniciatyvų, tačiau prasidėjus diskusijoms apie socialinių ir emocinių kompetencijų svarbą, prevencinės iniciatyvos įgavo kitokį atspalvį. „CASEL“ modelis/struktūra (angl., Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning) (liet. Bendradarbiavimas akademinio, socialinio ir emocinio ugdymo srityse) buvo sugalvotas siekiant sukurti

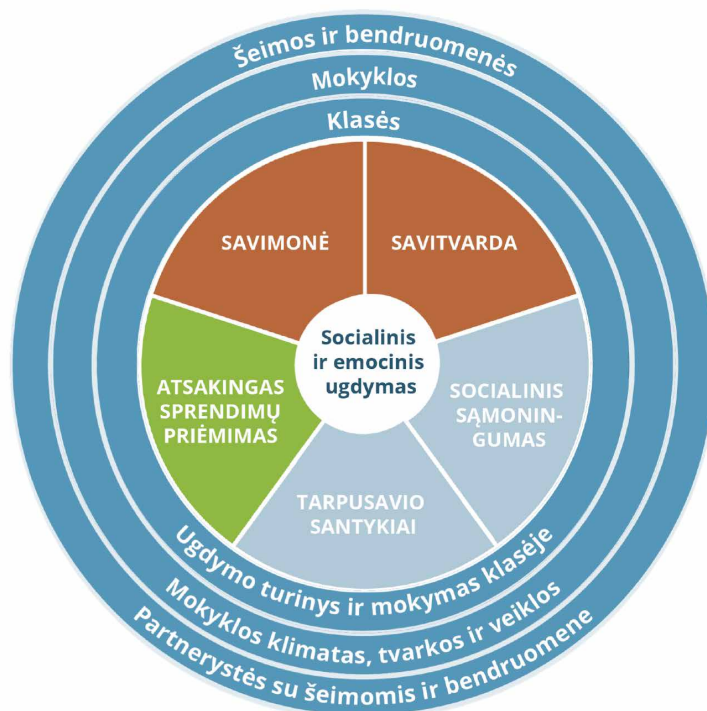
socialinio ir emocinio ugdymo sistemą ir padidinti jos efektyvumą. Tai tapo svarbiausiu modeliu pasaulyje, padedančiu drąsiai formuojanti ir įgyvendinanti socialinio ir emocinio ugdymo viziją.

Nėra oficialaus ir nuolat vyraujančio socialinio ir emocinio ugdymo apibrėžimo. Aišku tik tai, kad yra ugdomi dviejų rūšių įgūdžiai: socialiniai įgūdžiai ir emociniai įgūdžiai. Socialinis socialinio ir emocinio ugdymo aspektas apima teigiamų santykių užmezgimą su bendraamžiais, mokytojais, šeimos nariais ir nuolatinį siekį tobulėti tarpasmeniniuose santykiuose. Emocinis socialinio ir emocinio ugdymo aspektas apima savęs kaip asmens pažinimą, savo jausmų ir emocijų suvokimą, tuo pačiu suprantant emocijų įtaką pažinimo procesams. Emocinis aspektas lemia asmeninį augimą tarpasmeninėse srityse. Socialinis ir emocinis vystymasis yra visą gyvenimą trunkantis procesas, kurio sėkmę atskleidžia socialinių ir emocinių kompetencijų išraiška.

Socialinis ir emocinis vystymasis – visą gyvenimą trunkantis procesas, kurio sėkmę lemia socialinės ir emocinės kompetencijos. Šios kompetencijos apima gebėjimą suprasti, valdyti ir išreikšti emocijas taip užtikrinant sėkmingą mokymosi procesą, santykių kūrimą, kasdinių problemų sprendimą ir prisitaikymą prie augimo ir raidos poreikių (LaBar ir Cabeza, 2016).

Pastaruosius 20 metų taikant Bendradarbiavimo akademinio, socialinio ir emocinio ugdymo srityse modelį (CASEL) Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo vykdomi tyrimai, kurių metu plačiau tyrinėtas socialinis ir emocinis ugdymas – procesas, kurio metu vaikai ir suaugusieji įgyja ir pritaiko įgytas žinias, požiūrį ir įgūdžius, reikalingus suprasti ir valdyti emocijas, kurti ir siekti tikslų, parodyti atjautą kitiems, kurti bei palaikyti santykius su kitais ir priimti atsakingus sprendimus (Schonert-Reichl, 2017). Tyrimų metu įžvelgiami penki įgūdžiai, turintys tapti esmine, o ne pagalbine bendrosios mokymo programos dalimi. Kai kalbame apie socialinę emocinę kompetenciją, kuri yra gebėjimas suprasti, valdyti ir išreikšti socialinius ir emocinius savo gyvenimo aspektus tokiu būdu, kuris leidžia sėkmingai valdyti gyvenimo užduotis – mokymąsi, santykių užmezgimą, kasdinių problemų sprendimą ir prisitaikymą prie sudėtingų visuomenės poreikių bei augimą ir vystymąsi (LaBar & Cabeza, 2006). Nors yra daug nuomonių, kokios turėtų būti pagrindinės asmens socialinės emocinės kompetencijos sritys, tačiau paprastai laikomasi „CASEL“ pasiūlytų SEU sričių:

- **Savimonė** (emocijų nustatymas ir atpažinimas, tikslus savęs suvokimas, stipriųjų pusių, poreikių ir vertybių atpažinimas, produktyvumas, dvasingumas);
- **Savęs valdymas / savitvarda** (impulsų kontrolė ir streso valdymas, savęs motyvacija ir disciplina, tikslų nustatymas, organizaciniai įgūdžiai);
- **Socialinis supratimas** (žvilgsnis į perspektyvą, empatija, priimtinumas įvairovei, pagarba kitiems);
- **Atsakingas sprendimų priėmimas** (problemų nustatymas ir situacijos analizė, problemų sprendimas, vertinimas ir apmąstymai, asmeninė, moralinė ir etinė atsakomybė);
- **Santykių valdymas** (bendravimas, socialinis dalyvavimas ir santykių užmezgimas, bendradarbiavimas, derybos, atsisakymas ir konfliktų valdymas, pagalba ieškant ir teikiant).

1 paveikslėlis. SEU ugdymo pagrindas – CASEL modelis, 2019 (CASEL ratas) (šaltiniai: casel.org ir seuinstitutas.lt)

CASEL modelis apima ir skatina ugdyti socialinius emocinius įgūdžius, kurie leidžia tobulinti išteklius ir stiprybes užkirsti kelią neproduktyviam elgesiui ir nepatenkinamiems rezultatams (Damon, Lerner, Renninger, Sigel, 2006). Socialinė ir emocinė kompetencija yra svarbus ir vienas pagrindinių veiksnių, į kurį reikia atsižvelgti atliekant intervencijas mokyklose, nes tai leidžia mums kurti pozityvią aplinką įvairiais aspektais:

- **skatina teigiamus, elgesio ir akademinius rezultatus, kurie yra svarbūs sveikai vaiko raidai;**
- **gali būti patobulintas įgyvendinant per paprastas ir nebrangias intervencijas;**
- **vaidina lemiamą vaidmenį elgesio keitimo procese.**

Socialinis ir emocinis ugdymas apima pagrindinius žmogaus gyvenimo aspektus. Nė viena iš kompetencijos sričių negali būti išmokta teoriškai, todėl kompetencijos savo vertę įgyja tik praktikos metu.

Dešimtmečius tyrėjai, praktikai ir neabejingi bendruomenių nariai ieškojo efektyviausių strategijų ir metodų, kaip sukurti palankiausią socialinio ir emocinio ugdymo aplinką mokykloje. Socialinis ir emocinis ugdymas apima pastangas mokyti vaikus savimonės, socialinio pažinimo, gebėjimo priimti atsakingus sprendimus, savitvarkos ir santykių valdymo įgūdžių. Socialinis ir emocinis ugdymas yra neatsiejamas nuo akademinių rezultatų gerinimo ir kartu su mokymo metodika bei mokyklos valdymo kokybe yra vienas iš trijų pagrindinių veiksnių, lemiančių mokyklos sėkmę.

Grindžiant socialinį emocinį ugdymą „CASEL“ modeliu ir kitų organizacijų pasiūlytais metodais ir bei iniciatyvomis, mokykloms yra sukurta daug socialinio ir emocinio ugdymo programų. Šių programų poveikis mokinių tobulėjimui ir akademinė sėkmė buvo parengtas pagal griežčiausias tyrimo metodikas. Dešimtmečiais vykdomi tyrimai parodė, kad veiksmingos socialinio ir emocinio švietimo programos apima tris sritis:

- Konkrečios socialinės ir emocinės **klasėse taikomos ugdymo programos**. Naudojant į mokinį orientuotą ugdymo metodiką, kuriami ir taikomi specifiniai SEU metodai. Mokiniai dalyvauja veiklose, kuriose jie praktikuoja įsitraukimą, bendravimą, bendradarbiavimą ir kt. Jie demonstruoja socialines ir emocines kompetencijas klasėse. Šiuos metodus galima pateikti dviem būdais. Pirmasis būdas yra skirti pamokas socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo temai. Mokymosi laikas yra reguliariai skiriamas kiekvieną savaitę, per kurį mokiniai gilina ir praktikuoja socialines ir emocines kompetencijas klasėje. Antrasis būdas yra integruoti socialinio ir emocinio ugdymo turinį. Šiuo atveju mokiniai atlieka užduotis, kurioms reikalingos dalykinės žinios, tačiau norint sėkmingai atlikti užduotį reikia parodyti socialines ir emocines kompetencijas.
- **Teigiama atmosfera mokykloje** leidžia mokiniui nuolat jaustis, kad kas nors rūpinasi jo gerove. Rūpesčio ir atidumo atmosferoje mokiniai tampa motyvuoti perduoti klasėje įgytas žinias ir pritaikyti jas įvairiose veiklose ir aplinkose. Nejausdami įtampos ir emociškai stabilūs, mokiniai drąsiai demonstruoja socialines ir emocines kompetencijas. Tik jausdamiesi saugūs mokiniai per pamokas įgytas socialines ir emocines kompetencijas perkelia už klasės ribų ir lavina tinkamus elgesio įgūdžius.
- **Mokyklos ir bendruomenės bendradarbiavimas**. Mokinio socialinių ir emocinių kompetencijų vystymą po pamokų lemia jo įsitraukimo į bendruomenės lygį ir bendravimas su tos bendruomenės lyderiais. Socialinis ir emocinis ugdymas už mokyklos ribų vyksta tik tada, kai mokyklą, šeimas ir neformalius bendruomenės lyderius vienija ta pati socialinio ir emocinio ugdymo filosofija.

Šiandien mokinių socialinis ir emocinis ugdymas prasideda klasėse ir padeda rasti atsakymus į daugelį rūpestį keliančių klausimų. Vaikams ir paaugliams santykiai yra nepaprastai svarbūs, todėl ugdymo programa, aiškinanti, kaip sukurti pagarbius ir prasmingus santykius, taip pat yra labai svarbi. Kita vertus, galutinius socialinio ir emocinio ugdymo rezultatus lemia aplinka. Efektyvus ugdymas vyksta tik tada, kai mokyklos ir bendruomenės aplinka palaiko ir stiprina mokinio socialinių ir emocinių kompetencijų raišką.

PS.SMILE PROJEKTO PARTNERIŲ ĮŽVALGOS

Socialinis ir emocinis ugdymas – koordinuotos pastangos lavinti vaikų savivokos, socialinio pažinimo, atsakingo sprendimų priėmimo, savitvarkos bei santykių valdymo įgūdžius. SEU glaudžiai susijęs su pagerėjusiais mokymosi rezultatais, o derinimas su įvairiais mokymo metodais ir kelia mokyklos valdymo kokybę, padeda užtikrinti sėkmingą mokyklos veiklą.

Veiklos ramsčiai:

Galimybių skatinti bei lavinti socialinius ir emocinius įgūdžius suteikimas. Tai atneša labai daug naudos dabartiniam ir būsimam vaikų vystymuisi, jų gyvenimo kokybei.

Asmeniniai ir socialiniai aspektai pasirodo esą ypatingai svarbūs galvojant apie mokymo programas, siekiančias skatinti darnią raidą.

Atsakingų sprendimų priėmimo įgūdžių lavinimas turi prevencinę reikšmę. Šie įgūdžiai turi įtakos dabartiniam ir būsimam, asmeniniam ir socialiniam vaikų gyvenimui. Pasitelkiant tėvų ir mokyklų pagalbą, vaikams turėtų būti suteikiamos galimybės ugdyti įgūdžius, leidžiančius įvertinus dabartį planuoti ateitį.

LITERATŪROS ŠALTINIAI

- [1] LaBar, K., & Cabeza, R. (2006). Cognitive neuroscience of emotional memory. *Nature Reviews Neuroscience*, 7(1), 54-64. doi: 10.1038/nrn1825
- [2] Bechara, A., Damasio, H., & Damasio, A. (2000). Emotion, Decision Making and the Orbitofrontal Cortex. *Cerebral Cortex*, 10(3), 295-307. doi: 10.1093/cercor/10.3.295
- [3] Donoso, M., Collins, A., & Koechlin, E. (2014). Foundations of human reasoning in the prefrontal cortex. *Science*, 344(6191), 1481-1486. doi: 10.1126/science.1252254
- [4] Richardson, M., Strange, B., & Dolan, R. (2004). Encoding of emotional memories depends on amygdala and hippocampus and their interactions. *Nature Neuroscience*, 7(3), 278-285. doi: 10.1038/nrn1190
- [5] Smith, A., Stephan, K., Rugg, M., & Dolan, R. (2006). Task and Content Modulate Amygdala-Hippocampal Connectivity in Emotional Retrieval. *Neuron*, 49(4), 631-638. doi: 10.1016/j.neuron.2005.12.025
- [6] Richter-Levin, G., & Akirav, I. (2000). Amygdala-Hippocampus Dynamic Interaction in Relation to Memory. *Molecular Neurobiology*, 22(1-3), 011-020. doi: 10.1385/mn:22:1-3:011
- [7] LeDoux, J. (2012). Rethinking the Emotional Brain. *Neuron*, 73(5), 1052. doi: 10.1016/j.neuron.2012.02.018
- [8] Shiota, Michelle N. (2016). "Ekman's theory of basic emotions". In Miller, Harold L. (ed.). *The Sage encyclopedia of theory in psychology*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. pp. 248–250. doi:10.4135/9781483346274.n85. ISBN 9781452256719. Some aspects of Ekman's approach to basic emotions are commonly misunderstood. Three misinterpretations are especially common. The first and most widespread is that Ekman posits exactly six basic emotions. Although his original facial-expression research examined six emotions, Ekman has often written that evidence may eventually be found for several more and has suggested as many as 15 likely candidates.
- [9] Ekman, Paul; Cordaro, Daniel (20 September 2011). "What is Meant by Calling Emotions Basic". *Emotion Review*. 3 (4): 364–370. doi:10.1177/1754073911410740. ISSN 1754-0739. S2CID 52833124.
- [10] Cordaro, Daniel T.; Keltner, Dacher; Tshering, Sumjay; Wangchuk, Dorji; Flynn, Lisa M. (2016). "The voice conveys emotion in ten globalized cultures and one remote village in Bhutan". *Emotion*. 16 (1): 117–128. doi:10.1037/emo0000100. ISSN 1931-1516. PMID 26389648.
- [11] Cordaro, Daniel T.; Sun, Rui; Keltner, Dacher; Kamble, Shanmukh; Huddar, Niranjana; McNeil, Galen (February 2018). "Universals and cultural variations in 22 emotional expressions across five cultures". *Emotion*. 18 (1): 75–93. doi:10.1037/emo0000302. ISSN 1931-1516. PMID 28604039.
- [12] Keltner, Dacher; Oatley, Keith; Jenkins, Jennifer M (2019). *Understanding emotions*. ISBN 9781119492535. OCLC 1114474792.
- [13] Plutchik, Robert (2000). *Emotions in the practice of psychotherapy: clinical implications of affect theories*. Washington, DC: American Psychological Association. doi:10.1037/10366-000. ISBN 1557986940. OCLC 44110498.
- [14] Plutchik R (2002). "Nature of emotions". *American Scientist*. 89 (4): 349. doi:10.1511/2001.28.739.
- [15] Ivanova, S., (2017), Emotional Intelligence and management of person's attitude, ISSN: 2367-7384, Issue 4, pp. 17-32, Academy "D.A. Cenov", Svishtov, Bulgaria, p.26.
- [16] SEL, CASEL, as seen at: <https://casel.org/what-is-sel/> and <https://www.cfchildren.org/what-is-social-emotional-learning/>
- [17] Ahmad, S., Peterson, E., Waldie, K., Morton, S., Development of an Index of Socio-Emotional Competence for Preschool Children in the Growing Up in New Zealand Study, *Frontiers in Education*, 31 January 2019
- [18] Center for the study of social policy, Social-Emotional competence of children, www.strengtheningfamilies.net

1.4 | POZITYVIOS ŠVIETIMO BENDRUOMENĖS KŪRIMAS

Vaikai mokosi įvairiose aplinkose – šeimose, mokyklose ir bendruomenėse, o kiekviena vieta atlieka svarbų vaidmenį vaikystėje ir paauglystėje.

Projekto „PS.smile“ tikslas – prisidėti kuriant emociškai stabilias, įtraukias ir sveikas bendruomenes, kuriose svarbūs suaugusieji – tėvai ir mokytojai – rūpinasi savo socialiniu ir emociniu funkcionavimu bei dalijasi tuo su vaikais.

ŠAKNYS

Tyrimai rodo, kad vaikai, augdami aplinkoje, turi daug galimybių ugdytis socialinius ir emocinius įgūdžius (Helson et al., 2002; Srivastava et al., 2003).

Labiausiai artima erdvė, šeima, mokytojai ir mokyklos, turi daug galimybių sukurti mokymosi aplinkas, kuriose būtų galima ugdyti, tobulinti ir stiprinti įgūdžius pasitelkiant praktiką ir kasdienę patirtį. Tėvai formuoja pirmąsias vaikų vertybes – supažindina juos su visuomenės taisyklėmis ir elgesio normomis, bendravimo įgūdžiais ir jausmų pasauliu.

Golemano teigimu (Goleman, 1996), šeima yra pirmoji „sporto salė“, kurioje vaikai žaidžia ir lavina socialinius ir emocinius įgūdžius. Jis tvirtina, kad būtent ankstyvame amžiuje šeimoje vaikai mokosi, kaip pažinti savo jausmus ir ką su jais daryti, taip pat suprasti, kaip žmonės reaguos į kitų jausmus ir pasirinkimus, kuriuos jie priima išreikšdami save. Į mokyklą vaikai ateina turėdami skirtingos patirties bei skirtingų socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymo lygį. Dėl šių priežasčių kai kuriems vaikams lengviau prisitaikyti prie naujos aplinkos, laikytis skirtingų reikalavimų, bendrauti su bendraamžiais ir mokytis, o kitiems prie to prisitaikyti yra kur kas sunkiau. Taigi, siekiant pagerinti socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymą, tėvai turėtų būti įtraukti į ugdymo procesą.

Mokslininkai atskleidė tėvų įsitraukimo į vaikų mokymąsi svarbą. Vaikai, demonstruojantys atitinkamas socialinio elgesio formas (prosocialus elgesys sulaiko nuo trikdančio ir antisocialaus elgesio formų), yra teigiamai susiję su bendraamžių pripažinimu, motyvacija į pasiekimus ir akademinę sėkmę (Wentzel, 2009), o šių įgūdžių trūkumas dažnai trukdo mokinių ugdymo procesui (Sheridan, Kim, Beretvas & Park, 2019).

Mokinį galime išmokyti, kaip suvaldyti pyktį, kaip išklausti kitą žmogų ar kaip išreikšti tai, kas nepatinka. Tačiau jei vaikas, grįžęs namo, neturi su kuo pasidalinti šiais įgūdžiais ir niekas jo nepalaikys ir neskatins, jis naudos senus ir nebūtinai tinkamus metodus.

PAVYZDINIS MODELIS

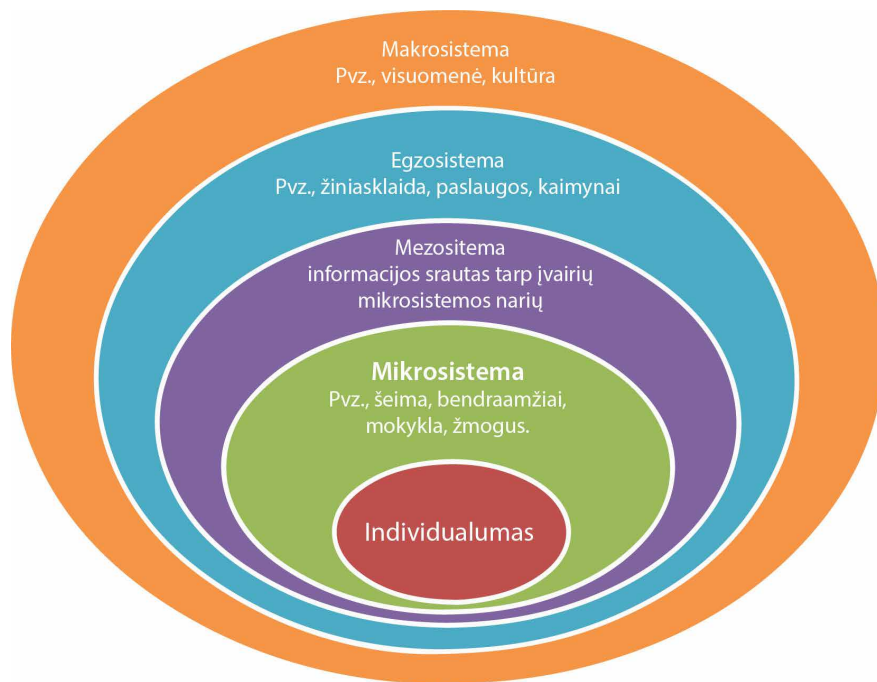
Šeimos, mokyklos ir tėvų ryšių pagrindus, palaikančius vaikų mokymąsi ir vystymąsi, galima rasti Bronfenbrenerio ekologinių sistemų teorijoje (Bronfenbrenner, 1979) ir vėlesniuose literatūros šaltiniuose, kuriuose pristatomi minėtų sistemų atnaujinimai (Sheridan, Smith, Moorman, Beretvas & Park, 2019).

Vaikų mokymuisi ir vystymuisi įtakos turi įvairūs įvykiai bei jų tarpusavio sąveika, esanti daugelyje sistemų ir tarp jų.

Mikrosistemos – šeima ir klasė – yra artimiausios vaikui ir turi tiesioginį poveikį vystymuisi. Mikrosistemų sąveika, patirtis ir santykiai, pavyzdžiui, tėvų ir mokytojų bendravimas, atspindi mezosistemą.

Įtaka vaiko vystymuisi taip pat netiesiogiai susijusi su egzosistema (pvz., įvykiai tėvų darbovietėje), makrosistema (kultūros normos ir vertybės) ir chronosistemos poveikiu (sąveika ir įtaka laikui bėgant keičiasi).

Tiesioginę įtaką (namų ir mokyklos mikrosistemas) ir santykinę įtaką (namų, mokyklos mezosistemą) galima laikyti šeimos ir mokyklos intervencijų pagrindu (Sheridan et al., 2019).

1 paveikslėlis. Bronfenbrennerio ekologinis modelis (1979 m.)

Bendradarbiavimas kaip pagrindinė pozityvios švietimo bendruomenės samprata

Bronfenbrennerio ekologinių sistemų teorijoje minimose sistemose šeimos ir mokyklos partnerystė siekia skatinti svarbiausių (artimiausių) vaikui asmenų (tėvų, globėjų, senelių, patėvių, įtėvių) dalyvavimą ugdymo procese (Fishel & Ramirez, 2005). Bendradarbiavimas gali būti apibūdinamas mokymosi patirties kokybe besimokančiojo požiūriu, todėl ji turi apimti pačių besimokančiųjų požiūrį (Ainscow, 2016). Be to, mokyklos lygmens proceso veiksniai palengvina arba trukdo besimokančio asmens priklausymo, savarankiškumo jausmams ir prasmingo dalyvavimo su bendraamžiais pojūčiams.

Kad visi galėtų visapusiškai dalyvauti švietimo procese, reikėtų apsvarstyti ir vidutinio (šeimos, mokyklos ar klasės) ir labai mažo (individualiai besimokančio asmens) lygio įtraukimą (Ramberg & Watkins, 2020). Iš tiesų yra įrodymų, kad pozityvūs tėvų vaidmenys ir praktika palaiko vaikų pastangas mokykloje ir lemia akademinius pasiekimus bei socialinių įgūdžių tobulinimą (Sheridan, Witte, Holmes, Wu, Bhatia, Angell, 2017a; Smith, Reinke, Herman & Huang, 2019). Įrodyta, kad veiksminga mokyklų ir šeimos partnerystė yra atsakinga už vaikų mokymosi galimybių bei patirčių paramą ir gerinimą: kai šių sąveikų plėtra yra nuolatinė švietimo proceso dalis, nauda vaikams, mokytojams ir šeimoms pasiekama per teigiamus socialinių įgūdžių ir prisitaikančių vaikų elgesio pokyčius, taikant veiksmingas strategijas mokytojams ir taikant teigiamą bei veiksmingą tėvų praktiką, padedančią vaikui sėkmingai mokytis mokykloje (Sheridan et al. 2019).

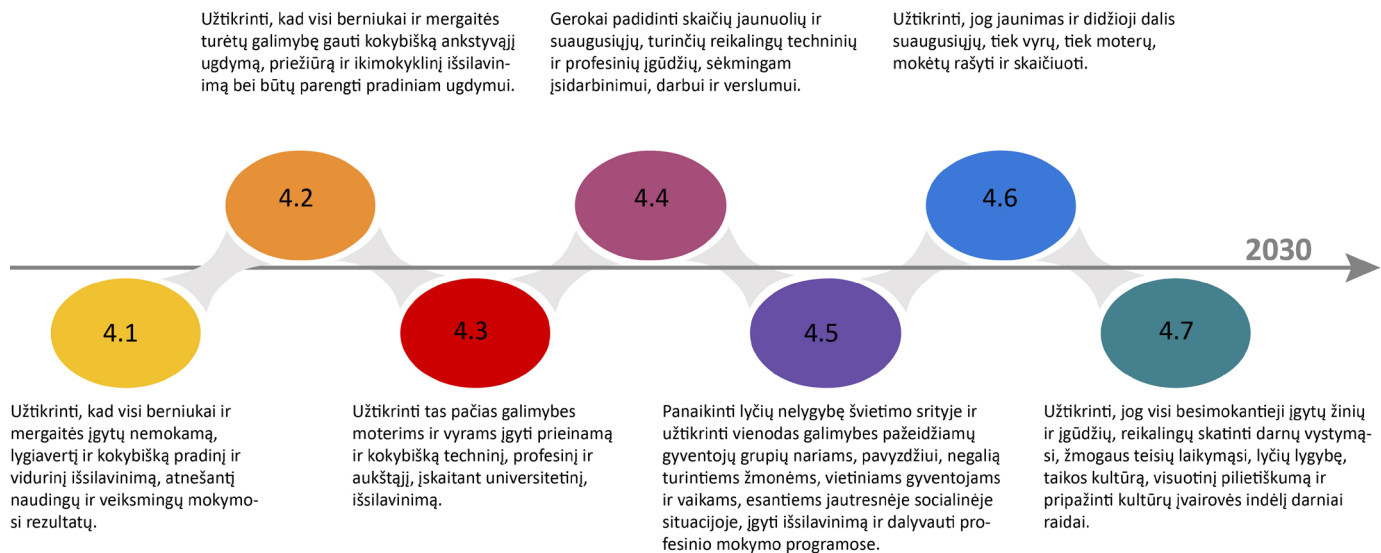
Bendradarbiavimas yra įtraukaus švietimo esmė, tai yra „knyga, užtikrinti prieigą prie prasmingo ir nešališko švietimo“. Be kontekstualizavimo įtraukiojo švietimo vietos sistemose ir kintamo socialinio bei istorinio konteksto ir mokyklų organizavimo (Slee & Allan, 2001; Waitoller & Kozleski, 2013), neseniai atlikti tyrimai atskleidžia kitus pagrindinius veiksnius, lemiančius įtraukios aplinkos kūrimą. Pavyzdžiui, labai svarbus mokytojų požiūris ir įsitikinimai (Oluremi, 2015). Šiuo atveju verta paminėti jų savarankišką veiksmingumą ir atstovavimą, tai reiškia mokytojų gebėjimą veiksmingai daryti įtaką ir pakeisti kontekstą, kuriame jie dirba (Ferrari & Sgaramella, 2020).

DABARTINĖS IR BŪSIMOS KRYPTYS

Veikla, siekiant visiems užtikrinti kokybišką švietimo procesą, skatinti dalyvauti ir ugdyti įtraukumą įvairiose gyvenimo situacijose, derinama su Darnaus vystymosi darbotvarke iki 2030 m.

2015 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos paskelbtame dokumente yra 17 pasaulinių tarpusavyje susijusių tikslų (DVT), kurie yra „geresnės ir darnesnės ateities kūrimo modelis“. Švietimo DVT 4 tikslas skatina darnaus vystymosi švietimą.

DVT 4: Užtikrinti įtraukų, teisingą bei kokybišką švietimą ir skatinti mokymosi visą gyvenimą galimybes visiems tikslams:

2 paveikslėlis. Darnaus vystymosi tikslai (DVT) 2030, Colglazier, (2015)

Švietimas atlieka pagrindinį vaidmenį sprendžiant nustatytas darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. problemas. Tai ypač svarbu labiausiai išskirtiniams asmenims, kai kalbama apie teisę į kokybišką pagrindinį išsilavinimą (Vaikų ugdymo spalis, VU, 2016).

Socialiniai ir emociniai įgūdžiai bei švietimo prioritetai. Socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymas susijęs su visų asmenų lygybe. Lygybė švietimo srityje reiškia, kad asmeninės ar socialinės aplinkybės (lytis, etninė ar šeimos kilmė), socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymo galimybių trūkumas neturėtų trukdyti siekti švietimo potencialo.

Šie įgūdžiai iš tikrųjų gali kompensuoti socialinių ir ekonominių skirtumų poveikį akademinei veiklai (Steinmayr, Dinger & Spinath, 2012; Suárez-Álvarez, Fernández-Alonso & Muñiz, 2014; Tucker-Drob & Harden, 2012). Užtikrinus, kad visi mokiniai, be pažinimo įgūdžių, ugdytų socialinius ir emocinius įgūdžius, mokyklos ir švietimo sistemos galėtų pirmauti kuriant įtraukesnes bendruomenes ir sąžiningą visuomenę.

Atstovavimas mokyklose / darna. Įtraukimo į mokyklas koncepcijos įgyvendinimas rodo, kad mokyklos gali mokytis ir bendradarbiauti sprendžiamos problemas, ugdyti organizacijos gebėjimus, remti ir taikyti bendras problemų sprendimo strategijas. Mokyklos, taikančios šį modelį, yra dinamiškos ir nieko nebijančios organizacijos, turinčios tikslą – išlaikyti viena kitą, suburti žmones, pasidalinti patirtimi ir rasti bendrą veiksmų pagrindą (Shaw, 2016). Idėja dirbti kartu ir siekti bendro tikslo – sukurti kolektyvinę komandą, kuri sustiprintų teisę dalyvauti socialinę atskirtį patiriančių ir turinčių didesnę priklausomybę jausmą žmonių veikloje (Burns et al. 2015).

PS.SMILE PROJEKTO PARTNERIŲ ĮŽVALGOS:

Skatindami socialinius ir emocinius įgūdžius ugdome gebėjimus, kurie gali kompensuoti skirtumų poveikį, skatinti dalyvavimą ir socialinę įtrauktį. Socialinių ir emocinių gebėjimų ugdymas prisideda prie socialinės įtraukties, prie „dalyvavimo, ryšių ir pilietiškumo“ vystymo proceso (Cordier, 2017).

Socialinių ir emocinių gebėjimų ugdymas prisideda prie socialinės įtraukties remdamas:

- **Bendradarbiavimą.** Jis suprantamas kaip ekonominis (užimtumas, savarankiškų įmonių vystymas, švietimas ir mokymas) ir socialinis bei dvasinis dalyvavimas.
- **Ryšį.** Tai yra priklausomybės ir santykių tarp visuomeninių grupių, prisirišimo prie šeimos, draugų, kaimynų ir platesnės bendruomenės jausmą.
- **Pilietybę.** Kai įtrauktis apima bendruomenės dalyvavimą ir galimybę naudotis jos paslaugomis.

Mokytojų atstovavimas palaiko veiksmingą dalyvavimą. Pagal šį scenarijų jie lavina mokinių mokymąsi ir gerina švietimą (į mokinius orientuotos strategijos, diferenciacija, lankstus grupavimas, mokymo programų rėmimas); bendradarbiauja su mokyklos darbuotojais; puoselėja šeimos, mokyklos ir bendruomenės ryšius. Tai konkretūs veiksmai, kurie sudaro svarbų atspirties tašką, kai mokytojai gali atstovauti, kad palaikytų veiksmingą visų mokinių dalyvavimą (Miller, Wilt, Allcock, Kurth, Morningstar & Ruppar, 2020).

LITERATŪROS ŠALTINIAI

- Ainscow, M. (2016). Diversity and equity: A global education challenge. *New Zealand Journal of Educational Studies*, 51(2), 143-155.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard university press.
- Burns, D. (2015). *How change happens: the implications of complexity and systems thinking for action research*. The Sage Handbook of Action Research. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 434-445.
- Colglazier, W. (2015). Sustainable development agenda: 2030. *Science*, 349(6252), 1048-1050.
- Cordier, R., Milbourn, B., Martin, R., Buchanan, A., Chung, D., & Speyer, R. (2017). A systematic review evaluating the psychometric properties of measures of social inclusion. *PLoS One*, 12(6), e0179109.
- Ferrari, L., & Sgaramella, T. M. (2020). Training Teachers to Become Effective Life Design 'Agents of Change'. *Careers for Students with Special Educational Needs: Perspectives on Development and Transitions from the Asia-Pacific Region*, 99.
- Fishel, M., & Ramirez, L. (2005). Evidence-based parent involvement interventions with school-aged children. *School psychology quarterly*, 20(4), 371.
- Goleman, J. (2014). Cultural factors affecting behavior guidance and family compliance. *Pediatric dentistry*, 36(2), 121-127.
- Helson, R., Kwan, V. S., John, O. P., & Jones, C. (2002). The growing evidence for personality changes in adulthood: Findings from research with personality inventories. *Journal of research in personality*, 36(4), 287-306.
- Miller, A. L., Wilt, C. L., Allcock, H. C., Kurth, J. A., Morningstar, M. E., & Rupp, A. L. (2020). Teacher agency for inclusive education: an international scoping review. *International Journal of Inclusive Education*, 1-19.
- Oluremi, F. D. (2015). Attitude of teachers to students with special needs in mainstreamed public secondary schools in southwestern nigeria: the need for a change. *European Scientific Journal*, 11(10).
- Sheridan, S. M., Smith, T. E., Moorman Kim, E., Beretvas, S. N., & Park, S. (2019). A meta-analysis of family-school interventions and children's social-emotional functioning: Moderators and components of efficacy. *Review of Educational Research*, 89(2), 296-332.
- Smith, T. E., Reinke, W. M., Herman, K. C., & Huang, F. (2019). Understanding family-school engagement across and within elementary-and middle-school contexts. *School Psychology*, 34(4), 363.
- Sheridan, S. M., Witte, A. L., Holmes, S. R., Wu, C., Bhatia, S. A., & Angell, S. R. (2017a). The efficacy of conjoint behavioral consultation in the home setting: Outcomes and mechanisms in rural communities. *Journal of School Psychology*, 62, 81-101.
- Slee, R., & Allan, J. (2001). Excluding the included: A reconsideration of inclusive education. *International Studies in sociology of Education*, 11(2), 173-192.
- Srivastava, S., John, O. P., Gosling, S. D., & Potter, J. (2003). Development of personality in early and middle adulthood: Set like plaster or persistent change? *Journal of personality and social psychology*, 84(5), 1041.
- Steinmayr, R., Dinger, F. C., & Spinath, B. (2012). Motivation as a mediator of social disparities in academic achievement. *European Journal of Personality*, 26(3), 335-349.
- Suárez-Álvarez, J., Fernández-Alonso, R., & Muñoz, J. (2014). Self-concept, motivation, expectations, and socioeconomic level as predictors of academic performance in mathematics. *Learning and Individual Differences*, 30, 118-123.
- Ramberg, J., & Watkins, A. (2020, January). Exploring inclusive education across Europe: some insights from the European Agency Statistics on Inclusive Education. In *FIRE: Forum for International Research in Education* (Vol. 6, No. 1).
- Tucker-Drob, E. M., & Harden, K. P. (2012). Intellectual interest mediates genex socioeconomic status interaction on adolescent academic achievement. *Child development*, 83(2), 743-757.
- Waitoller, F. R., & Kozleski, E. B. (2013). Working in boundary practices: Identity development and learning in partnerships for inclusive education. *Teaching and Teacher Education*, 31, 35-45.
- Wentzel, K. R. (2009). Students' relationships with teachers as motivational contexts.

II DALIS

METODOLOGINIS PAGRINDAS

2.1

EFEKTYVIŲ VEIKSMŲ VAROMOSIOS JĖGOS: standartai, mokymosi principai ir strategijos

Siekdami numatyti ugdymosi tikslus studentams ir šalims partnerėms bei suderinti tarptautines patirtis, nusprendėme atsižvelgti į nacionalinėse ir tarptautinėse ataskaitose pristatytus pasiūlymus ir įtraukti juos į du standartų rinkinius.

Mokymosi standartuose studentams aprašomi skirtingų mokymosi dalykų tikslai ir gairės, nustatomi prioritetai bei numatoma bendra kalba ir struktūra. Mokymosi standartų dėka kuriamas švietimo tolygumas ir nuoseklumas. Šie standartai – tai bandymas kelti švietimo kokybės lygmenį. Aukštos kokybės standartai pritaikyti skirtingoms bendrosios mokymosi programos sritims (Dusenbury ir kt., 2011).

PIRMA VAROMOJI JĖGA. SEU standartai ir vykdymas ateityje

Standartinis Ilinojaus SEU modelis (Ilinojaus valstijos švietimo taryba, 2016) ir Australiškasis karjeros plėtros projektas (Švietimo, ankstyvojo vaikų ugdymo ir jaunimo reikalų ministrų taryba, 2010 m.) – modeliai, pagal kuriuos sukurti atskiri ir išsamūs standartai, užtikrinantys, kad pozityvi jaunimo raida būtų laikoma prioritetu.

Pagrindiniai principai: Standartinis Ilinojaus SEU modelis

CASEL siūlo SEU kompetencijų, kurias reikia įgyvendinti, modelį. Iki šiol darbas, atliktas remiantis bendraisiais pagrindiniais valstybiniais standartais, 42 valstijose taip ir nesukūrė unikalaus SEU standartinio modelio. Dusenbury ir kt. (2015) pabrėžė, kad atlikus valstijų SEU standartų tyrimą, Ilinojus tapo pirmąją valstija, kurioje pradėtas kurti vienas išsamiausių K-12 modelių (Ilinojaus valstijos švietimo taryba, 2016).

Standartinis Ilinojaus SEU modelis, siūlo tris pagrindinius tikslus, pritaikytas kiekvienai klasei nuo ikimokyklinių klasių ir gimnazijos baigimo. Kiekvienam pagrindiniam vidurinio ugdymo tikslui priskirti 3-4 standartai, iš viso 10, ir du veiklos įvertinimo įrankiai, iš viso 20.

1 Tikslas	2 Tikslas	3 Tikslas
Ugdyti savimonę ir savivaldos įgūdžius, siekdami sėkmės mokykloje ir gyvenime.	Naudokite socialinį sąmoningumą ir tarpasmeninius įgūdžius, kad sukurtumėte ir palaikytumėte teigiamus santykius.	Parodykite sprendimų priėmimo įgūdžius ir atsakingą elgesį asmeniniame gyvenime, mokykloje ir bendruomenėje.
1 standartas: Atpažinti ir valdyti savo emocijas bei elgesį Veiklos aprašymas: <ul style="list-style-type: none"> • Apibūdinti įvairias emocijas ir jas sukeliančias situacijas. • Apibūdinti ir pademonstruoti būdus, kaip socialiai priimtiniu būdu išreikšti emocijas. 	1 standartas: Atpažinti kitų žmonių jausmus ir požiūrį Veiklos aprašymas: <ul style="list-style-type: none"> • Identifikuoti žodinius, fizinius ir situacinius ženklus, kurie rodo, kaip kiti gali jaustis. • Apibūdinti kitų išreikštus jausmus ir požiūrį. 	1 standartas: Priimdami sprendimus atsižvelkite į etinius, saugos ir visuomeninius veiksnius. Veiklos aprašymas: <ul style="list-style-type: none"> • Pateikti gebėjimą gerbti savo ir kitų teises. • Pateikti žinias apie tai, kaip socialinės normos veikia sprendimų priėmimą ir elgesį.
2 standartas: Atpažinti asmenines savybes ir išorinę paramą Veiklos aprašymas: <ul style="list-style-type: none"> • Apibūdinti asmeninius įgūdžius ir interesus, kuriuos norite tobulinti. • Paaiškinti, kaip šeimos nariai, bendraamžiai, mokyklos personalas ir bendruomenės nariai gali padėti sėkmingai mokytis mokykloje ir elgtis atsakingai. 	2 standartas: Atpažinti individualius ir grupinius panašumus bei skirtumus. Veiklos aprašymas: <ul style="list-style-type: none"> • Identifikuoti įvairių socialinių ir kultūrinių grupių skirtumus ir indėlį. • Pateikti, kaip veiksmingai dirbti su skirtingais žmonėmis. 	2 standartas: Taikykite sprendimų priėmimo įgūdžius, kad atsakingai spręstumėte kasdienės mokymo ir socialines situacijas. Veiklos aprašymas: <ul style="list-style-type: none"> • Nustatyti ir taikyti sistemingo sprendimų priėmimo etapus • Sukurti alternatyvius sprendimus ir įvertinti jų pasekmes įvairiose mokymosi ir socialinėse situacijose
3 standartas: Atpažinti ir valdyti savo emocijas bei elgesį Veiklos aprašymas: <ul style="list-style-type: none"> • Apibūdinti įvairias emocijas ir jas sukeliančias situacijas. • Apibūdinti ir pademonstruoti būdus, kaip socialiai priimtiniu būdu išreikšti emocijas. 	3 standartas: Naudokite bendravimo ir socialinius įgūdžius, kaip veiksmingai bendrauti su kitais. Veiklos aprašymas: <ul style="list-style-type: none"> • Apibūdinkite būdus, kaip susirasti ir išlaikyti draugus. • Analizuoti, kaip veiksmingai dirbti grupėse. 	3 standartas: Prisidėti prie mokyklos ir bendruomenės gerovės. Veiklos aprašymas: <ul style="list-style-type: none"> • nustatyti ir atlikti vaidmenis, kuriais prisidedama prie mokyklos bendruomenės veiklos. • Nustatyti ir atlikti vaidmenis, kurie prisideda prie bendruomenės veiklos.
	4 standartas: Parodykite gebėjimą užkirsti kelią, valdyti ir spręsti tarpasmeninius konfliktus Veiklos aprašymas: <ul style="list-style-type: none"> • Apibūdinti konfliktų priežastis ir pasekmes. • Taikyti konstruktyvius metodus sprendžiant konfliktus. 	

1 paveikslėlis. Aukštesniojo pradinio ugdymo tikslai, Ilinojaus valstijos švietimo taryba (2006 m.)

Pagrindiniai principai. Australiškasis karjeros plėtros projektas

Antrasis standartų rinkinys, kuriuo nusprendė remtis, yra Australiškasis karjeros plėtros projektas – dokumentas, kuriame pateikiamos naudingos kompetencijos, skatinančios darnų vystymąsi ir pasiruošimą darbui po mokyklos baigimo.

Šios kompetencijos skirstomos į tris sritis:

Savitvarda

Mokymasis ir karjeros galimybių tyrinėjimas

Gyvenimo ir darbo kūrimas/Karjeros kūrimas

Kompetencijos, reikalingos pradinį klasių mokiniams, pateikiamos 1 dalyje. Kompetencijos, priskiriamos savitvardos įgūdžiams, ypač naudingos siekiant „PS.smile“ projekto tikslų. Šios kompetencijos daugiausiai dėmesio skiria savivokos raidai, asmens savybių bei požiūrio supratimui, tarpasmeninių santykių kūrimui ir supratimui, kad augimas ir kaita – žmogaus gyvenimo dalis.

KOMPETENCIJOS	I ETAPAS	II ETAPAS	III ETAPAS	IV ETAPAS
A sritis: Asmens valdymas				
1 Formuoti teigiamą savęs suvokimą.	1.1 Sukurkite teigiamą savęs suvokimą atrandant jo poveikį sau ir kitiems.	1.2 Susikurkite teigiamą savęs suvokimą ir suprasti jo įtaką gyvenimui, mokymuisi ir darbui.	1.3 Ugdykite gebėjimus išlaikyti teigiamą savęs sampratą.	1.4 Pagerinti gebėjimus išlaikyti teigiamą savęs sampratą.
2 Pozityviai ir efektyviai bendrauti su kitais.	2.1 Ugdykite gebėjimus kurti teigiamus santykius gyvenime.	2.2 Ugdykite papildomus gebėjimus, padedančius užmegzti teigiamus santykius gyvenime.	2.3 Ugdykite gebėjimus užmegzti pozityvius santykius gyvenime ir darbe.	2.4 Pagerinti gebėjimus kurti teigiamus santykius gyvenime ir darbe.
3 Visą gyvenimą keistis ir augti.	3.1 Pripažinkite jog pokyčiai ir augimas yra gyvenimo dalis.	3.2 Išmokite reaguoti į pokyčius ir augimą.	3.3 Išmokite reaguoti į pokyčius, kurie turi įtakos jūsų savijautai.	3.4 Parengti strategijas, kaip pozityviai reaguoti į gyvenimo ir darbo pokyčius.

2 paveikslėlis. 1 lygis, Australijos karjeros vystymo planas, Švietimo ministrų taryba (2010 m.)

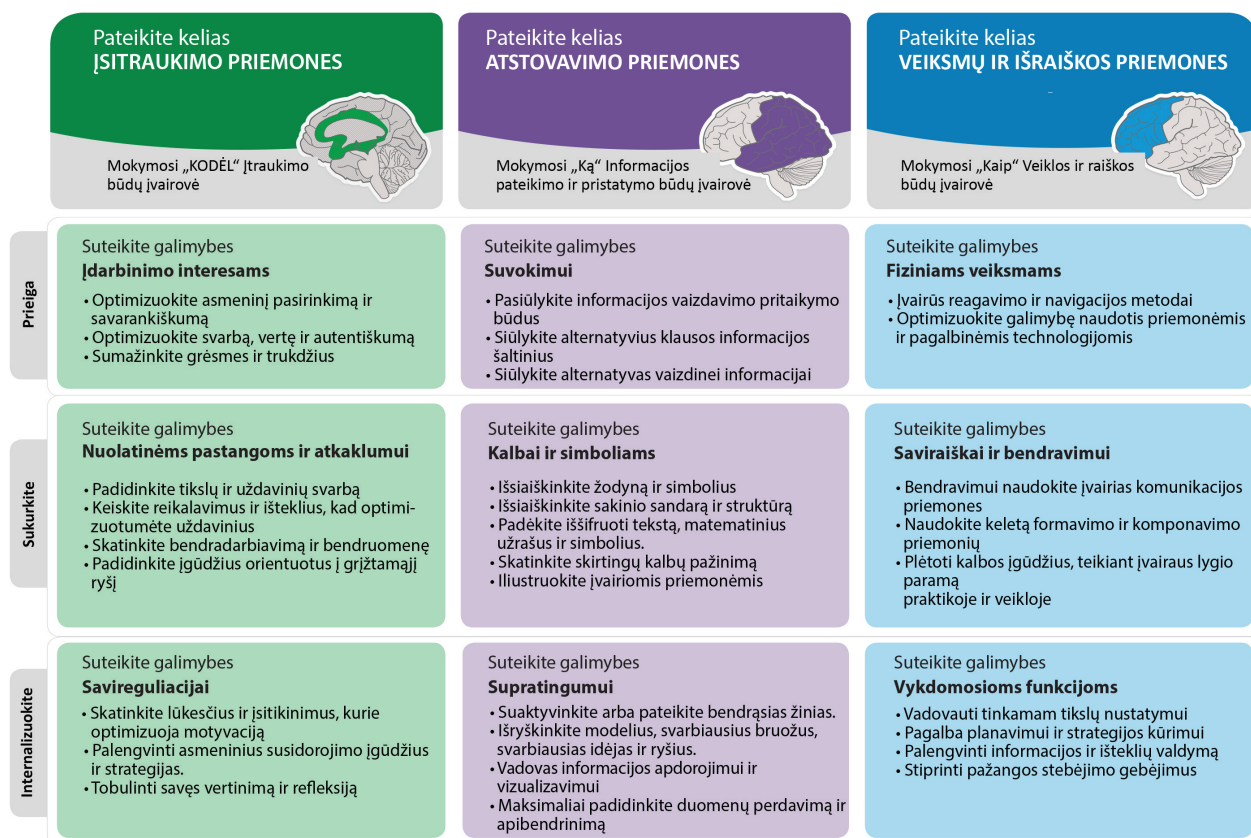
Mokymosi standartai – teiginiai, apibūdinantys mokinių žinias ir gebėjimus, kurių turėtų būti įgyjama mokantis. Abu standarto modeliai kuria svarbią mokymo ir praktikos sistemą, kurios tikslas – sujungti mintis ir jausmus bei siekti gyventi efektyviau, akcentuojant skirtingų sričių jungimo svarbą, atveriančią duris ateities tikslams ir pasirinkimams.

ANTRA VAROMOJI JĖGA. MOKYMOSI APLINKOS ĮVAIROVĖ

Universalus mokymosi ir veiklos dizainas (UDL) apibrėžiamas kaip švietimo metodas ar filosofija, siekianti patenkinti įvairios mokymosi aplinkos poreikius siūlant lanksčias mokomąsias medžiagas, metodus ir strategijas, suteikiančias daugiau galių mokytojams. Pasitelkdamis UDL, pedagogai aktyviai kuria mokymo programą, prisitaikančią prie skirtingų reikmių ir mažinančią vėlesnių, brangių ir daug laiko reikalaujančių pokyčių bei adaptacijų poreikį (Rose ir Gravel, 2010).

Pagrindiniai principai: Universalus mokymosi ir veiklos dizainas

Siekiant nurodyti tris pagrindinius UDL principus, CAST (2018a) paskelbė Universalus mokymosi ir veiklos dizaino (UDL) gairių 2.2 versiją. Tolesnėje schemoje pateikiamos šios gairės, detalai aptariančios kiekvieną temą.

3 paveikslėlis. CAST (2018a). Universalus mokymosi dizaino gairės, 2.2 versija. Wakefield, MA

Pagrindiniai principai:

Remdamiesi CAST (2018b) pateikta metodo apibrėžtimi, pristatome tris pagrindinius principus, kuriais vadovaujantis įgyvendinamas UDL:

Mokymosi „Kodėl“ Įtraukimo būdų įvairovė

Stipriai skiriasi būdai, kuriais mokiniai motyvuojami ar įtraukiami į ugdymo procesą. Todėl būtina užtikrinti įtraukimo būdų įvairovę mokymosi aplinkoje. Kai kuriems mokiniams patinka naujovės, o kiti mieliau renka laiko patikrintus metodus ir struktūrą. Skirtingų įtraukimo būdų užtikrinimas skatina emocinio smegenų tinklo veiklą, galinčią gerinti mokymosi rezultatus.

Mūsų programos metu...

Naudojamos gyvenimiškos situacijos, skirtos užmegzti dialogą ir skatinti dalyvauti veiklose. Kitas įvairovės įtraukimo į „PS.smile“ programą raktas – tėvų ir globėjų dalyvavimas programos veiklose.

Mokymosi „Ką“ Informacijos pateikimo ir pristatymo būdų įvairovė

Mokiniai skirtingais būdais suvokia ir įsisavina informaciją. Vieni gali turėti jutimo sutrikimų, pavyzdžiui, aklumą ar kurtumą, o kiti mokymosi sutrikimų, pavyzdžiui, disleksiją. Informacijos apdorojimui įtakos turėti gali ir kalbos ar kultūriniai skirtumai. Nėra informacijos pateikimo būdo, skirto konkrečiam mokymosi dalykui, kaip nėra būdo, tinkančio visiems studentams ar mokymosi strategijoms. Dėl šios priežasties labai svarbu užtikrinti informacijos pateikimo įvairovę, nes ši įvairovė skatina pažinimą bei gerina mokymosi proceso kokybę.

Mūsų programos metu...

Tekstai, komiksai, vaizdo įrašai ir muzika naudojami pateikti ir pristatyti reikalingą informaciją skirtingų poreikių vaikams.

Mokymosi „Kaip“ Veiklos ir raiškos būdų įvairovė

Dažnai skiriasi būdai, kuriuos pasitelkdamie mokiniai dalyvauja mokymosi procese ir parodo įgytas žinias. Pavyzdžiui, kai kuriems gali būti sunku reikšti mintis balsu (pvz., mokiniui, turinčiam kalbos sutrikimą), o kitiems mintis sunku reikšti raštu (pvz., mokiniui, turinčiam kalbos sutrikimą). Nėra optimalaus išraiškos būdo, tinkamo visiems besimokantiems. Dėl šios priežasties svarbu užtikrinti įvairias veikimo ir saviraiškos galimybes, aktyvuojančias strateginį smegenų tinklą ir užtikrinančias mokymosi proceso naudingumą.

Mūsų programos metu...

Vaikams leidžiama atsiskleisti pasitelkiant rašytinius tekstus ir netgi kuriant įvairius meno projektus. Ši įvairovė palengvina skirtingų poreikių mokinių įsitraukimą į ugdymo procesą.

Apžvelgiant tris pagrindinius UDL principus, įdomu juos įsivaizduoti kaip Globalią padėties nustatymo sistemą (GPS), padedančią pedagogui sužinoti, iš kur kilęs jo mokinytis ir toliau jį/ją vesti pažinimo keliu. Rose ir Gravel (2010) panaudojo šią analogiją ir mokymosi procesą prilygino kelionei. Kelionės pabaigoje GPS vedlys skelbia: „Pasiekėte kelionės tikslą.“ Galbūt nekeliausiai maršrutu, kuriuo tikėjaisi... Galbūt reikėjo kiek paklaidžioti ieškant teisingo kelio... Tačiau radai pagalbos ir pasiekei kelionės tikslą.

UDL principai turėtų būti lanksčiai ir dinamiškai pritaikomi, padedant kiekvienam besimokančiajam atrasti tinkamas mokymosi strategijas, vedančias tolimesniu pažinimo keliu.

Tačiau svarbu prisiminti, jog net ir įgyvendinant UDL metodą, gali tekti naudoti individualią adaptaciją ir keisti pedagoginio darbo metodiką ir atsižvelgti į skirtingus mokinių poreikius. UDL gairės – galimybė lanksčiai įgyvendinti principus, padedančius siekti universalios mokymosi patirties.

TREČIA VAROMOJI JĖGA. EFEKTYVAUS MOKYMOSI STRATEGIJOS

Planuojant mokymosi proceso eigą, naudinga „nuo pat pradžių“ naudoti UDL gaires, padedančias tenkinti įvairių grupės mokinių poreikius. Grupėse daug įvairumo, skirtingi mokymosi metodai, todėl neįmanoma planuoti mokymosi proceso galvojant tik apie įprastą mokinį ar numatytas normas.

Pagrindiniai principai:

Įgyvendinant mokymosi veiklą, svarbu galvoti apie naudotinas strategijas. Weinstein ir Sumeracki (2018) pasiūlė šešias efektyvaus mokymosi strategijas, paremtas pažinimo psichologija.

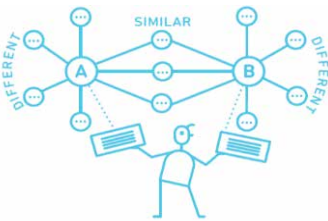
Kiekviena iš toliau pateiktų strategijų gali būti ypatingai svarbi, nes jos paremtos pažinimo psichologijos ir ugdymo mokslo srities įrodymais. Šie nepriekaištingi įrodymai kyla iš tyrimų, atliktų laboratorijose ir klasėse bei praktinio mokymosi strategijų pritaikymo (Pomerance ir kt., 2016).

VEIKIMO PRINCIPAI

„Besimokančių mokslininkų“ projekto autoriai (Weinstein ir Sumeracki, 2018) nurodė, kad yra taikomos strategijos:

IŠSAMUS AIŠKINIMAS

Išsamus idėjų aprašymas ir aiškinimas, ryšių tarp jų užmezgimas ir siejimas su patirtimi ir prisiminimais.

Dalyvaudami „PS.smile“ veiklose, galite...

...išsamiai aprašyti nagrinėjamas temas ir lavinimus įgūdžius, juos sieti su studento ar grupės patirtimi ir išgyvenimais.

INFORMACIJOS PAIEŠKOS PRAKTIKA

Jau pasibaigus projekto organizuojamoms veikloms, svarbu stengtis prisiminti įgytas žinias, konkrečią informaciją ir detales bei tikrinti idėjų ir išminktų dalykų patikimumą.

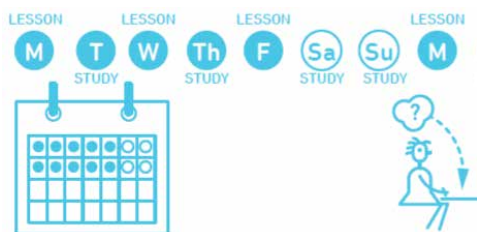

Dalyvaudami „PS.smile“ veiklose, galite...

...išsamiai aprašyti lavinamus įgūdžius ir nagrinėjamas temas, juos sieti su grupės ar studento patirtimi.

PASKIRSTYTASIS MOKYMASIS

Veiklų išdėstymas nuosekliai. Geriau dalyką studijuoti visą savaitę, kiekvieną dieną tam skiriant atitinkamai laiko, o ne studijuoti ilgą laiką vieną dieną.

Dalyvaudami „PS.smile“ veiklose, galite ...

...tinkamai planuoti temos nagrinėjimo veiklą (pvz., emocijų atpažinimą), o ne išsamiai nagrinėti temą vieno užsiėmimo metu.

KONKREČIŲ PAVYZDŽIŲ PATEIKIMAS

Naudojami konkretūs ir realūs pavyzdžiai, paaiškinantys abstrakčias sudėtingas idėjas, užmezgamas ryšys tarp idėjų ir pavyzdžių, o besimokančiųjų prašoma pasidalinti savo pavyzdžiais.

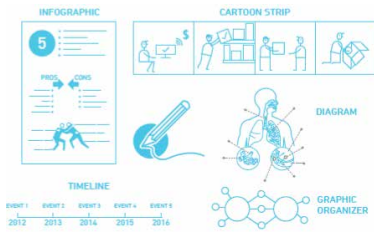

Dalyvaudami „PS.smile“ veiklose, galite...

...pasinaudoti vadove pateiktais pavyzdžiais, prašyti studentų sugalvoti savo pavyzdžių ir daugiau jų ieškoti internete.

DVEJOPAS KODAVIMAS

Vaizdinės medžiagos, pavyzdžiui, infografikų, diagramų, grafinių organizatorių ar laiko juostų derinimas su žodžiais (žodine informacija). Galimas ir atvirkštinis procesas – vaizdinės medžiagos apibūdinimas savais žodžiais.

Dalyvaudami „PS.smile“ veiklose, galite...

...piešti veido išraiškas ir taip palengvinti skirtingų emocijų pavadinimų išmokimą.

TEMŲ KAITALIOJIMAS

Laiko neekvojantis temų keitimas tyrinėjant pateiktą medžiagą ir grįžimas prie nagrinėtų idėjų tam, kad įtvirtintum išmokus dalykus.

Dalyvaudami „PS.smile“ veiklose, galite...

...naudoti įvairias veiklas ir keisti nagrinėjamas temas.

Šios strategijos labai lanksčios ir plačiai pritaikomos.

Tačiau tai nereiškia, jog jos privalomos ar visada veiksmingos. Šių strategijų ir jų veikimo suvokimas gali padėti pedagogams ir mokiniams. Pedagogai galės naudoti šias strategijas pamokų metu, o mokiniai išmoks jas pritaikyti mokydami savarankiškai (Weinstein ir Sumeracki, 2018).

PS.SMILE PROJEKTO PARTNERIŲ ĮŽVALGOS

Naujausi mokymosi metodai kuria išsamią mokinio sėkmės mokykloje ir už jos ribų viziją, apimančią įvairias raidos sritis: socialinį ir mokslinį vystymąsi (Pomerance ir kt., 2016) bei tikslų ir sprendimų kaitą, kurią sužadinti galima atsižvelgus į skirtingus aspektus

Taigi, socialinių ir emocinių įgūdžių lavinimas prisideda prie socialinės integracijos, nes:

Pateiktuose standartų modeliuose siūloma atsižvelgti į orientuotą ir integruotą požiūrį į ateitį, pabrėžiant dabartinių ir ateities planų vykdymo, pozityvaus mąstymo ir atsakingo sprendimų priėmimo svarbą.

Mokyklos gali būti laikomos idealia vieta, suteikiančia galimybę kiekvienam dalyvauti ugdymo veiklose, kurių tikslas – padėti siekti užsibrėžtų lyderystės tikslų, užtikrinti laimingą, sveiką ir nepriklausomą gyvenimą bei įgyvendinti unikalias karjeros galimybes. (Patton ir McMahon, 2015)

Pateikti standartai yra koordinuoto požiūrio į veiksmingą švietimą dalis, kurią apima aiškūs ir atitinkami mokymosi tikslai ir gairės, įrodymais pagrįsta mokymosi programa ir instrukcijos, leidžiančios siekti užsibrėžtų tikslų ir profesinio mokytojų tobulėjimo ir užtikrina aukštos kokybės švietimą (Dusenbury ir kt., 2011).

LITERATŪROS ŠALTINIAI

CAST (2018b). Universal design for learning guidelines version 2.2. <http://udlguidelines.cast.org>

Dusenbury, L. A., Newman, J. Z., Weissberg, R. P., Goren, P., Domitrovich, C. E., & Mart, A. K. (2015). The case for preschool through high school state learning standards for SEL. Handbook of social and emotional learning: Research and practice, 532-548.

Dusenbury, L., Calin, S., Domitrovich, C., & Weissberg, R. P. (2015). What Does Evidence-Based Instruction in Social and Emotional Learning Actually Look Like in Practice? A Brief on Findings from CASEL's Program Reviews. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning.

- Dusenbury, L., Zadzil, J., Mart, A., & Weissberg, R. (2011). State learning standards to advance social and emotional learning. CASEL, Chicago. <https://static1.squarespace.com/static/56acc1138a65e2a286012c54/t/57d06aaef7e0ab4e5fecc437/1473276590323/Retrieval+Practice.pdf>
- Illinois State Board of Education (2006). Social emotional learning standards: Goals 1, 2, and 3. Chicago: Author.
- Patton, W., & McMahon, M. (2015). The systems theory framework of career development: 20 years of contribution to theory and practice. *Australian Journal of Career Development*, 24(3), 141-147.
- Pomerance, L., Greenberg, J., & Walsh, K. (2016). *Learning about Learning: What Every New Teacher Needs to Know*. National Council on Teacher Quality.
- Rose, D. H., & Gravel, J. W. (2009). Getting from here to there: UDL, global positioning systems, and lessons for improving education. *A policy reader in universal design for learning*, 5-18.
- Weinstein, Y. & Smith, M. Learn to study using... concrete examples. Use specific examples to understand concrete ideas. Retrieved on 16, June 2020. <https://static1.squarespace.com/static/56acc1138a65e2a286012c54/t/57d06af1f7e0ab4e5fecc89c/1473276657495/Concrete+Examples.pdf>
- Weinstein, Y. & Smith, M. Learn to study using... dual coding. Combine words with visuals. Retrieved on 16, June, 2020 <https://static1.squarespace.com/static/56acc1138a65e2a286012c54/t/57d06b02f7e0ab4e5fecc96e/1473276674780/Dual+Coding.pdf>
- Weinstein, Y. & Smith, M. Learn to study using... elaboration. Explain and describe ideas with many details. Retrieved on 16, June 2020. <https://static1.squarespace.com/static/56acc1138a65e2a286012c54/t/57d06abff7e0ab4e5fecc563/1473276607928/Elaboration.pdf>
- Weinstein, Y. & Smith, M. Learn to study using... interleaving. Switch between ideas while you study. Retrieved on 16, June 2020. <https://static1.squarespace.com/static/56acc1138a65e2a286012c54/t/57d06ad3f7e0ab4e5fec63a/1473276627898/Interleaving.pdf>
- Weinstein, Y. & Smith, M. Learn to study using... retrieval practice. Practice bringing information to mind. Retrieved on 16, June 2020 from
- Weinstein, Y. & Smith, M. Learn to study using... spaced practice. Space out you are studying over time. Retrieved on 16, June 2020. <https://static1.squarespace.com/static/56acc1138a65e2a286012c54/t/57d06a99f7e0ab4e5fecc328/1473276569668/Spaced+Practice.pdf>
- Weinstein, Y., Sumeracki, M., & Caviglioli, O. (2018). *Understanding how we learn: A visual guide*. Routledge.
- Weissberg, & T.P. Gullotta (Eds.), *Handbook of Social and Emotional Learning*. New York: Guilford Press

2.2

INOVACIJŲ IR TECHNOLOGIJŲ TAIKYMAS SOCIALINIO IR EMOCINIO UGDYMO PROGRAMOJE

Mokytojai pamažu atranda SEU privalumus: geresnį šansą pasiekti karjeros aukštumų moksle ir darbe, emocinio streso ir elgesio sutrikimų rizikos sumažėjimą, mokymosi aplinkos pagerėjimą ir t.t. (Fischer ir Stacy, 2017; Bhalla, 2019). SEU gali prasidėti mokykloje, bet tikrai ten nesibaigs.

SEU mokymo programa taiko įvairaus tipo priemones, todėl reikalingi nauji ir konkretūs įrankiai, padedantys pašalinti šias ir kitas spragas. Jei tinkamai taikysime technologijas, jos gali tapti sąjungininkais padedančiais kurti šiuos įrankius. Šiame skyriuje aptarsime technologijų taikymo SEU privalumus. Taip pat pristatysime kelis pavyzdžius ir inovatyvius šiuo metu tiriamus sprendimus. Bus pristatyta „PS smile“ mobilioji programėlė, jos tikslas, funkcijos ir komponentai.

KILMĖ, MOKSLINIAI TYRIMAI IR VEIKSMAI

Dėl didėjančio susidomėjimo nekognityvinių gebėjimų svarba ugdymo procese, SEU mokymo programa taikoma vis plačiau augant skaičiui šalių, į savo mokymo programas įtraukiančių socialines ir emocines kompetencijas (Cefai ir kt., 2018). Tarptautinės organizacijos, pavyzdžiui, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) ir Pasaulio Ekonomikos Forumas (PEF) skatina SEU mokymo programos sklaidą.

Tačiau net ir dabar netrūksta tyrimų, nagrinėjančių SEU ir technologijų sąsają. Šitaip atveriamas kelias naujai švietimo technologijų (ed-tech) taikymo tendencijai, kurios tikslas – išplėsti technologijų taikymo švietime galimybes ir suteikti daugiau paramos mokytojams atnaujinant mokymosi aplinką.

Dabartinį SEU techninį vaizdą pateikia Stern ir kt., (2015), kurie pristatę chronologinę technologijų plėtros bei SEU studijų atsiradimo raidą, technologijas, pritaikytas SEU srityje, suskirstė į išvystytas, besiformuojančias ir ateities technologijas.

Išvystytos technologijos	Besiformuojančios technologijos	Ateities technologijos
<p>Papildomi mokymai internetu: Internetiniai seminarai; Tinklaidės; Vaizdo konferencijos.</p> <p>Papildoma pagalbinė internetinė medžiaga: Elektroninės bibliotekos; Programinės įrangos palaikymas; Internetiniai diskusijų forumai; Tinklaraščiai/mikrotinklaraščiai; Socialiniai tinklai.</p>	<p>Profesinis tobulėjimas internetu: Sertifikavimas/ženklavimas vietoje ar internetu.</p> <p>Internetinės mokymosi bendruomenės mokytojams: Mobilios mokymosi valdymo sistemos ar bendradarbiavimo platformos; Nuotolinis mokymas; Videotekos ar tinklaidės (demonstruojančios geriausius būdus); Skaitmeniniai mokytojo vadovėliai.</p> <p>Internetinės mokymosi bendruomenės mokiniams: Mobilios mokymosi valdymo sistemos ar bendradarbiavimo platformos; Videotekos ar tinklaidės (demonstruojančios SEU veikimą).</p> <p>Adaptyvi mokymosi technologija</p> <p>Į SEU orientuoti internetiniai žaidimai ir mobiliosios programėlės</p>	<p>Į SEU orientuoti kompiuteriniai žaidimai ir mobiliosios programėlės</p> <p>Simuliacijos centrai (mokytojams ir mokiniams) Avatarai Įkūnyti agentai Multimodaliniai jutikliai</p> <p>Papildoma pagalbinė internetinė medžiaga: Elektroninės bibliotekos; Programinės įrangos palaikymas; Internetiniai diskusijų forumai; Tinklaraščiai/mikrotinklaraščiai; Socialiniai tinklai.</p>

1 paveikslėlis. Išvystytos, besiformuojančios bei ateities technologijos taikytinos SEU srityje (remiantis Stern ir kt., 2015)

Morganti ir kt. (2016 m.) toliau plėtojo šį skirstymą, daugiausiai dėmesio skirdami technologijų pritaikymui. Jie įžvelgė keturias technologijų pritaikymo SEU galimybes:

• Mokytojų rengimas

Mokytojams dažnai sunku rasti vietos naujovėms perpildytose mokymo programose, ruošti pamokoms, rasti laisvo laiko. Dėl šių priežasčių specialus mokymas ir SEU įtraukimas į pamokas gali tapti tikru iššūkiu. Socialinių ir emocinių įgūdžių valdymas labai svarbus mokytojui. Šie įgūdžiai padeda kurti saugią ir mokymuisi palankią aplinką, kurti santykius su mokiniais ir tarp jų, diktuoti klasės sąlygas, nustatyti tikslas elgesio taisykles ir mokymosi uždavinius, skatinti prosocialų elgesį ir kurti pagarbaus bei pozityvaus bendravimo modelio pavyzdį (Jennings ir Greenberg, 2009). Dėl šios priežasties šiuolaikinės informacijos ir komunikacijos technologijos (IKT) gali padėti rengti trumpus ir lengvai prieinamus kursus. Daug SEU kursų organizuojama pasitelkiant internetinius seminarus, mokomuosius vaizdo įrašus, sinchronines/asinchronines pamokas, elektroninius išteklius ir kitus įrankius. „PS.smile“ elektroninis mokymosi kursas laikomas vienu iš šių įrankių pavyzdžių.

• SEU įgyvendinimas pamokų metu

Pasak Morganti ir kt. (2016), CASEL mokymo programa „Ruler“ – įdomus technologijų pritaikymo SEU veiklai įgyvendinti mokykloje pavyzdys, suteikiantis galimybę pasinaudoti internetine mokymosi platforma, remiančia ir kuriančia mokytojų, besidominčių SEU, bendruomenę. Naršymą „Ruler“ programos interneto svetainėje mokytojai pradeda išklausydami įvadinio mokymo kursą. Įgyvendinti SEU veiklas, mokytojams padeda instruktoriai, suteikiantys vertingą grįžtamąjį ryšį. Taip technologijos padeda įveikti mokymo programos keliamus iššūkius: popamokinių veiklų rengimą, tėvų įtraukimą ir atsiliepimų apie mokymo programą nebuvimą (Slovak ir kt., 2015). Technologijos gali skatinti SEU įtraukimą į mokymosi veiklą ir jas pritaikyti pamatinių įgūdžių (skaitymo, mokslo, matematikos, t.t.) lavinimui bei socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymui. Internetinė tyrimų mokslo aplinka (ITMA: <https://wiseeducation.org/>) – įvairialypė mokymosi sistema, suteikianti galimybę kurti laisvai pritaikomą mokymosi programą, lavinti socialinius ir emocinius įgūdžius bei atlikti mokslinius tyrimus.

• Mokinių ir jų tėvų SEK ugdymas už mokyklos ribų

Vienas iššūkių, iškylančių įgyvendinant SEU mokymo programą – jos pritaikymo sudėtingumas (Slovak ir kt., 2015). Manoma, jog vykdant SEU mokymo programą daugiau dėmesio skiriama žinių perdavimui, o ne įgūdžių lavinimui. Socialinius ir emocinius įgūdžius lavinantys pratimai, vykdomi už mokyklos ribų, gali padėti išspręsti šią problemą. Šie pratimai gali būti pasiekiami ir atliekami pasitelkiant kompiuterinius žaidimus ir mobiliąsias programėles. Pavyzdžiui, mobiliųjų programėlių parduotuvėse pristatomos mobiliosios aplikacijos ir žaidimai, skirti ugdyti savitvardą. Tačiau šios aplikacijos neapima visų SEU kompetencijų (savivokos, socialinio atsakingumo, savitvartos, atsakingo sprendimų priėmimo) ir neįtraukia tėvų, kurie turėtų aktyviau dalyvauti SEU veiklose ir būti geriau informuojami apie SEU bei socialines ir emocines kompetencijas. „PS smile“ mobiliosios programėlės tikslas – išspręsti šias problemas.

• SEK įvertinimas

Paskutinė taikymo sritis – mokinių ar praktikantų įgytų kompetencijų įvertinimas. Jau sukurti keli protokolai ir gairės, aiškinantys socialinių ir emocinių kompetencijų įvertinimą: Europinis vaikų socialinio ir emocinio ugdymo įvertinimo protokolai (EVP_SEU) ir Kaip žmogus jaučiasi (KŽJ). Šių protokolų ir gairių skaitmeninimas gali pagreitinti jų sklaidą ir įgūdžių įvertinimą.

Į Pasaulio Ekonomikos Forumo (PEF) 2016 m. ataskaitą įtrauktos pažangiausios technologijos, kurios gali būti svarbios tolimesnei SEU raidai. Ataskaitoje minimos technologijos: dėvimieji prietaisai, moderniausios programėlės, virtualioji realybė, pažangioji analitika, mašininis mokymasis ir dirbtinis emocinis intelektas

„PS SMILE“ MOBILIOJI PROGRAMĖLĖ

Programėlė kurta atsižvelgiant į anksčiau minėtus technologinių įrankių trūkumus ir teikiamas galimybes Europinio projekto „Socialinių emocinių gebėjimų lavinimas pradinio ugdymo klasėse“ įgyvendinimui (PSsmile – 2019-1-LT01-KA201-060710).

Programėlė laisvai pasiekama projekto interneto svetainėje (www.PSsmile.emundus.eu), kurioje pateikiama penkių savaitių trukmės mokymo programa. Jos tikslas – ugdyti socialines ir emocines kompetencijas.

www.PSsmile.emundus.eu

Programėlė sukurta teikti mokymus tėvams ir mokytojams, kuriems skirtos atskiros mokymosi programos dalys ir veiklos, atsižvelgiant į skirtingą jų vaidmenį vystantis vaiko socialinėms ir emocinėms kompetencijoms. Programėlėje

galite rasti daug kasdienių užduočių, išsamų ir tikslų SEU teorijos paaiškinimą, infografikus, rodančius jūsų progresą bei klausimyną pateikti atsiliepimams, suteikiantiems svarbius mokslinio tyrimo duomenis ir galimybę toliau tobulinti programėlę. Šios veiklos suskirstytos į pagrindines ir papildomas. Skirstymas taikytas siekiant lydėti besimokantįjį kurso metu bei palaipsniui ugdyti socialines ir emocines kompetencijas, prisitaikyti prie praktikanto poreikių.

PS.SMILE PROJEKTO PARTNERIŲ ĮŽVALGOS

Technologijų taikymas naudingas SEU įgyvendinimui bei gerinimui mokykloje ir už jos ribų.

„PS smile“ mobilioji programėlė – galimybė taikyti dažniausiai naudojamas SEU technologijas ir atrasti perspektyvų problemų, dažnai nurodomų SEU mokymo programose, sprendimo būdą. Apibendrinami galime teigti, jog kuriama aiški galimybių, kurias pasitelkiant galima spręsti SEU įgyvendinimo ir sklaidos problemas, vizija, leidžianti nuspėti galimus švietimo pokyčius ateityje.

„Ps smile“ mobilioji programėlė skleidžia žinių apie SEU svarbą pateikiant teorines žinias, praktines veiklas bei ugdant tėvų ir mokytojų socialines ir emocines kompetencijas. Ateityje šios grupės bus dažniau įtraukiamos į tarptautinius projektus ir tarptautines bei nacionalines iniciatyvas (Ferrari, Sgaramella, Drąsutė, 2020).

LITERATŪROS ŠALTINIAI

Cefai, C., Bartolo, P. A., Cavioni, V., & Downes, P. (2018). Strengthening social and emotional education as a core curricular area across the EU: A review of the international evidence.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2015). Skills for social progress: The power of social and emotional skills. OECD Publishing.

World Economic Forum. (2016, March). New vision for education: Fostering social and emotional learning through technology. Geneva: World Economic Forum.

Fischer, S. N. (2017). Teacher perceptions of the social emotional learning standards.

Lemieux, R. M. (2020). Teacher Perceived Social-Emotional Teaching Practices in Eighth Grade ELA Classrooms: A Descriptive Study (Doctoral dissertation, Tarleton State University).

Schonert-Reichl, K. A. (2017). Social and emotional learning and teachers. The future of children, 137-155.

Jennings, P. A. (2011). Promoting teachers' social and emotional competencies to support performance and reduce burnout. Breaking the mold of pre-service and inservice teacher education: Innovative and successful practices for the 21st century, 133-143.

Jennings, P. A., & Greenberg, M. T. (2009). The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. Review of educational research, 79(1), 491-525.

Roy, M., & Giraldo-García, R. (2018). The Role of Parental Involvement and Social/Emotional Skills in Academic Achievement: Global Perspectives. School Community Journal, 28(2), 29-46.

Slovák, P., Gilad-Bachrach, R., & Fitzpatrick, G. (2015, April). Designing social and emotional skills training: The challenges and opportunities for technology support. In Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems (pp. 2797-2800).

Stern, R. S., Harding, T. B., Holzer, A. A., & Elbertson, N. A. (2015). Current and potential uses of technology to enhance SEL: what is now and what's next. Handbook of social and emotional learning: Research and practice, 516-531.

Morganti, A., Pascoletti, S., & Signorelli, A. (2016). For an inclusive education: the innovative challenge of technologies for social emotional learning. Form@ re-Open Journal per la formazione in rete, 16(3), 52-66.

Main, K. (2018). Walking the talk: Enhancing future teachers' capacity to embed social-emotional learning in middle years classrooms. Education Sciences, 8(3), 143.

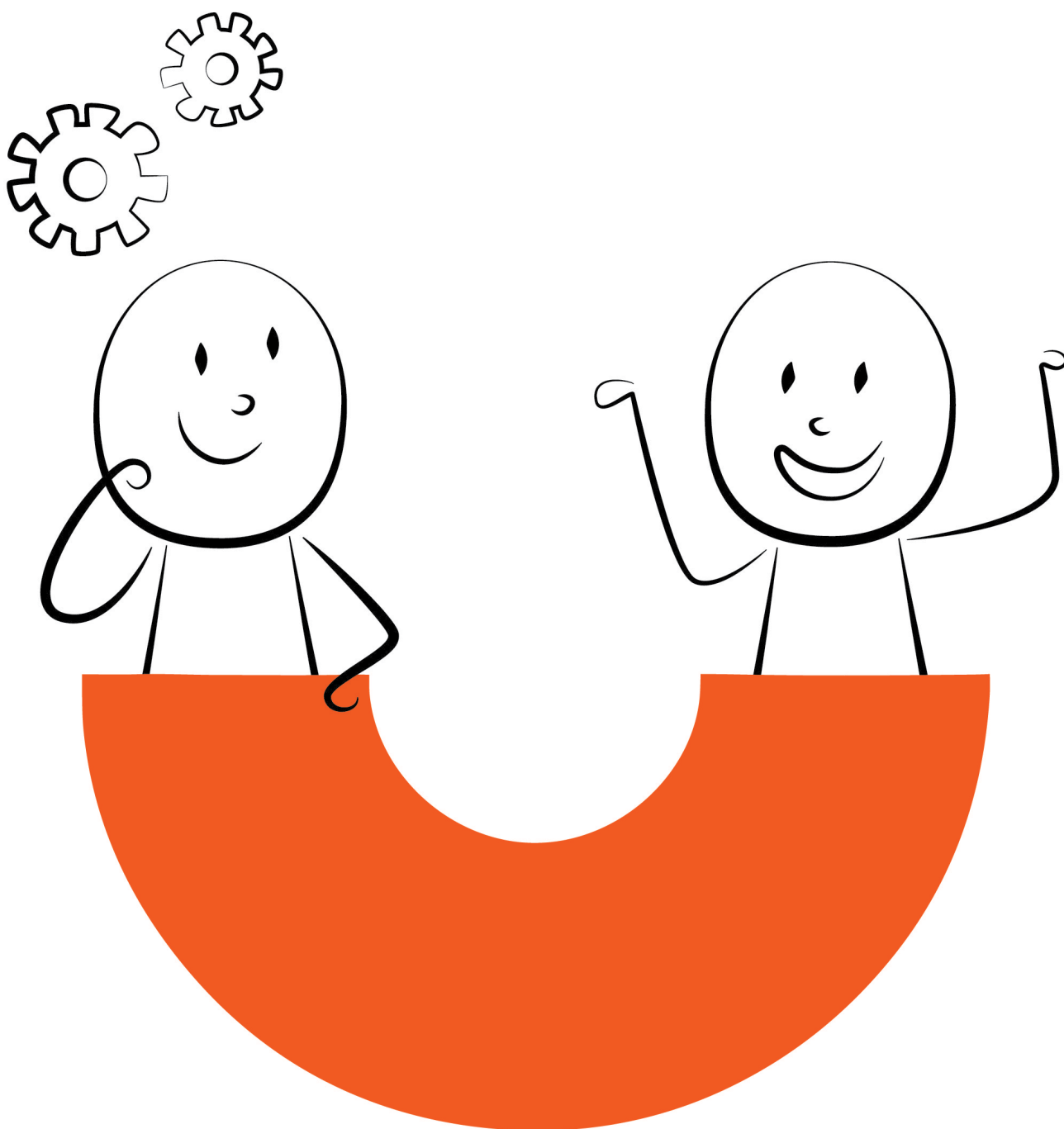
Gillespie, C. (2018). 10 apps to help kids control their emotions, Mashable. <https://mashable.com/article/apps-kids-mindfulness-control-emotions/?euope=true>

Slovák, P., & Fitzpatrick, G. (2015). Teaching and developing social and emotional skills with technology. ACM Transactions on Computer-Human Interaction (TOCHI), 22(4), 1-34.

Ferrari, L., Sgaramella, T.M., Drąsutė, V. (2020). Challenges and opportunities for Social and Emotional Capacity Building: suggestions for educational contexts from Pssmile Erasmus+ project. The Future of Education 10th Edition, online. June 19th 2020.

III DALIS

MOKYMOSI PROGRAMA

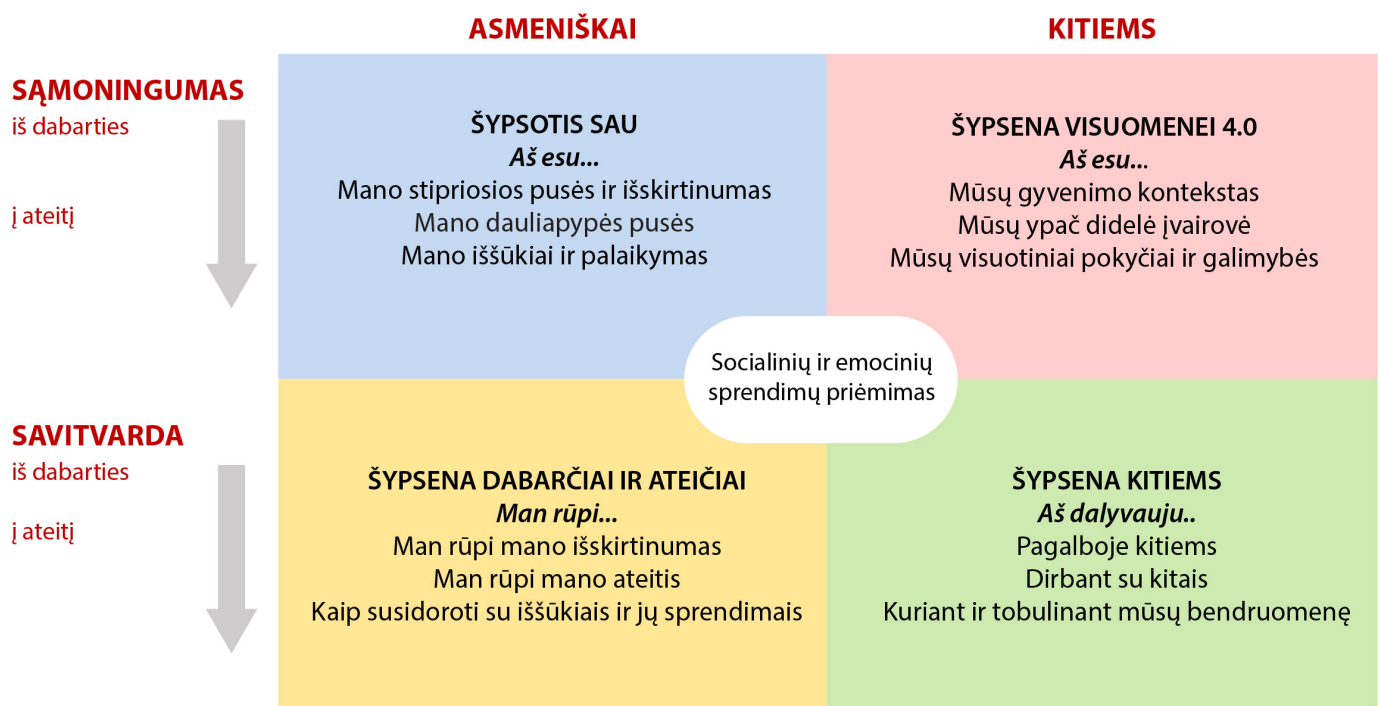

3.1 | MOKYMO PROGRAMOS MODELIS

VEIKLOS SRIČIŲ APIBRĖŽIMAS REMIANTIS MŪSŲ ĮŽVALGOMIS

Veiklos sričių tikslai kurti atsižvelgiant į tarptautiniuose moksliniuose tyrimuose pateiktus pasiūlymus bei teorinius metodus. 1 pav. pateikta veiklos sričių santrauka.

Veiklos sričių tikslai:

1 paveikslėlis. PS.smile veiklos sričių santrauka

SAVIVOKA: ŠYPSOKIS SAU

Mokomosios veiklos tikslai: Gilinti žinias apie vaiko asmenybę: stipriąsias puses, preferencijas, pomėgius, svajones, viltis, optimizmą, drąsą ir jų įtaką gyvenimui.

Svarbu: Pažinti ir kurti įvairias socialinių ir emocinių kompetencijų suvokimo idėjas ir daugiau dėmesio skirti tolimesnei asmeninei raidai ir asmeniniams ištekliams, pavyzdžiui, tėvams, mokytojams ir draugams.

SAVITVARDA: ŠYPSOKIS DABARČIAI IR ATEIČIAI

Mokomosios veiklos tikslai: Skatinti socialinių ir emocinių strategijų, kurias vaikai gali pasitelkti pristatydami save, kūrimą.

Svarbu: Mokymosi strategijų, padedančių atrasti naujus būdus suprasti savo mintis ir jausmus, kūrimas; planuoti strategijas, padedančias siekti tikslų ir priimti atsakingus sprendimus, vedančius asmeninio tobulėjimo link.

SĄMONINGUMAS – VISUOMENĖ: ŠYPSOKIS VISUOMENEI 4.0

Mokomosios veiklos tikslai: Gilinti žinias apie socialinius ir emocinius vaiko aplinkos aspektus, galinčius turėti įtakos tolimesniam jo gyvenimui.

Svarbu: Suprasti bei suvokti emocinius ir kognityvinius aspektus, padedančius apibūdinti kitus žmones, bei šių aspektų įtaką mintims ir jausmams; Atpažinti pokyčius ir galimybes, reikalingas tapti pasaulio piliečiais.

SANTYKIŲ SU KITAIŠ VALDYMAS: ŠYPSOKIS KITIEMS

Mokomosios veiklos tikslai: Ugdyti socialines ir emocines kompetencijas, leidžiančias kurti pozityvius santykius su kitais, ir taip aktyviai dalyvauti bendruomenės gyvenime bei įgyti žinių apie tvarumo tikslus.

Svarbu: Ieškoti ir kurti įvairius mąstymo ir bendravimo būdus; ieškoti efektyvių strategijų, leidžiančių prisidėti prie įvairovės kūrimo.

„PS.smile“ pasirinkimas

Pateiktame paveikslėlyje – emociniai ir socialiniai komponentai įtraukiami į visas veiklos sritis. Atsakingas sprendimų priėmimas ir laiko perspektyva laikomi sudėtinėmis veiklos sričių dalimis, susijusiomis su kasdieninio gyvenimo situacijų suvokimu ir valdymu.

DĖMESYS INOVACIJOMS

Gera suprantama, jog dabartinis neužtikrintumas kelia pavojų žmonių gerovei ir mažina galimybę dalyvauti visuomenės gyvenime bei reikalauja įvairių idėjų bei vizijų įtraukimo. Parengtos mokymo programos daugiau dėmesio skiria dabartinio, o ne būsimo gyvenimo valdymui. Todėl siekiama socialines ir emocines kompetencijas taikyti ateities planavimui ir problemų, su kuriomis vaikai susidurs ateityje, sprendimui.

Ypatingas dėmesys skiriamas keturių sričių veikloms ir jų pristatymui pasitelkiant ateities tikslų perspektyvą, leidžiančią reguliuoti sprendimų priėmimo procesą.

Laiko perspektyva – būdai, kuriais žmonės suvokia ir interpretuoja gyvenimiškas patirtis (Zimbardo ir Boyd, 1999); skirtingų laikotarpių tęstinumo samprata: praeities, dabarties ir ateities (Savickas, 1997).

Apibrėžimai, randami literatūros šaltiniuose, ateities laiko perspektyvą apibūdina kaip gebėjimą įsivaizduoti savo ateitį bei numatyti mokslinių ir akademinių tikslų pasiekimą (Peetsma, 2000; Peetsma ir van der Veen, 2011).

Ateities laiko perspektyvą susiję su būsimo asmenybės, jos savybių, jausmų ir elgesio kūrimu; mąstymu apie ateities tikslus ir jų pasekmes; ateities baime, viltimi ir užsibrėžtų tikslų siekimu.

The PS.smile choice

Orientuodamiesi į ateitį, užsibrėždami tikslus, numatydami galimus problemų sprendimo būdus, įvairaus amžiaus žmonės ugdo motyvaciją ir atsakingo sprendimų priėmimo įgūdžius, padedančius siekti šių tikslų.

Orientavimasis į ateitį – esminis principas, į kurį reikia atsižvelgti norint padėti vaikams kurti savo ateitį ypač dabar, kai pasaulis, kuriame gyvename, yra nenusipėjamas.

TIKSLŲ UŽSIBRĖŽIMAS

Sutelkite dėmesį į

ŠYPSAUSI SAU

Aš... ■ Mano stiprybės ir unikalumas ■ Diaugialypis „aš“ ■ Iššūkiai ir parama

Pagrindiniai tikslai

Ugdyti gebėjimą įgyti žinių ir sąmoningumą apie stiprybes (jausmus, emocijas, asmeninius išteklius), skatinančias rūpintis ateitimi.

Daugiau dėmesio skirti galimoms pasekmėms, galimybėms ir ištekliams.

Pažinti bei tyrinėti jausmų ir emocijų kilmę ir jų įtaką kasdieniam gyvenimui (mokykloje, namuose ir t.t.)

- Suprasti savo emocijas ir jausmus (mokėti juos apibūdinti ir skirti) bei juos atpažinti (įvardinti);
- Suprasti emocijų ir jausmų įtaką mąstymui bei elgesiui; suvokti savo emocijas ir jų išraiškos būdus (apibūdinti patiriamus jausmus ir elgesį);
- Suprasti emocijų ir elgesio „žadintojus“ bei atpažinti fizinius, emocijų sukeltus, pojūčius (adrenaliną, baimą, drebulį);
- Atrasti savo jausmų išraiškos ir interpretacijos unikalumą (kiekvienas yra unikalus ir skirtingai suvokia emocijas).

Tyrinėti ir suvokti teigiamus žmogiškuosius išteklius

- Pažinti savo žmogiškuosius (optimizmą, viltį, atsparumą, laiko perspektyvą) ir asmeninius išteklius (juos apibūdinti, atskirti ir įvardyti);
- Suprasti asmeninių išteklių įtaką mąstymui ir elgesiui; atrasti savo pozityvius asmeninius išteklius; suprasti jų poveikį ir išraiškos būdą (apibūdinti savo optimizmą, patirtį ir elgesį);

- Atrasti savąjį asmeninių išteklių tyrinėjimų ir apmąstymų unikalumą ir jį suvokti kaip pozityvaus mąstymo dalį (apibūdinti juos).

Suprasti pozityvaus mąstymo įtaką asmeniniam klestėjimui:

- Pažinti pozityvaus mąstymo komponentus (emocijas, jausmus ir asmeninius išteklius), apibūdinančius mano asmenybę (mano paveikslą);
- Suprasti, jog pozityvus mąstymas atspindi mano stiprybes ir išteklius, kuriais galiu pasikliauti kasdien (įsivaizduoti savo stiprybes įvairiose situacijose; atpažinti ką naudoju ir ko ne);
- Atpažinti pozityvaus mąstymo komponentus, turinčius įtakos stiprybių vystymuisi (pozityvūs jausmai ir emocijos skatina pomėgių ir potraukių formavimąsi).

Kurti tolimesnį ateities „aš“

- Žinoti, jog pozityvus mąstymas padeda praplėsti akiratį ir kurti naujas ateities „aš“ versijas (optimizmas padeda ieškant naujų galimybių).
- Atpažinti pozityvaus mąstymo komponentus, į kuriuos turėtų būti atsižvelgiama kuriant ateities „aš“;
- Atpažinti paramą, kuria pasikliaudamas galiu stiprinti ateities „aš“.

Sutelkite dėmesį į

ŠYPSOKIS DABARČIAI IR ATEIČIAI

Man rūpi... ■ Man svarbus mano unikalumas ■ Man svarbi mano ateitis ■ Susidorojimas su iššūkiais ir sprendimų priėmimas

Pagrindiniai tikslai

Gilinti žinias apie vaiko emocijų ir jausmų valdymą; mokytis naudoti strategijas, padedančias atrasti naujus ateities planavimo būdus; planuoti sprendimų priėmimą ir veiksmus, leidžiančius siekti užsibrėžtų tikslų ir tobulinti asmeninius sugebėjimus bei raidą.

Tyrinėti emocijų ir jausmų valdymą

- Suprasti emocijų reguliavimo svarbą ir naudoti strategijas;
- Pažinti ir tyrinėti emocijų ir jausmų valdymo būdus (ką daryti, kai man liūdna, linksma, t.t.);
- Naudoti ir apmąstyti strategijas, leidžiančias teigiamai reaguoti į neigiamas emocijas.

Atrasti ir taikyti būdus, padedančius puoselėti teigiamus išteklius

- Suprasti rūpinimosi teigiamais ištekliais svarbą;
- Atrasti ir naudoti strategijas, leidžiančias puoselėti teigiamus išteklius net ir sudėtingų situacijų ar krizių metu (klausti pagalbos, skirti laiko apmąstymams);
- Apmąstyti ir įvertinti naudingas strategijas, padedančias tausoti teigiamus išteklius.

Tyrinėti ir suprasti būdus, padedančius rūpintis asmeninėmis stiprybėmis (namuose, mokykloje ir t.t.)

- Pažinti savąsias stiprybes (pomėgius, potraukius), kurias reikia tausoti, ugdyti ir atrasti;
- Pažinti ir naudoti strategijas, padedančias rūpintis stiprybėmis ir susidoroti su iššūkiais (trumpalaikiai planai, mokyklos keitimas, t.t.);
- Apmąstyti, įvertinti ir naudoti strategijas, padedančias rūpintis stiprybėmis.

Kurti tolimesnį ateities „aš“

- Suprasti pokyčių ir augimo sąvokas bei numatyti galimus ateities „aš“;
- Suprasti pokyčių ir augimo įtaką siekiant tikslų ir laimės (rūpesčius, stresą, jaudulį) ir ieškoti būdų, kaip juos valdyti (su jais susidoroti);
- Numatyti asmeninius ir mokymosi tikslus bei stebėti pasiektą pažangą įgyvendinant juos ir kuriant ateities „aš“;
- Pažinti išteklius ir paramą, kuria gali pasikliauti siekdamas užsibrėžtų tikslų.

Sutelkite dėmesį į

ŠYPSAUSI VISUOMENEI 4.0

Aš... ■ Gyvenimiškos situacijos ■ Ypatinga įvairovė ■ Pasauliniai pokyčiai ir galimybės

Pagrindiniai tikslai

Gilinti žinias apie socialinius ir emocinius vaiko gyvenimo aspektus, asmeninius išteklius ir vaiką supančią aplinką. Atpažinti bendruomenių pokyčius ir galimybes bei daugiau dėmesio skirti asmeniniam indėliui į pozityvios bendruomenės kūrimą.

Tyrinėti pažįstamų žmonių emocijų ir jausmų kilmę:

- Pažinti mane supančią aplinką ir žmones, su kuriais praleidžiu laiką (žmonės, su kuriais susitinku, jų norai, bendra veikla ir t.t.);
- Pažinti mane supančius žmones ir jų išgyvenimus;
- Suprasti, jog kiekvienas tą patį dalyką išgyvename skirtingai;
- Suprasti emocijų įtaką mano ir kitų elgesiui.

Nagrinėti ir suprasti pozityvaus mąstymo dėka sukauptus asmeninius išteklius:

- Atpažinti teigiamus išteklius, turinčius įtakos santykiams su kitais (smalsumą, atjautą, vieningumą, lankstumą ir t.t.); juos apibūdinti ir atskirti;
- Suprasti teigiamų išteklių įtaką mąstymui ir elgesiui (analizuoti linksmas ir liūdnas istorijas);
- Tyrinėti skirtingus būdus, kuriuos pasitelkę įvairių kultūrų atstovai išreiškia jausmus ir emocijas;
- Pripažinti bei vertinti kito identitetą ir unikalumą.

Pažinti bendruomenės išskylančius iššūkius ir jos pokyčius bei suprasti pozityvaus mąstymo įtaką

- Pažinti bendruomenės pokyčius ir jausmus, kuriuos jos gali sukelti žmogui, nesusipažinusiam su įvairove (socialinė nelygybė, klimato kaita, netikėtos sveikatos problemos);
- Atpažinti galimus iššūkius ir galimybes, besislepiančias pozityvaus mąstymo ir santykių pokyčiuose (atrasti nepažintą talentą);
- Suprasti ir pripažinti, jog mano elgesys gali keisti kito žmogaus mąstymą (jų jausmus) ir padėti užtikrinti kitų bendruomenės narių gerovę.

Tyrinėti pozityvią bendruomenę

- Suprasti ir pripažinti įvairovės vertę ir joje slypinčias galimybes praturtinti save;
- Pažinti ir apmąstyti situacijas, kurių metu pozityvus mąstymas padėjo iškilusius iššūkius paversti galimybe;
- Atrasti skirtingą požiūrį į bendruomenėje iškilti galinčius iššūkius;
- Atrasti galimus resursus, paramą ir patikimus žmones, galinčius padėti siekti užsibrėžtų tikslų.

Sutelkite dėmesį į

ŠYPSOKIS KITIEMS

Dalyvavimą... ■ Pagalba kitiems ■ Darbas su kitais ■ Bendruomenės kūrimas ir tobulinimas

Pagrindiniai tikslai

Skatinti pozityvių santykių kūrimą ir prosocialinį elgesį.

Rasti ir taikyti veiksmingas strategijas, skatinančias augimą bei raidą; planuoti sprendimus ir veiksmus, padedančius siekti užsibrėžtų tikslų; skatinti aktyvesnį dalyvavimą bendruomenės gyvenime.

Kurti ir suprasti pozityvius santykius

- Atpažinti bei vertinti pozityvius santykius ir jų naudą;
- Atpažinti emocijas ir jausmus, prisidedančius prie smagios atmosferos kūrimo;
- Nagrinėti ir praktikuoti elgesį, kuriantį draugišką ir vieningą grupės atmosferą (klasėje, namuose ir kitur);
- Atpažinti iššūkius, išskylančius palaikant pozityvius santykius.

Suprasti prosocialinį elgesį ir ieškoti darbo su kitais būdų

- Ieškoti būdų, leidžiančių pozityviai reaguoti į sudėtingas tarpusavio santykių situacijas;
- Ieškoti pozityvaus mąstymo strategijų, leidžiančių prisitaikyti prie sudėtingų situacijų ;
- Suprasti prosocialinį elgesį ir jį taikyti gyvenimiškose situacijose;
- Pripažinti pozityvaus mąstymo įtaką prosocialiniam elgesiui.

Atrasti ir suprasti rūpinimosi savo stiprybėmis būdus (mokykloje, namuose ir t.t.)

- Atpažinti tobulintiną prosocialinį elgesį ir atrasti jo atnešamą naudą (dabartiniai veiksmai turi įtakos ateičiai);
- Ieškoti naudingų strategijų, galinčių padėti rūpintis prosocialiniais įgūdžiais ir susidoroti su galimais iššūkiais (trumpalaikiai tikslai, mokyklos keitimai, t.t.);
- Mokyti kasdien naudoti prosocialinį elgesį;
- Dalytis ir praktikuoti veiksmingas strategijas su bendraamžiais, iš kurių mokytiys galime ir mes patys.

Tęsti bendruomenės kūrimą

- Ieškoti bendrų tikslų ir atrasti jų ypatumus;
- Atpažinti bendrų tikslų kūrimo įtaką ir vertę;
- Kurti ir prisidėti prie bendrų tikslų įgyvendinimo bei stebėti padarytą pažangą;
- Atrasti turimus išteklius, paramą ir patikimus žmones, galinčius padėti siekti užsibrėžtų tikslų.

3.2 | PRAKTINIS MOKYMO PROGRAMOS TAIKYMAS

Kiekviena srities veikla turi unikalų pavadinimą ir numatytus tikslus.

1 veiklos sritis ŠYPSOKIS SAU

Nr	Veiklos pavadinimas	Tikslai
1.	Žodinė jausmų išraiška	Pažinti ir atrasti jausmų ir emocijų kilmę bei jų įtaką kasdieniam gyvenimui: <ul style="list-style-type: none"> Pažinti emocijas ir jų sukeliamus pojūčius; Pažinti savąsias emocijas ir jausmus bei jų išraišką; Suprasti emocijų laikinumą ir kaitą.
2.	Emocijų medis	Pažinti ir atrasti jausmų ir emocijų kilmę bei jų įtaką kasdieniam gyvenimui: <ul style="list-style-type: none"> Suprasti fizinį jausmų sukeliamą poveikį; Atskirti ir apibūdinti emocijas, atsižvelgiant į sukeliamus fizinius pokyčius, jausmus, mintis ir elgesį; Pažinti minčių ir elgesio įtaką emocijoms ir jausmams
3.	Žvilgsnis į save	Pažinti ir nagrinėti jausmų įtaką mąstymui ir elgesiui: <ul style="list-style-type: none"> Skatinti vaikų supratimą apie emocijų kilmę; Suprasti, jog žmonės skirtingai išreiškia emocijas
4.	Mano stiprybės, mano unikalumas	Pažinti apmąstymų ir jausmų išraiškos unikalumą: <ul style="list-style-type: none"> Pažinti asmenines stiprybes ir unikalumą; Pateikti unikalumo ir stiprybių apibrėžimą Pripažinti įvairovės privalumus.
5.	Stiprybės grandinė	Atrasti savuosius asmeninius išteklius ir stiprybes: <ul style="list-style-type: none"> Atrasti savąsias stiprybes ir išteklius, kuriais galiu pasitikėti; Kurti savųjų stiprybių paveikslą.
6.	Išsilaisvink	Toliau domėtis pozityviu mąstymu ir rūpintis stiprybėmis: <ul style="list-style-type: none"> Atpažinti pozityvaus mąstymo komponentus ir jų įtaką naujų galimybių atradimui; Pažinti stiprybes, kuriomis turėčiau rūpintis kurdamas ateities „aš“.
7.	Ateities „aš“ fiksavimas	Pažinti pozityvaus mąstymo komponentus, apibūdinančius dabartinį ir ateities „aš“: <ul style="list-style-type: none"> Pažinti pozityvias emocijas, jausmus ir asmeninius išteklius, apibūdinančius dabartinį gyvenimą; Toliau kurti ateities „aš“.
8.	Didžiavimasis savimi	Suprasti pozityvaus mąstymo įtaką asmeniniam klestėjimui: <ul style="list-style-type: none"> Suprasti didžiavimąsi savimi, optimizmą, viltį, atsparumą; Apmąstyti kito patirtį ir jos įtaką.

2 veiklos sritis ŠYPSOKIS DABARČIAI IR ATEIČIAI

Nr	Veiklos pavadinimas	Tikslai
1.	Emocijų taksi	Tyrinėti emocijų ir jausmų valdymo svarbą: <ul style="list-style-type: none"> Atpažinti emocijas; Suprasti ryšį tarp emocijų ir elgesio; Suprasti, jog viena emocija gali sukelti skirtingą elgesį, o tas pats elgesys atspindi skirtingas emocijas.
2.	Vėžlys, vardu Takeris	Atrasti ir naudoti strategijas, padedančias pozityviai reaguoti į neigiamas emocijas: <ul style="list-style-type: none"> Pripažinti, jog kiekvienas turime pasirinkimą, kaip elgtis tam tikroje situacijoje; Atrasti strategijas, kurias galima naudoti užklupus emocijoms; Atrasti skirtingus veikimo sudėtingose situacijose būdus.
3.	Minčių pabaisos	Pažinti ir naudoti strategijas, padedančias rūpintis stiprybėmis ir susidoroti su iššūkiais: <ul style="list-style-type: none"> Atpažinti mąstymo ir elgesio būdus; Išmokyti keisti neigiamas mintis į pozityvias.
4.	Lobių skrynia	Atrasti ir naudoti būdus, puoselėjančius teigiamus išteklius sudėtingų situacijų ir krizių metu: <ul style="list-style-type: none"> Pažinti ir naudoti strategijas, naudingas tausojant teigiamus išteklius; Atrasti būdus, padedančius susidoroti su sudėtingomis situacijomis.
5.	Sraigė, gyvatė ar ryklis?	Tyrinėti pokyčius ir augimą bei jų įtaką tikslų siekimui ir ateities „aš“ kūrimui: <ul style="list-style-type: none"> Domėtis sudėtingomis situacijomis, su kuriomis gali susidurti (pokyčiai, nerimas, stresas, jaudulys); Atrasti būdus, kurie padėjo pasiekti skirtingų rezultatų.
6.	Super sprendimai!	Susidoroti su iššūkiais ir tęsti strategijų, padedančių susidoroti su sunkumais ateityje, kūrimą: <ul style="list-style-type: none"> Nagrinėti priežastis ir daryti prielaidas, padedančias suprasti situacijos sudėtingumą ir sukelti teigiamas emocijas; Atrasti problemos sprendimo būdus; Pažinti išteklius ir paramą, kuria galiu pasikliauti siekdamas užsibrėžtų tikslų.
7.	Tikslų siekimas	Atrasti būdus, padedančius siekti trumpalaikių tikslų ir toliau kurti ateities „aš“: <ul style="list-style-type: none"> Išmokyti kurti asmeninius ir mokymosi tikslus; Pažinti išteklius ir paramą, kuria galiu pasikliauti siekdamas užsibrėžtų tikslų.
8.	Superžvaigždžių apdovanojimų lentelė	Išmokyti stebėti mokymosi pažangą ir ugdyti stiprybes: <ul style="list-style-type: none"> Pažinti ir taikyti strategijas; Stebėti susidorojimo su problemomis strategijas; Užsibrėžti tikslus, galinčius padėti kuriant ateities „aš“.

3 veiklos sritis ŠYPSOKIS VISUOMENEI 4.0

Nr	Veiklos pavadinimas	Tikslai
1.	Kito šypsena	Pažinti mane supančius žmones ir jų išgyvenimus: <ul style="list-style-type: none"> Suprasti emocijų įtaką mano ir kitų elgesiui; Pažinti kito elgesį ir suprasti, jog kiekvienas jaučiame ir reaguojame skirtingai.
2.	Gyvūnų teatras	Pažinti būdus, kuriuos pasitelkę skirtingų kultūrų atstovai išreiškia jausmus ir emocijas: <ul style="list-style-type: none"> Pažinti mane supančius žmones ir jų išgyvenimus; Pripažinti bei vertinti kito identitetą ir unikalumą.
3.	Gyvenimiškų situacijų ratas	Pažinti gyvenimiškas situacijas, jas apibūdinantį požiūrį ir jausmus: <ul style="list-style-type: none"> Aprašyti gyvenimiškas situacijas; Suprasti, jog kiekviena situacija turi skirtingą įtaką mūsų gyvenimui.
4.	Kur ir su kuo...?	Pažinti socialinius ir emocinius aspektus: <ul style="list-style-type: none"> Pažinti gyvenimiškas situacijas ir žmones, su kuriais leidžiame laiką; Pripažinti bei vertinti kito identitetą ir unikalumą.
5.	Padėsi man, padėsiu ir tau	Pažinti bendruomenėms išskylančius iššūkius ir pokyčius bei suprasti pozityvaus mąstymo poveikį: <ul style="list-style-type: none"> Pažinti jausmus ir emocijas, kurias bendruomenės gali sukelti žmonėms, nesusidūrusiems su įvairove; Pažinti neatrastus talentus ir galimybes; Suprasti ir pripažinti, jog mano elgesys gali keisti kito žmogaus mąstymą (jų jausmus) ir padėti užtikrinti kitų bendruomenės narių gerovę.
6.	Paslaugumas	Pažinti bendruomenėms išskylančius iššūkius ir pokyčius bei suprasti pozityvaus mąstymo poveikį: <ul style="list-style-type: none"> Kurti idėjas ir veiksmus, galinčius padėti kitiems; Įsivaizduoti save kito vietoje ir įsijausti į kito žmogaus pojūčius ar poreikius; Suprasti, jog paslaugumas prisideda prie socialinės gerovės kūrimo.
7.	Pabėgimo kambarys	Pažinti teigiamus išteklius ir pozityvų mąstymą: <ul style="list-style-type: none"> Nagrinėti ir suprasti pozityvaus mąstymo dėka sukauptus asmeninius išteklius; Pažinti teigiamus ir reikalingus išteklius (smalsumą, lankstumą, kūrybiškumą); Suprasti teigiamų išteklių įtaką elgesiui ir mąstymui
8.	Bendri tikslai ir jų kūrimas	Prisidėti prie ateities bendruomenės ir pozityvaus mąstymo kūrimo: <ul style="list-style-type: none"> Atrasti skirtingą požiūrį į bendruomenėje iškilti galinčius iššūkius Pasinaudoti pozityviu mąstymu ir iššūkį paversti galimybe; Suprasti teigiamų išteklių įtaką socialinėms aplinkybėms.

4 veiklos sritis ŠYPSOKIS KITIEMS

Nr	Veiklos pavadinimas	Tikslai
1.	Paversk žodį darbais	<p>Ieškoti būdų, leidžiančių tinkamai reaguoti į keblias tarpusavio santykių situacijas:</p> <ul style="list-style-type: none"> Suprasti, jog kiekvienas turime savo nuomonę, emocijas ir jausmus; Geriau suprasti kito emocijas ir geriau išreikšti savąsias; Ieškoti būdų, leidžiančių pozityviai reaguoti į sudėtingas tarpusavio santykių situacijas.
2.	MANO/TAVO vietoje	<p>Pažinti ir naudoti būdus, leidžiančius kurti pozityvią grupės atmosferą:</p> <ul style="list-style-type: none"> Pažinti emocijas, jausmus, mintis ir patirtis, padedančias suprasti kitą ir kurti pozityvią atmosferą; Dalintis savo patirtimi ir aptarti mintis, emocijas ir jausmus; Dalintis jausmais, mintimis ir patirtimi.
3.	Pozityvūs santykiai	<p>Rūpintis socialinėmis stiprybėmis ir kurti pozityvius santykius:</p> <ul style="list-style-type: none"> Pažinti pozityvių santykių komponentus; Suprasti, jog žmonės gali būti ištekliais ir parama mums; Pažinti prosocialinio elgesio formas ir skatinti bei palaikyti santykius.
4.	Duoti lygu gauti	<p>Išmokyti rūpintis socialinėmis stiprybėmis ir naudoti prosocialinį elgesį:</p> <ul style="list-style-type: none"> Skatinti prosocialinius veiksmus grupėje siekiant sukurti pozityvų mąstymą; Pažinti pozityvius santykius su kitais ir atsižvelgti į savo asmeninius poreikius; Kasdien naudoti prosocialinį elgesį.
5.	Akla lyderystė	<p>Kurti jaukią grupės atmosferą:</p> <ul style="list-style-type: none"> Spręsti grupės problemas; Pažinti strategijas, skatinančias empatišką, draugišką ir vieningą grupės atmosferą; Skatinti bendradarbiavimą ir bendrų tikslų siekimą.
6.	Atminties lavinimas	<p>Pažinti strategijas, padedančias susidoroti su sudėtingomis situacijomis:</p> <ul style="list-style-type: none"> Atrasti bendro darbo naudą; Kurti bendrus tikslus ir bendradarbiauti jų siekiant; Prisidėti prie bendrų tikslų įgyvendinimo.
7.	<i>Por quatro cantitos de nada!</i>	<p>Planuoti ir prisidėti prie bendrų tikslų siekimo, atrasti jų įtaką ateičiai ir įsivaizduoti jų naudą:</p> <ul style="list-style-type: none"> Pažinti strategijas, padedančias prisitaikyti prie sudėtingų situacijų; Bendradarbiauti ir ieškoti problemos sprendimo būdų; Kartu rasti sprendimą, jį taikyti ir stebėti rezultatus.
8.	Koks yra GERAS draugas?	<p>Rūpintis prosocialiniais įgūdžiais ir pažinti jų naudą:</p> <ul style="list-style-type: none"> Nagrinėti pozityvius santykius su kitais; Pažinti draugystės stiprybes ir jomis rūpintis; Pažinti savybes, kurias turiu tobulinti, norėdamas tapti „geru draugu“.

3.3 | MOKYMO PROGRAMOS VYKDYMAS IR MOKYMOSI PROCESO STEBĖJIMAS

Mokinių pasiekimų vertinimas – neatsiejama švietimo dalis, turinti įtakos motyvacijai, pasitikėjimui savimi, tolesniems akademiniam ir karjeros pasirinkimams bei gerovei. Vienas iš pagrindinių švietimo sistemos tikslų – pasiekimų gerinimas. Todėl siekiant įgyvendinti šį tikslą turėtų būti naudojama integruota ir dinamiška vertinimo sistema. Dėmesys turėtų būti skiriamas mokinių elgesio stebėjimui ir dalyvavimui mokyklos veiklose.

Individualią ir klasės pažangą mokytojai vertins naudodamiesi siūlomomis priemonėmis, padedančiomis vertinti mokinių pasiekimus ir įtraukti juos į šį procesą.

Taip pat sieksime ir aktyvesnio tėvų dalyvavimo mokymo patirties vertinime.

Siūlomos priemonės skirtos įgyvendinti socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo tikslus. Nustatyti konkretūs mokymosi tikslai ir reikalingos veiklos, vykdomos laikantis pagrindinių gairių. Deramas dėmesys skiriamas sprendimų priėmimui, ateičiai ir UDL principų taikymui.

MOKYMOSI SISTEMA

Mokymosi sistema pagrįsta pokyčių ir atsinaujinimo jėgos siekimu ir kiekybinėmis/kokybinėmis priemonėmis.

Mokymosi pradžioje vertinimo procese dalyvaus mokiniai, mokytojai ir šeimos nariai. Socialinės ir emocinės kompetencijos ugdomos kartu su asmeninėmis stiprybėmis, požiūriu į ateitį ir atsakingo sprendimų priėmimo įgūdžiais.

Kiekviena veikla turi atskirus tikslus, skatinančius aktyvų įsitraukimą, dalyvavimą ir veiklos aptarimą. Šių tikslų siekti padės mokytojų kurti testai, skatinantys mąstyti klausimai, namų užduotys ir veiklos, įtrauksiančios tėvus.

Prieš pradėdant programos veiklas, mokytojams pasiūlomi savęs įsivertinimo testai, kuriuose jie aprašo įgyvendintas veiklas ir, atsižvelgdami į jas, atitinkamai keičia ugdymo planus. Mokiniai atsakinėja į klausimus, orientuotus į ateitį (pvz., žinutė ateities „aš“, ateities kompasas, stebuklingasis žibintas).

Mokymo programos pabaigoje pasiekimų vertinimas vėl įtrauks mokinius, mokytojus ir šeimos narius. SE įgūdžiai vertinami taip, kaip ir programos pradžioje.

Atskiru pasiekimų vertinimu programos pradžioje ir pabaigoje siekiama nustatyti pradinį mokinių žinių lygį ir mokymosi patirtį bei gauti bendrą mokinių žinių vaizdą, remiantis mokymosi programos standartais ir konkrečiais vertinimo kriterijais. Tarpinis vertinimas ir stebėjimas padės mokiniams stebėti pasiektą pažangą ir gauti vertingą grįžtamąjį ryšį. Mokytojai taip pat turės galimybę stebėti mokinių pažangą ir keisti mokymosi programą gerinant švietimo kokybę.

VERTINIMO PRIEMONĖS IR VAROMOSIOS JĖGOS

Vertinimo priemonės skirstomos:

MOKINIŲ SAVĖS ĮSIVERTINIMAS

Siūlomos mokinių savęs įsivertinimo priemonės, kurias rekomenduojama naudoti reguliariai. Savęs įsivertinimo kortelės padės mokiniams stebėti ir įvertinti socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo pažangą.

„Asmeninis mokymosi dienoraštis“ savęs įsivertinimo užduotys (remiantis „Mokymasis būti“ projektu)

Savęs įsivertinimo įrankio versija pradinė klasių mokiniams remiasi projekto „Mokymasis būti“ patirtimi. Siūlomas įrankis yra mažiau formalus užduočių rinkinys, kurį sprendžia mokiniai.

Pateikiami klausimai ir užduotys remiasi šiais SEU tikslais:

- Ugdyti savivoką ir lavinti savitvados įgūdžius, padedančius siekti sėkmės mokykloje ir už jos ribų;
- Pasitelkti socialinį sąmoningumą ir tarpusavio įgūdžius, reikalingus kurti ir palaikyti pozityvius santykius;
- Demonstruoti sprendimų priėmimo įgūdžius ir atsakingą elgesį artimoje aplinkoje, mokykloje ir bendruomenėje;
- Pasitelkti patirtį ir orientuotis į ateitį siekiant inovatyvios ir tvarios ateities sau ir bendruomenei.

Užduotys sudarytos atsižvelgiant į švietimo tikslus, nustatytus UDL standartuose, skirtuose 9-10 metų amžiaus mokinių ugdymui.

Šių kortelių tikslas yra ne tik skatinti mokinių savęs įsivertinimą, bet ir padėti mokytojams atrasti ir naudoti naujus vertinimo būdus.

Kiekvienos veiklos pradžioje mokiniai gauna naujas įsivertinimo korteles.

Mokinių prašoma jas užpildyti. Kortelės pildomos pamokos pabaigoje ar klasės valandėlių metu.

Pasibaigus veikloms, mokytojas surenka užpildytas korteles ir remdamasis jomis rašo atsiskaitomuosius komentarus tam skirtose vietose. Vėliau mokytojas grąžina jas mokiniams, tačiau šį kartą jos papildytos mokytojo komentaru.

Programos pabaigoje mokinių prašoma peržiūrėti sukaupą medžiagą, susipažinti su atlikta pažanga ir atpažinti pagrindinius poreikius ateities mokymuisi.

Ateitis, kurios norime

Šis įrankis, sukurtas remiantis Saigh (1997), nagrinėja asmens požiūrį į ateitį. Jis sudarytas iš 8 dalių:

Būsimi tarpusavio santykiai: „Ateityje turėsiu draugų“.

Ateities lūkesčiai: „Patinka kurti mėgstamų dalykų planus“.

Dalyvio prašoma įvertinti, kiek sutinka su kiekvienu teiginiu nuo 1 (visiškai nesutinku) iki 5 (visiškai sutinku).

Teigiama mokyklos patirtis

Teigiama mokyklos patirtis (PEASS; Furlong ir kt., 2013) – greita ir savarankiška vertinimo priemonė, pasitelkianti poskales, vertinančias keturias psichologines savybes, susijusias su jaunimo gerove ir dalyvavimu mokykloje: dėkingumu, užsidegimu, optimizmu, atkaklumu ir prosocialiniu elgesiu. Iškelta hipotezė, kad keturių PEASS poskalių sudėtinis balas atspindi mokinių padarytą pažangą.

Šios priemonės paskirtis yra tyrinėti mokinių mintis, jausmus ir veiklą mokykloje. Mokinių prašoma perskaityti kiekvieną teiginį ir pasirinkti atsakymą, geriausiai atspindintį, kiek su jais sutinka. Mokytojai turėtų užtikrinti anonimiškumą ir konfidencialumą. Mokytojai skatinami dalintis apklausos rezultatais su mokiniais ir ieškoti būdų, galinčių pagerinti veiklų veiksmingumą.

Jūsų nuomonė svarbi

Apklausa, kuri remiasi „Mokymasis būti“ projektu, naudojama siekiant daugiau sužinoti apie mokinių jausmus klasėje, jų aktyvumą, motyvaciją ir lūkesčius.

Vaikų prašoma perskaityti klausimus ir įvertinti pritarimą jiems.

MOKYTOJAI

Mokytojų vertinimas vyksta dviem etapais:

- **Klasės lygmuo.** Pasiekimų vertinimo priemonės ir veiklos, kuriomis naudojantis vertinamos mokinių žinios ir įžvelgiami elgesio bei požiūrio pokyčiai.
- **Mokytojo lygmuo.** Savęs, savo elgesio ir požiūrio įsivertinimas. Siekiama padėti mokytojams apmąstyti savo mokymo kokybę ir skatinti profesinį tobulėjimą.

Klasės stebėjimo priemonė (remiantis projektu „Mokymasis būti“)

Ši priemonė padeda stebėti ir vertinti klasės mokinius. Ji pagrįsta penkiomis SEU kompetencijomis bei socialinio ir emocinio ugdymo tikslais.

Klasės stebėjimo ataskaitą sudaro šios dalys:

1. Mokinių socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo stebėjimo lentelė. Šioje lentelėje pateikiamas SEU kategorijų, kurias reikia stebėti pamokos metu, sąrašas. Kartą per savaitę mokytojų prašoma sudaryti trumpas ataskaitas, kurios remiasi skirtingomis SEU kategorijomis.
2. Klasės situacijų aprašymas. Į šią lentelę mokytojas surašo konkrečias patirtis ar situacijas, su kuriomis susiduria mokiniai ir kurios gali turėti įtakos jų elgesiui (pvz., neigiamos patirtys/situacijos: konfliktai, patyčios ir destruktivūs elgesys; arba pozityvios patirtys/situacijos: įsitraukimas, šventės ir klasės sėkmė). Šių situacijų stebėjimas padės mokytojui geriau suprasti klasės įvykius ir tinkamai į juos reaguoti.
3. Mano mokymo apmąstymas. Šios dalies, skirtos mokytojams įsivertinti savo mokymą ir jo įtaką mokiniams, tikslas – ugdyti pedagogų profesines kompetencijas.

Dalyvavimas mokyklos veiklose: jaučiuosi mokyklos bendruomenės dalimi:

Emocinis mokinių įsitraukimas – jausmai apie mokyklą ir santykiai su mokytojais ir draugais, nustatomas remiantis Psichologiniu narystės mokykloje įrankiu (PNMJ; Goodenow, 1993; Your ir kt., 2011).

Šie teiginiai vertinami 4 balais, nuo visiškai nesutinku (1) iki visiškai sutinku (4). Suskaičiuojami įvertinimai ir gaunamas galutinis rezultatas.

Mokyklos atmosfera

Mokyklos atmosfera atspindi stipriąsias mokyklos puses ir parodo problemas, kurias reikia spręsti. Kiekvienas punktas turi 4 balų vertinimą: nuo visiškai nesutinku (1) iki visiškai sutinku (4). Susumuojami balai ir gaunamas galutinis rezultatas.

ŠEIMA

Tikimasi, jog programos veiklose dalyvaus ir šeimos nariai.

„PS.smile“ kasdieniame gyvenime

Naudojama dėmesį į stiprybes sutelkianti ir kompetencijų ugdymu pagrįsta sistema atitinkanti penkias CASEL kompetencijų sritis, pasirinkimus ir turinį. Socialiniai ir emociniai įgūdžiai apima penkias kompetencijas: savivoką, savitvardą, socialinį sąmoningumą, santykių kūrimo ir palaikymo įgūdžius bei atsakingą sprendimų priėmimą. Pateikiamas ateičiai skirtas skyrius.

Mokyklos atmosfera tėvų akimis

Mokyklos vidinis mikroklimatas parodo tėvams organizacijos privalumus ir trūkumus, kuriuos reikia taisyti. Kiekvienas punktas vertinamas keturiais balais: visiškai nesutinku (1) ir visiškai sutinku (4). Balai sumuojami ir gaunamas galutinis rezultatas.

3.4 | KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS

Kokybės stebėjimas kuriant, vystant ir vertinant intervenciją labai svarbus, nes tai padeda gauti naujos informacijos ir tikslingai ją interpretuoti. Atsižvelgiama į faktą, jog intervencija veikia dėl jos taikymo, o ne dėl įgyvendinimo įvairovės (Borrelli ir kt., 2005).

Intervencijos tikslumas – tikslingas intervencijos protokole įvardijamų komponentų laikymasis (Gearing ir kt., 2011; Allen ir kt., 2012).

SEU intervencijos rodo, jog kokybiškas programos įgyvendinimas atneša gerų rezultatų; jei programa įgyvendinama netikslingai, mažai tikėtina, jog duos naudos (Durlak, 2015).

Pagrindiniai kokybės užtikrinimo komponentai:

- Programos laikymasis – tikslingas programos įgyvendinimas laikantis visų pagrindinių elementų;
- Kiekybė – programos vykdymo trukmė;
- Kokybė – būdai, kuriuos pasitelkę pedagogai įgyvendina programą ir užsibrėžtus tikslus, gilina žinias, geriau supranta programą, jos požįūrį, pasiruošia jai ir entuziastingai laukia programos pradžios;
- Programos dalyvių savybės ir aktyvumas, programos adaptacija, metodų ir turinio keitimas (Borrelli. 2011; Sutherland ir kt., 2018).

Be to, veiksmingas teigiamų rezultatų aiškinimas kuria patikimą vidinį vertinimą, užtikrinantį sėkmingą teorinių pagrindų ir tikslų įgyvendinimą (Allen ir kt., 2018).

Programos įgyvendinimo stebėjimas ir duomenų rinkimas būtini nustatyti veiksnius, turėjusius įtakos gautiems rezultatams ir tolimesniam programos taikymui. Pavyzdžiui, galutiniame vertinime gali būti įžvelgiami reikšmingi pokyčiai, tačiau jei intervencija nebuvo įgyvendinta taip, kaip buvo numatyta, gauti rezultatai negalės būti aiškinami remiantis branda, švietimu ar jo aplinka, intervencijos keitimu ar bet kuriuo kitu mokymosi elementu (Durlak ir DuPre, 2008).

Adaptacija dažnai reikalinga. Tai gali sukelti sunkumų vertinant didesnės apimties įgyvendinimui tinkamas programas (Wright ir kt., 2015). Labai dažnai ypatingai mokykloje tenka keisti mokymosi programą siekiant geriausių mokymosi rezultatų ir užtikrinant programos tinkamumą bei jos įtaką vaikams ir mokyklai (Durlak, 2015). Švietimo intervencijos dažnai būna daugialypės, todėl būtina atkreipti dėmesį ne tik į mokymo laiką, bet ir kokybę bei aplinką (Lynas ir Hawkins, 2017).

„PS.SMILE“ KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS

Siekiant laikytis tarptautinių standartų ir užtikrinti projekto įgyvendinimo tikslumą, pritaikyti įvairūs pasirinkimai ir strategijos, rekomenduotinos mokytojams, siekiantiems įgyvendinti mokymo programą.

Mokytojai išklauso mokomąjį kursą, kurio metu įgyjama teorinių žinių ir gilinamas mokymo programos supratimas, dirbama su kolegomis, siekiančiais to paties tikslo.

Siekiant užtikrinti tikslų ir programos įgyvendinimą, mokytojams pateikiama išsami informacija apie veiklas (pvz., laiko perspektyva).

Kiekvienai veiklos sričiai priskirtos 8 veiklos, siekiama numatyti tikslų programos trukmę.

Adaptacija – ugdymo priemonė, kuri remiasi veiklų pasiūlymais ir UDL principais, užtikrina prisitaikymą prie įvairių mokinių poreikių.

1. Duomenų priežiūra ir jų rinkimas užtikrinami;
2. Mokytojai pildo klausimynus ir atlieka apklausas;
3. Pateikti atsakymai ir surinkti duomenys saugomi saugykloje internete;
4. Kiekvieną savaitę mokytojai pildo trumpą klausimyną „Kelionės žurnalą“, kuriame aprašomi veiklos vadovai, dalyvaujantys mokiniai, įgyvendintos veiklos, jų trukmė, valdymas, tėvų, dalyvaujančių kasdienėse veiklose, skaičius.

Mokymosi kurso metu mokytojai supažindinami su programos veiklomis, šių veiklų svarba ir duomenų rinkimo metodais.

LITERATŪROS ŠALTINIAI

- Allen, J. D., Linnan, L. A., Emmons, K. M., Brownson, R., Colditz, G., & Proctor, E. (2012). Fidelity and its relationship to implementation effectiveness, adaptation, and dissemination. *Dissemination and implementation research in health: Translating science to practice*, 281-304.
- Borrelli, B. (2011). The assessment, monitoring, and enhancement of treatment fidelity in public health clinical trials. *Journal of public health dentistry*, 71, S52-S63.
- Borrelli, B., Sepinwall, D., Ernst, D., Bellg, A. J., Czajkowski, S., Breger, R., ... & Orwig, D. (2005). A new tool to assess treatment fidelity and evaluation of treatment fidelity across 10 years of health behavior research. *Journal of consulting and clinical psychology*, 73(5), 852.
- Breitenstein, S. M., Fogg, L., Garvey, C., Hill, C., Resnick, B., & Gross, D. (2010). Measuring implementation fidelity in a community-based parenting intervention. *Nursing research*, 59(3), 158.
- Durlak, J. A., & DuPre, E. P. (2008). Implementation matters: A review of research on the influence of implementation on program outcomes and the factors affecting implementation. *American journal of community psychology*, 41(3), 327-350.
- Durlak, J. A. (2015). Studying program implementation is not easy but it is essential. *Prevention Science*, 16(8), 1123-1127.
- Gearing, R. E., El-Bassel, N., Ghesquiere, A., Baldwin, S., Gillies, J., & Ngeow, E. (2011). Major ingredients of fidelity: a review and scientific guide to improving quality of intervention research implementation. *Clinical psychology review*, 31(1), 79-88.
- Harn, B., Parisi, D., & Stoolmiller, M. (2013). Balancing fidelity with flexibility and fit: What does we really know about fidelity of implementation in schools? *Exceptional Children*, 79(2), 181-193.
- Lynas, J., & Hawkins, R. (2017). Fidelity in school-based child sexual abuse prevention programs: A systematic review. *Child Abuse & Neglect*, 72, 10-21.
- Sutherland, K. S., Conroy, M. A., McLeod, B. D., Algina, J., & Kunemund, R. L. (2018). Factors associated with teacher delivery of a classroom-based Tier 2 prevention program. *Prevention Science*, 19(2), 186-196.
- Vroom, E. B., Massey, O. T., Yampolskaya, S., & Levin, B. L. (2020). The impact of implementation fidelity on student outcomes in the Life Skills Training program. *School Mental Health*, 12(1), 113-123.
- William McKenna, J., & Parenti, M. (2017). Fidelity assessment to improve teacher instruction and school decision making. *Journal of Applied School Psychology*, 33(4), 331-346.
- Wright, A., Lamont, A., Wandersman, A., Osher, D., & Gordon, E. (2015). Accountability and social and emotional learning: The Getting to Outcomes approach. *Handbook of social and emotional learning: Research and practice*, 500-515.

3.5 | „PS SMILE“ MOBILIOJI PROGRAMĖLĖ: SUAUGUSIŲJŲ MOKYMOSI ERDVĖ

Be tinkamo didžiausią įtaką vaikų gyvenime turinčių suaugusiųjų (tėvų ar mokytojų) mokymo socialinis ir emocinis ugdymas praranda efektyvumą. Mokytojų socialinių emocinių įgūdžių tobulinimas ne tik lengvina šių įgūdžių perdavimą mokiniams, bet ir pagerina mokytojų asmeninį tobulėjimą, tarpusavio santykius, gyvenimo kokybę ir pasitenkinimą juo suteikiant mokymosi aplinkai ramumo (Elias ir kt., 2015, Weissberg ir kt., 2004, Zins ir kt., 2007).

Tyrimai rodo, jog socialinio emocinio ugdymo (SEU) taikymas skatina tėvų dalyvavimą vaikų gyvenime bei gerina tėvų ir vaikų tarpusavio santykius (OECD, 2015, Elliot ir kt., 2021). Tėvai – pirmasis vaiko socializacijos centras. Vaikai, augę emociškai stabilioje aplinkoje, dažniau užmezga teigiamus santykius su mokytojais ir bendraamžiais, o tai lemia geresnius mokymosi rezultatus, motyvaciją ir socialinius įgūdžius (Jennings ir kt., 2019, Sheridan ir kt., 2017). Naudos duoda ir šeimos bei mokyklos bendradarbiavimas, skatinantis vaiko mokymąsi (Sheridan ir kt., 2019).

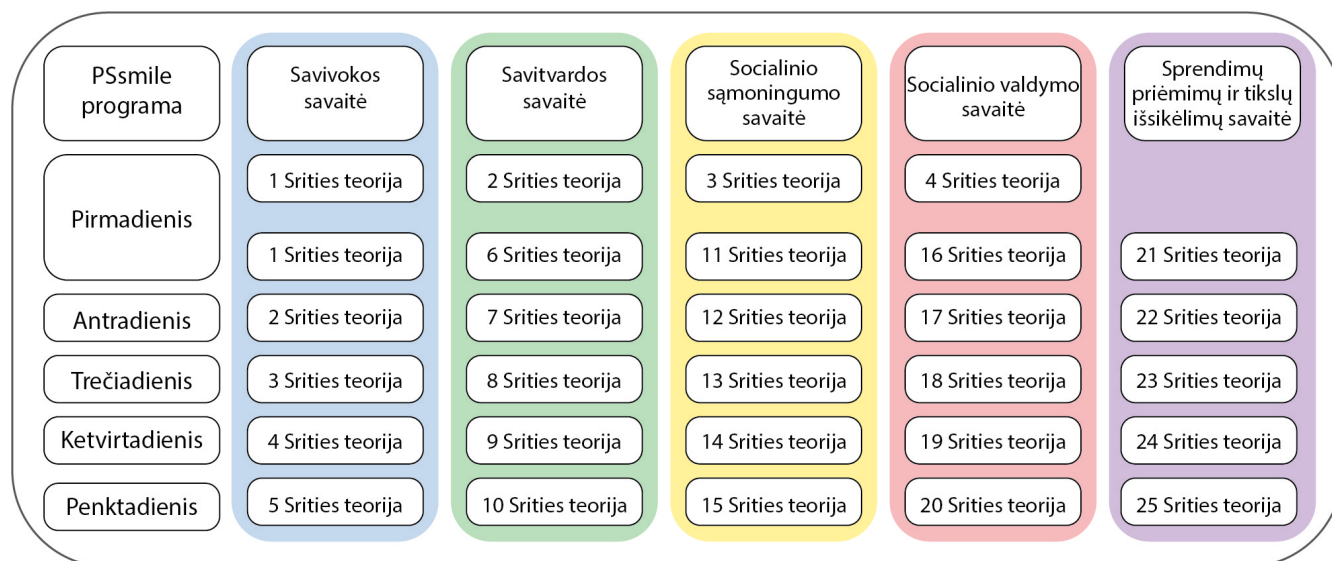
Tėvai, turintys gerus socialinius ir emocinius įgūdžius, gali padėti vaikams įveikti įvairius iššūkius ir skirtumus, su kuriais susiduriama mokykloje ir už jos ribų, pavyzdžiui, socialinę ir ekonominę padėtį, lyčių stereotipus, etninį nepakantumą, turintį didelę įtaką psichinei sveikatai ir gerovei (Lerner ir kt., 2011).

Į šiuos privalumus atsižvelgta įgyvendinant „Erasmus+“ projektą „Socialinių emocinių gebėjimų lavinimas pradinio ugdymo klasėse“. Įgyvendintas projekto tikslas – didinti vaikų, mokytojų ir tėvų dalyvavimą mokymosi procese. Tėvams ir mokytojams projekto metu sukurta mobilioji programėlė, kurios tikslas – lavinti ir ugdyti jų socialinius emocinius įgūdžius. Ugdydama sąmoningumą ir SEU kompetencijas, mobilioji programėlė prisideda prie emociškai stabilios, įtraukios ir sveikos bendruomenės, puoselėjančios socialinę emocinę funkcionavimą ir vaikų vystymąsi, kūrimo.

Šiame skyriuje aptarsime programėlės struktūrą, veikimą ir poveikį. Tikslas – prisidėti prie įtraukios ir emociškai stabilesnės švietimo bendruomenės kūrimo ir kviesti kuo daugiau mokytojų ir tėvų lavinti socialinius emocinius įgūdžius atliekant paprastas ir trumpas kasdienes užduotis. Žinodami, jog socialinių emocinių įgūdžių lavinimas trunka visą gyvenimą bei reikalauja ypatingo dėmesio, tikimės, jog ši programėlė padės jos naudotojams pradėti savęs tobulinimo kelionę, kuri teigiamai paveiks jų, jų vaikų ir visos bendruomenės gyvenimą.

„PS SMILE“ MOBILIOSIOS PROGRAMĖLĖS MOKYMO PROGRAMA IR JOS TURINYS

„PS smile“ mobilioji programėlė – SEU vadovas, kurio pagrindas – 5 savaitių mokymo programa. Mokymo programa atitinka „PS smile“ projekto struktūrą, kuria remiantis socialiniai emociniai įgūdžiai skirstomi į keturias veiklos sritis: savivoką, savitvardą, socialinį sąmoningumą ir socialinį valdymą, bei 2 bendruosius komponentus: sprendimų priėmimą ir tikslų išsikėlimą. Kiekvieną savaitę kasdien atliekant užduotis tobulinami konkrečios veiklos srities įgūdžiai. Keturias savaites ugdomi su SEU sritimis susiję įgūdžiai, o paskutinę – lavinami sprendimo priėmimo ir planavimo įgūdžiai. Pratimai atliekami kiekvieną darbo dieną.

1 paveikslėlis. „PS.smile“ mokymo programos struktūra

Programėlės vartotojams visos užduotys pateikiamos tam tikra tvarka, vartotojai privalo griežtai laikytis programos struktūros. Pradėjus naudotis programėle kiekvieną dieną prieinama tampa vis kita užduotis. Šitaip skatinamas laipsniškas įgūdžių ugdymas bei užtikrinama, jog besimokantieji turi pakankamai laiko apmąstyti pažangą ir pasiekimus.

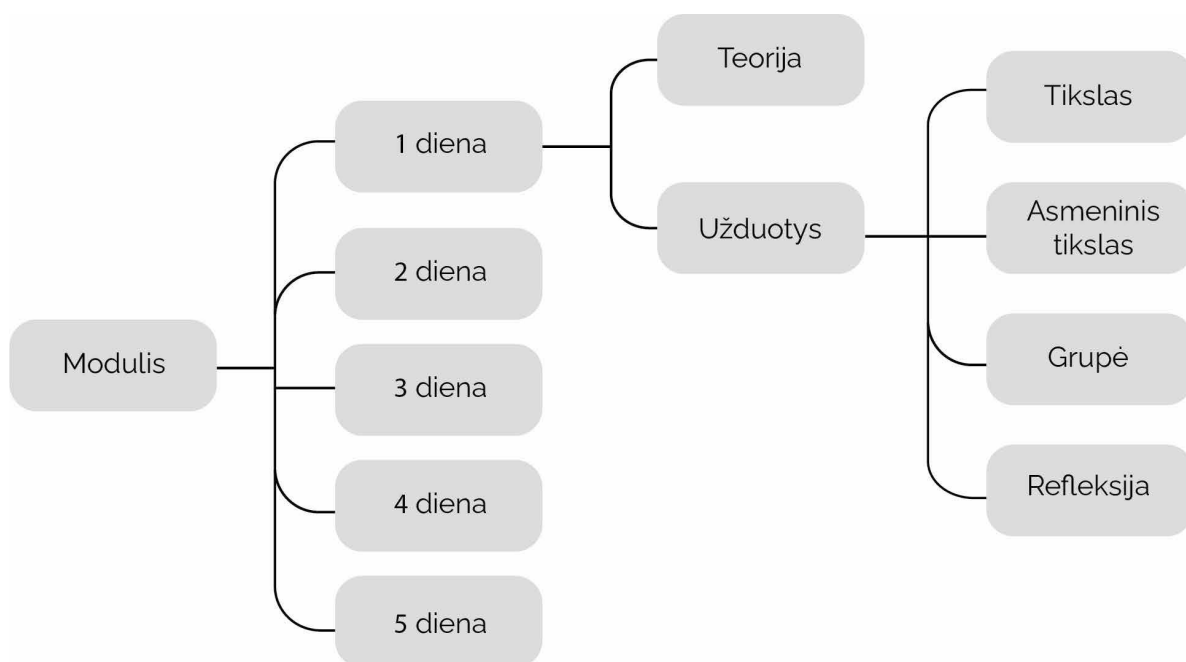
Kiekvienos dienos veikla padalinama į dar dvi dalis: **teorija** ir **užduotys**. Pirmiausia aptariama naudota teorija ir veiklos metu įgyjami įgūdžiai, apžvelgiama veiklos sritis. Antroje dalyje pateikiamos dienos užduotys. Skyrius „Užduotys“ skirstomas į (2 pav.):

Tikslas: dienos tikslas ir užduotys.

Asmeninis tikslas: vartotojui pateikiama individuali užduotis.

Grupė: veikla, kurią vykdyti galima kartu su mokiniais.

Refleksija: savęs įsivertinimo klausimynas, analizuojantis veiklos sėkmingumą ir padedantis besimokantiejiems atlikti refleksiją.

2 paveikslėlis. „PS.smile“ mobiliosios programėlės modulių sandara

